UNIVERZITA KARLOVA PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Náprava majetkových křivd po roce 1989 podle zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, z pohledu soudní praxe

2006

TOMÁŠ ŠTINDL

Univerzita Karlova

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

Náprava majetkových křivd po roce 1989 podle zákona č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, z pohledu soudní praxe

Vedoucí rigorózní práce: Doc. JUDr. Alena Macková Dr.

Mgr. Tomáš Štindl
Wuchterlova 18
160 00 Praha 6

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Mgr. Tomáš Štindl

Obsah

Úvod 5

ČÁST I. Úvod k restitucím - přiblížení jednotlivých restitučních zákonů 6
Oddíl 1. Důvody nápravy majetkových křivd a základní pilíře restitucí 6
Oddíl 2. Zákon č.119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci . . 6
Oddíl 3. Zákon č.403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd 7
Oddíl 4. Zákon č.229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku . . 8
Oddíl 5. Zákon č.92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby 8
Oddíl 6. Zákon č.87/1991 sb., o mimosoudních rehabilitacích 9
A. Slovo úvodem 9
B. Rozsah zákona 10
C. Náprava křivd v majetkové oblasti 11
C.1. Náprava křivd vydáním věci 11
C.1.1. Předmět vydání 11
C.1.2. Oprávněné osoby 15
C.1.3. Povinné osoby 16
C.1.4. Podmínky a způsob vydání věci 17
C.2. Podmínky a způsob poskytnutí finanční náhrady 19
C.2.1. Finanční náhrada za věc movitou 19
C.2.2. Finanční náhrada za věc nemovitou . . . 20
Poznámky k ČÁSTI I. 22

ČÁST II. Lhůty k uplatnění nároku z pohledu soudní praxe 23
Můj komentář a hodnocení 27
Poznámky k ČÁSTI II 29

ČÁST III. Základní podmínky k uplatnění práva u soudu . 30
A. Odmítnutí nároku Ministerstvem financí . . 30
B. Aktivní legitimace ve sporu 32
C. Pasivní legitimace ve sporu 34
D. Věcná a místní příslušnost 38
Můj komentář a hodnocení 42
Poznámky k ČÁSTI III 44

ČÁST IV. Jednotlivé restituční tituly 45
A. Úvod 45

B. Smlouva o darování uzavřená dárcem v tísni 46
C. Kupní smlouva uzavřená v tísni za nápadně nevýhodných podmínek 50
D. Odmítnutí dědictví v dědickém řízení učiněné v tísni 54
E. Vyvlastnění 56
F. Znárodnění vykonané v rozporu s tehdy platnými právními předpisy 59
G. § 6 odst.2 zákona č.87/1991 Sb. 62
Můj komentář a hodnocení 65
Poznámky k ČÁSTI IV. 68

ČÁST V. Finanční náhrada za věci movité 69
A. Úvod 69
B. Jednotlivé pojmy § 13 odst.2 restitučního zákona 70
Ba. Pojem - veškerý majetek, jehož součástí nebyla nemovitost 70
Bb. Pojem - rozhodnutí, které bylo nebo bude zrušeno podle zákona č. 199/1990 Sb. . . . 74
C. Náhrada podle § 19 zákona č.87/1991 Sb. . . 77
Můj komentář a hodnocení 80
Poznámky k ČÁSTI V. 82

ČÁST VI. Změny zákona č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích 83
A. Úvod 83
B. Zákon č.115/1994 Sb. 83
C. Zákon č.116/1994 Sb. 86
D. Nález Ústavního soudu č.164/1994 Sb. . . . 90
E. Nález Ústavního soudu č.2/1997 Sb. 95
F. Nález Ústavního soudu č.153/1998 Sb. . . . 97
Můj komentář a hodnocení 100
Poznámky k ČÁSTI VI. 103

ČÁST VII. Další vliv justice 104
Můj komentář a hodnocení 108
Poznámky k ČÁSTI VII. 110

ČÁST VIII. Závěr 111

Seznam použité literatury 115

Ú V O D

Práce, kterou zde předkládám, je zaměřena na problematiku restitucí a náprav majetkových křivd po roce 1989 v judikatuře soudů se zaměřením na zákon č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, dále i restituční zákon. Úvodem bych si dovolil několik slov k systematice celé rigorózní práce. Text je rozdělen do 8 částí. Po úvodním výkladu zákona č.87/1991 Sb. se práce soustředí na věcnou a místní příslušnost soudů, na které se obracejí ti žadatelé o finanční náhradu, kteří se svým nárokem nebyli úspěšní u ústředního orgánu státní správy příslušného k předběžnému projednání nároku. Další část je věnována otázce pasivně legitimovaného subjektu ve sporu. Šestá část je věnována nálezům Ústavního soudu, kterými došlo k novelizaci restitučního zákona, jakož i dalším zákonům restituční zákon měnícím. Zároveň tato část přináší výklad, jakým způsobem se soudní praxe s nálezy Ústavního soudu vypořádává. Sedmá část pak přibližuje další vlivy justice na restituční proces. Konečně závěr představuje určité shrnutí celé problematiky.

Ještě dříve než přijde na řadu vlastní text, je třeba říci, že zpracování tohoto tématu bylo poměrně obtížné. Příčin je několik. Problematika nápravy majetkových křivd a s tím související soudní judikatura je mladá. Rovněž je možné již na tomto místě říci, že i soudní judikatura je do značné míry roztříštěna a ani Nejvyššímu soudu České republiky a Ústavnímu soudu se mnohdy nedaří ji sjednotit. To vše je příčinou, že ke své práci jsem užil relativně malé množství literatury a že jsem hojně vycházel z materiálů Ministerstva financí. V celé práci bude rovněž zmíněno několik rozsudků soudů všech stupňů a při výkladu jsem použil své zkušenosti, které jsem nabyl za tři roky. Po tuto dobu jsem zastupoval Českou republiku - Ministerstvo financí v soudních sporech o finanční náhradu právě podle zákona č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, a to jak před soudem I. a II.stupně, tak i před Nejvyšším soudem České republiky.

ČÁST I Úvod k restitucím – přiblížení jednotlivých restitučních zákonů

Oddíl 1. Důvody nápravy majetkových křivd a základní pilíře restitucí

Pád totalitního režimu v listopadu 1989 byl prvním krokem k částečnému odstranění nebo alespoň zmírnění majetkových a jiných křivd vzniklých občanům v období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990. Četnost oblastí společenského života, ve kterých byly v naší republice nejrůznější majetkové a jiné křivdy napáchány, a množství jimi postižených osob však do značné míry omezují možnosti komplexní právní úpravy, která by zahrnula úpravu následků všech křivd. Stejně tak není možné provést úplnou rehabilitaci nebo úplné odškodnění všech těch, kteří byli v minulosti poškozeni. Nicméně změny politických a společenských podmínek u nás jsou charakterizovány postupným odstátňováním vlastnictví a posilováním vlastnictví občanů (fyzických osob), ať již jen jako jednotlivců nebo jako společníků, účastníků nebo členů různých právnických osob, zejména obchodních společností. Jedním z pilířů přechodu k tržní ekonomice je i proces privatizace. A privatizaci majetku státu (i když nejen ji) sledují i restituční zákony, o kterých je další text.

Oddíl 2. Zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci

Tento zákon je velice důležitý pro následující výklad restitučního zákona. Prvním krokem k částečnému odstranění nebo alespoň zmírnění majetkových a jiných křivd bylo přijetí zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. Již při přijetí tohoto zákona bylo zjevné, že odstranění nebo zmírnění následků nezákonností nebo neúměrných zásahů do občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních práv občanů v daném období, nelze dosáhnout jinak, než přijetím další zákonné úpravy. Zákon č. 119/1990 Sb., umožnil odstranit nezákonnosti a jiná

porušení práv zaručovaných v demokratické společnosti Ústavou a vyjádřených v mezinárodně uznaných dokumentech a mezinárodních právních normách[1]. Zákon sleduje v podstatě dvě linie. První se vztahuje na odškodnění morální a toto je upraveno v oddílu druhém a třetím zákona. V oddíle druhém se zrušují pravomocná soudní rozhodnutí jakož i všechna další rozhodnutí v téže trestní věci na ně obsahově navazující vyhlášená v rozhodném období, která se týkají skutků spáchaných po 5. květnu 1945 podle zákonů uvedených v § 2 pís. a)-e) a podle zákonného zmocnění uvedeného v § 2 pís. f) zákona. Rozhodnutí, kterým se zrušují výše uvedená rozhodnutí provede soud i bez návrhu. Naopak řízení podle oddílu třetího zákona č. 119/1990 Sb., se zahajuje na návrh odsouzeného, jeho příbuzných v pokolení přímém, jeho sourozence, osvojitele, osvojence, manžela nebo druha [2]. Řízení podle tohoto třetího oddílu se nazývá přezkumným a lze jej konat ve věcech, v nichž bylo v rozhodném období vyhlášeno odsuzující soudní rozhodnutí, jež nabylo právní moci pro jiné zločiny, trestné činy, přečiny nebo přestupky neuvedené v § 2 zákona, spáchané po 5. květnu 1945. Lhůty k podání návrhu podle oddílu třetího zákona č. 119/1990 Sb., jsou blíže specifikovány v § 6. Zjistí-li soud v přezkumném řízení, že původní rozhodnutí je vadné z důvodů uvedených v § 14, zruší jej zcela nebo v části, v níž je vadné. Druhou linii představuje v zákoně oddíl šestý zahrnující odškodnění. Možnosti nároku na odškodnění jsou uvedeny v § 23 zákona. Odškodnění podle tohoto zákona se poskytuje částečně v penězích a částečně ve státních dluhopisech.

Oddíl 3. Zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd

Účelem tohoto zákona je zmírnění některých majetkových křivd. Jde zejména o vydání věci jejímu původnímu vlastníkovi, popřípadě některé další oprávněné osobě stanovené zákonem. Dalšími prostředky zmírnění křivd jsou poskytnutí peněžní náhrady, vydání kupní ceny a doplatek rozdílu mezi peněžní náhradou a kupní cenou.

Oddíl 4. Zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku

Dne 24. června 1991 nabyl účinnosti zákon č.229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. Tento zákon řeší restituci zemědělského majetku a jeho podstatnou částí jsou ustanovení upravující vydání věci, které je prioritní.

Oddíl 5. Zákon č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby

Tento zákon upravuje širokou škálu možností převodu majetku státu na jiné osoby, privatizačními projekty počínaje a kupónovou metodou konče. Smyslem této práce ale je, zabývat se nápravami majetkových a jiných křivd, které byly v minulosti napáchány. Z toho důvodu se dále omezím jen na problematiku vypořádávání restituentů (oprávněných osob) v rámci zákona č 92/1991 Sb., tedy zákona o velké privatizaci.

K převodu majetku státu na jiné osoby podle tohoto zákona docházelo mimo jiné na základě privatizačních projektů. Velmi často se ovšem vyskytovala situace, kdy bylo nutné v rámci privatizačního projektu uspokojit i nárok restituenta, který vznikl na základě ustanovení § 2 odst.3 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích. Restituent, tedy oprávněná osoba, musela svůj nárok uplatnit u orgánu příslušnému ke schválení privatizačního projektu ve lhůtě šesti měsíců ode dne účinnosti tohoto zákona.

Způsob vypořádání restituentů:

Způsoby vypořádání nároků restituentů jsou v podstatě tři:

1. Prioritní způsob je vydání věci. To znamená, že v rámci privatizačního projektu se věc, je-li to možné, nezahrne do majetku nově vznikajícího právního subjektu, ale vrátí se oprávněné osobě,
2. další možností je poskytnout oprávněné osobě majetkové podíly společnosti vznikající na základě privatizačního projektu,

3. a konečně existuje možnost vyjmout oprávněnou osobu z privatizačního projektu a uspokojit její nárok formou akcií Restitučního investičního fondu a.s.[3].

Oddíl 6. Zákon č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích

A. Slovo úvodem

Při tvorbě tohoto zákona bylo vzato v úvahu několik skutečností. Za prvé to, že v současnosti již nelze zjistit konkrétní počty případů, na něž se má zmírnění následků některých majetkových a jiných křivd vztahovat. Všechny známé případy majetkových křivd potom nelze zahrnout do zákona o mimosoudních rehabilitacích, ani do jiného restitučního předpisu. Důvodem je například technická nemožnost nápravy, kdy pro časový odstup vznikají obtíže s opatřením spisových podkladů, se zjištěním svědků a zajištěním jiných důkazů potřebných pro posouzení věci. Dalším důvodem je skutečnost, že uplynutím několika desítek let byl mnohde vytvořen režim nových právních vztahů a úplná restituce nároků zejména vrácením nemovitostí by byla možná jen za cenu nových křivd nebo jednání, která by dotčené osoby jako křivdu mohly právem pociťovat. Tomuto závěru nasvědčují některé poznatky z aplikace zákona č.403/1990 Sb.

Dále bylo vzato v úvahu to, že v minulosti zejména v roce 1968 na základě zákona č.82/1968 Sb., o soudních rehabilitacích, ale i dříve, v určité podobě k nápravě křivd nebo k jejich zmírnění došlo. I když náprava nebyla v uvedených případech postačující, lze mít za to, že vzhledem k potřebě napravit ohromné množství dalších křivd spáchaných na občanech je za dané situace společnosti třeba mít i takovou restituci za možnou.

Zákon o mimosoudních rehabilitacích vychází mimo jiné i z analýz provedených v roce 1968 v rámci tehdy připravovaného zákona o mimosoudních rehabilitacích. Dále vychází z podkladů orgánů činných v trestním řízení, z četných podnětů občanů, občanských sdružení a podkladových materiálů příslušných ministerstev a ústředních orgánů.

S potěšením lze konstatovat, že tehdejší Česká a Slovenská Federativní Republika byla v době tvorby tohoto

zákona jediným státem východoevropského bloku, který přistoupil k řešení problematiky odškodňování majetkových a jiných křivd vzniklých v dřívějším období.

B. Rozsah zákona

Zákon upravuje zmírnění majetkových a jiných křivd zejména v těchto oblastech:
a) v majetkové oblasti na základě zrušených soudních rozhodnutí podle zákona o soudní rehabilitaci, rozhodnutí správních orgánů a v dalších případech, kdy majetek převzal stát, se odškodňují českoslovenští státní občané (respektive občané ČR) vydáním věci, popřípadě peněžní náhradou. Této oblasti věnuje zákon největší pozornost a nejinak tomu bude i v této práci,
b) politickým vězňům a občanům zařazeným do tábora nucených prací a pracovních útvarů se přiznávají za podmínek stanovených v zákoně sociální zvýhodnění, jako účastníkům odboje,
c) občanům vykonávajícím službu u pomocných technických praporů se započte každý započatý rok nad délku základní služby dvojnásobně pro účely důchodového zabezpečení,
d) vyloučeným studentům vysokých škol se započte délka neabsolvovaného studia dvojnásobně pro účely důchodového zabezpečení,
e) v oblasti pracovněprávních vztahů se občanům postiženým ztrátou zaměstnání přiznávají zejména nároky v důchodové oblasti. [4]
Ad a) Pokud jde o vydání věci, je výklad podrobněji podán dále.
Ad b) Náprava křivd způsobených politickým vězňům spočívá v náhradě za vazbu a výkon trestu odnětí svobody přesahující tři měsíce. Náhradu poskytuje příslušný ústřední orgán státní správy v rozsahu a za podmínek uvedených v § 23 zákona č.119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. Občanům zařazeným do tábora nucených prací podle zákona č.247/1948 Sb., o táborech nucené práce, se takové rozhodnutí o zařazení ruší a zároveň se jim přiznávají nároky uvedené v § 25 zákona č.119/1990 Sb. [5]
Ad c) Podle § 18 zákona č.87/1991 Sb., se zrušují rozkazy, kterými byli občané označení za politicky nespolehlivé zařazeni v letech 1948 až 1954 do vojenských táborů nucených prací. Takovým občanům se zároveň k důchodu poskytuje příplatek ve výši 15 Kč za každý měsíc této služby. K tomu navíc se každý započatý rok nad délku

základní služby dvojnásobně započte pro účely důchodového zabezpečení.
Ad d) Totéž, co bylo řečeno ad c) platí o studentech vyloučených ze studia na středních, vyšších a vysokých školách. To znamená, že i jim se zrušuje rozhodnutí o vyloučení, pokud se tak stalo v důsledku politické persekuce.
Ad e) V oblasti pracovněprávních vztahů se podle zákona zrušují ta soudní rozhodnutí, jimiž byly zamítnuty návrhy nebo schváleny smíry ve věcech určení neplatnosti skončení pracovního vztahu v případech uvedených v § 21 odst.1 zákona.

Pro úplnost je třeba říci, že v případě, že v souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody podle § 16 nebo s výkonem práce v táboře nucených prací nebo v pracovním útvaru podle § 17 anebo s výkonem služby ve vojenském táboře nucených prací podle § 18 odst.1 došlo ke smrti občana, poskytne se manželce, dětem a není-li jich, rodičům poškozeného, jednorázové odškodnění ve výši 100.000 Kč v hotovosti.[6]

Domnívám se, že vzhledem k tomu, že tato práce je zaměřena především na způsoby zmírnění nebo alespoň částečného odstranění především majetkových křivd, které byly v minulosti napáchány, je shora uvedený výklad o způsobech zmírnění morálních křivd dostačující.

C. Náprava křivd v majetkové oblasti

Jak již bylo výše řečeno, v majetkové oblasti se nápravou křivd rozumějí především vydání věci, popřípadě peněžní náhrada.

C 1. Náprava křivd vydáním věci

C 1.1. Předmět vydání

Jako v případě jiných restitučních zákonů i zde zákon č.87/1991 Sb., vymezuje předmět vydání jednak positivně, jednak negativně.

Pozitivní vymezení je následující. Předmětem vydání musí být věci, které přešly do vlastnictví státu z vlastnictví fyzické osoby. Není tedy možné vydat věci, které vlastnily před přechodem na stát družstva nebo jiné

nestátní organizace a právnické osoby, i když se tak stalo za podmínek, které zákon výslovně předpokládá. Rovněž není možné vydat věci, které na stát přešly jindy než v rozhodném období, to znamená v období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990. Takže povinnost věc vydat je vymezena takto:

a) věc přešla na stát způsobem v zákoně stanoveným, a to konkrétně v § 6,
b) přechod věci na stát byl důsledkem politické persekuce nebo postupu porušujícího obecně uznávaná lidská práva a svobody ve smyslu § 2 odst.2 a 3,
c) věc stát převzal bez právního důvodu.

Nejpodrobněji jsou důvody odnětí majetku upraveny v § 6. Jde totiž o případy, kdy v rozhodném období věc přešla na stát:

a) podle § 453a občanského zákoníku nebo podle § 287a zákona č.87/1950 Sb., ve znění zákona č.67/1952 Sb.,
b) na základě prohlášení a smlouvy o postoupení pohledávek pro případ vystěhování (tzv. renunciační prohlášení)[7],
c) v případech, kdy občan zdržující se v cizině věc zanechal na území republiky,
d) smlouvou o darování nemovitosti uzavřenou dárcem v tísni,
e) v dražebním řízení provedeném zkrácenou formou,
f) na základě soudního rozhodnutí, kterým byla prohlášena za neplatnou smlouva o převodu majetku, kterou občan před odchodem do ciziny převedl věc na jiného, bylo-li důvodem neplatnosti opuštění republiky. V takovém případě je však oprávněnou osobou nabyvatel podle uvedené smlouvy, a to i pokud tato smlouva nenabyla účinnosti,
g) na základě kupní smlouvy uzavřené v tísni za nápadně nevýhodných podmínek,
h) na základě odmítnutí dědictví v dědickém řízení, učiněného v tísni,
i) vyvlastněním za náhradu, pokud věc existuje a nikdy nesloužila účelu, pro který byla vyvlastněna,
j) vyvlastněním bez vyplacení náhrady,
k) znárodněním vykonaným v rozporu s tehdy platnými zákonnými předpisy.

To jsou nejtypičtější případy křivd, ale jejich výčet není rozhodně taxativní. To plyne z § 6 odst.2, neboť jeho ustanovení říká, že povinnost věc vydat se vztahuje i na každý jiný případ pokud je u něj splněna zákonem stanovená podmínka. Musí být tedy prokázáno, že k přechodu došlo v důsledku politické persekuce nebo postupu porušujícího

obecně uznávaná lidská práva a svobody. Definici politické persekuce obsahuje § 2 odst.2 zákona a postup porušující obecně uznávaná lidská práva upravuje § 2 odst.3.

Předmětem vydání jsou rovněž nemovitosti, které na stát přešly na základě správního rozhodnutí o propadnutí jmění učiněného podle zákona č.88/1950 Sb.[8] Pouhé vydání by ovšem nebylo dostatečným zmírněním křivd, a proto zákon v § 16 stanoví, že rozhodnutí o propadnutí jmění se zrušují. A aby byl pozitivní výčet věcí, které lze vydat, úplný, je třeba se zmínit, že předmětem vydání, a to i věci movité, mohou být i věci, které na stát přešly v důsledku trestních výroků soudů o propadnutí majetku, propadnutí věci nebo zabrání věci. Ovšem za podmínky, že došlo ke zrušení těchto výroků podle zákona č.119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. Právo na vydání věci mají také osoby rehabilitované podle zákona č.82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci, pokud jim tyto nemovité věci nebyly již vráceny. Snad nejméně podmínek je stanoveno pro vydání věci v případě, že stát věc převzal od fyzické osoby bez právního důvodu. Toto převzetí bez jakéhokoliv právního důvodu je totiž podmínkou jedinou a při jejím splnění vzniká povinnost státu věc vydat.[9]

Zákon obsahuje i negativní vymezení předmětu vydání. Určité věci vydat nelze. Jde o následující případy:

a) stavby, které zásadní přestavbou ztratily svůj původní stavebně technický charakter,

b) pozemek, na kterém je umístěna stavba, která byla zřízena až po převzetí pozemku státem,

c) pozemek, ke kterému bylo zřízeno právo osobního užívání,

d) věci, které jsou prohlášeny za národní kulturní památku, a to až do doby přijetí nového zákona o správě a ochraně kulturních památek,[10]

e) věc byla po 1. říjnu 1991 nabyta do vlastnictví jiné osoby než státu nebo byl-li ohledně takové věci schválen privatizační projekt nebo vydáno rozhodnutí o její privatizaci,

f) vydání věci je upraveno zvláštním zákonem,

g) věci byly získány v době nesvobody osobami státně nespolehlivými nebo v důsledku rasové perzekuce (státně nespolehlivé osoby vymezuje dekret presidenta republiky č.5/1945 Sb., dobou nesvobody se rozumí období od 30. září 1938 do 4. května 1945 a za rasově persekvované se považují Židé a Rómové),[11]

h) věci, které k 1. dubnu 1991 držely podniky se zahraniční majetkovou účastí a obchodní společnosti,

jejichž společníky nebo účastníky jsou výhradně fyzické osoby, pokud je uvedené právnické osoby nabyly od právnických osob před 1. říjnem 1990 nebo kdykoliv od fyzických osob,

i) věci, které ke dni účinnosti zákona č.87/1991 Sb., držely cizí státy.[12]

C.1.2. Oprávněné osoby

V tomto směru je velmi důležité ustanovení zákona, které říká, že oprávněnou osobou může být jen osoba fyzická, nikoli osoba právnická.[13] Oprávněnou osobou je především původní vlastník věci, který je státním občanem České republiky. Původní požadavek zákona, aby vlastník věci měl zároveň na území ČR trvalý pobyt, byl zrušen nálezem Ústavního soudu České republiky č.164/1994 Sb. O tomto nálezu bude pojednáno v následující části. Pro případ, že původním vlastníkem odňaté věci bylo více fyzických osob, zákon stanoví pravidlo, že oprávněnými osobami jsou všichni spoluvlastníci, kterým byla věc odňata, a to podle velikosti jejich spoluvlastnických podílů.

Jiné osoby než původní vlastník jsou oprávněnými osobami za podmínky, že vlastník zemřel před uplynutím lhůty stanovené zákonem pro podání písemné výzvy k vydání věci nebo byl před uplynutím této lhůty prohlášen za mrtvého. I tyto osoby musejí být státními občany České republiky. I zde byl požadavek trvalého pobytu na území ČR zrušen nálezem Ústavního soudu č.164/1994 Sb. Zároveň zákon určuje okruh jiných osob, oprávněných žádat vydání věci a jejich pořadí. Jako první v pořadí je dědic ze závěti. Podmínkou je, že dědic závěť předložil při dědickém řízení a že podle ní nabyl celé dědictví. Jestliže dědic ze závěti nabyl pouze část dědictví, stává se oprávněnou osobou pouze v míře odpovídající jeho dědickému podílu. Dědici také mohly ze závěti připadnout jen jednotlivé věci, v takovém případě je oprávněnou osobou jen k takto určené věci nebo její části.

Dalšími oprávněnými osobami, a to zásadně rovným dílem, jsou děti a manžel osoby, jejíž věc přešla do vlastnictví státu. Oprávněnými osobami jsou především v případě, že zemřelý vlastník nepořídil závěť, nebo že ta nebyla předložena v dědickém řízení, nebo se nevztahuje na všechny věci, které jsou předmětem vydání.

V pořadí čtvrtými oprávněnými osobami jsou rodiče osoby, jejíž věc přešla do vlastnictví státu a poslední skupinu pak tvoří sourozenci takové osoby, a pokud sourozenec zemřel, pak jsou na jeho místě oprávněnými jeho děti.[14] Otázku ovšem vzbuzuje, zda výše uvedené osoby jsou osobami oprávněnými jen za podmínky, že v pořadí před nimi uvedené osoby nejsou na živu, nebo jen za podmínky, že tyto osoby o vydání věci stanoveným způsobem nebo včas nepožádaly, i když jsou na živu. Cituji:"Logice právní úpravy spíše odpovídá stanovisko, podle něhož oprávněnými

osobami jsou všechny fyzické osoby v zákoně uvedené bez ohledu na to, zda osoby uvedené v pořadí dříve jsou na živu či nikoliv. Pořadí stanovené zákonem má význam v případě, že ve stanovené lhůtě požádají o vydání osoby z různých skupin. Nárok osoby patřící do skupiny v zákoně dříve uvedené vylučuje v takovém případě nárok osoby uvedené v pozdějším pořadí."[15]

Konečně oprávněnou osobou je i osoba uvedená v § 3 odst.2 zákona.

Speciální úpravu obsahuje zákon tehdy, kdy důvodem vydání věci je skutečnost, že věc přešla do vlastnictví státu na základě soudního rozhodnutí, kterým byla prohlášena za neplatnou smlouva o převodu majetku, kterou občan před odchodem do ciziny převedl věc na jiného, bylo-li důvodem neplatnosti opuštění republiky. V takovém případě je oprávněnou osobou nabyvatel podle uvedené smlouvy, a to i pokud tato smlouva nenabyla účinnosti.

Poslední možností je situace, že není žádná oprávněná osoba, nebo oprávněné osoby jsou, ale žádná z nich o vydání věci ve stanovené lhůtě nepožádá. V takovém případě se stává oprávněnou osobou stát.

C 1.3. Povinné osoby

Povinnou osobou je zásadně stát a právnické osoby, které ke dni účinnosti tohoto zákona věc drží. Stát bude ovšem přicházet do úvahy výjimečně, neboť u něj nebude splněna podmínka držení věci k 1. dubnu 1991. Z toho důvodu budou povinnými osobami nejčastěji osoby právnické, to znamená státní podniky, rozpočtové a příspěvkové organizace, ale i podniky státem nezřízené jako družstva, občanská sdružení, obchodní společnosti atd. Shora uvedený pojem držení věci je třeba vykládat tak, že povinná osoba má právo věc fakticky ovládat a využívat na základě vlastnického práva nebo práva (příslušnosti) hospodaření. Nezáleží na tom, jakým způsobem se věc po převzetí státem dostala do držení právnické osoby. To znamená, že je zcela lhostejné, zda právnická osoba získala za úplatu nebo bezplatně, či zda věděla jakým způsobem věc do vlastnictví státu přešla.[16]

I na tomto místě zákona je výjimka, a to ve smyslu, že povinnými osobami nejsou cizí státy, podniky se zahraniční majetkovou účastí a obchodní společnosti, jejichž společníky nebo účastníky jsou výhradně fyzické osoby. Tato výjimka neplatí pro podniky se zahraniční majetkovou účastí a zmíněné obchodní společnosti v případě, že věci nabyly od právnických osob po 1. říjnu

1990.[17] V případě, že věc je v držení osoby výše uvedené, má oprávněná osoba právo na finanční náhradu.

Povinnou osobou není fyzická osoba s výjimkou, že fyzická osoba nabyla věc od státu, který získal oprávnění s ní nakládat za okolností uvedených v § 6 zákona (viz.výše), a to v případech, kdy tyto osoby nabyly věc buď v rozporu s tehdy platnými předpisy, nebo na základě protiprávního zvýhodnění osoby nabyvatele, dále i osoby blízké těchto osob, pokud věc na ně byla těmito osobami převedena.

C 1.4. Podmínky a způsob vydání věci

Hned úvodem je třeba se zmínit, že zákon umožňuje vydání věci jako takové, nebo bude oprávněné osobě poskytnuta finanční náhrada v případě, že věc nelze vydat.

Předně - zákon nikoho nenutí věc převzít. Oprávněné osoby mají pouze možnost vyzvat povinnou osobu, aby jim věc vydala. Věc vydává povinná osoba na základě písemné výzvy, kterou musí oprávněná osoba učinit ve lhůtě zákonem stanovené, to znamená ve lhůtě šesti měsíců. (původní znění zákona obsahovalo formulaci "ve lhůtě šesti měsíců ode dne účinnosti tohoto zákona". Ustanovení "ode dne účinnosti tohoto zákona bylo zrušeno nálezem Ústavního soudu č.164/1994 Sb. a bude o něm pojednáno v další části.)

Další podmínkou vydání věci je, že oprávněná osoba prokáže svůj nárok a uvede způsob převzetí věci státem. Prokázat nárok znamená především prokázat vlastnické právo k věci, která přešla do vlastnictví státu (např. smlouvou, potvrzením o nabytí dědictví). Jde-li o prokazování nároku další oprávněnou osobou, musí tato prokázat svůj vztah k původnímu vlastníkovi a skutečnost, že zemřel. A v neposlední řadě je-li nárok podmíněn například uzavřením smlouvy v tísni nebo za zvlášť nevýhodných podmínek, musí být prokázáno splnění stanovené podmínky. Výše uvedené se týkalo prokázání nároku na vydání nemovitostí. V případě věcí movitých musí oprávněná osoba navíc prokázat, kde se věc nalézá.[18]

K samotnému vydání dochází uzavřením písemné dohody mezi oprávněnou a povinnou osobou a následným vydáním věci nejpozději do třiceti dnů po uplynutí šestiměsíční lhůty pro podání výzvy k vydání. Je-li předmětem převodu nemovitá věc, nabývá se vlastnictví vkladem do katastru nemovitostí podle zvláštních předpisů (§ 133 odst.2 občanského zákoníku). Jestliže povinná osoba nevydá věc ve výše stanovené lhůtě, může oprávněná osoba uplatnit své

nároky u soudu, a to do jednoho roku (I zde bylo doplněno v původním znění zákona "ode dne účinnosti tohoto zákona", ale i v tomto případě došlo ke zrušení tohoto ustanovení nálezem Ústavního soudu č.164/1994 Sb. O tom, co všechno tento nález znamenal, bude pojednáno v následující části.).

V zákoně je stanoveno, že je-li oprávněných osob více a nárok na vydání věci uplatní včas jen některá z nich, vydá se věc celá. Toto ustanovení § 5 odst.1 může vzbudit určité rozpaky a pochybnosti, co vlastně zákonodárce myslel výrazem věc celá. Odpověď poskytuje posudek Ústavu státu a práva.[19] V něm se praví cituji:"Judikatura (stanovisko Nejvyššího soudu sp. zn. Cpjn 50/1993, publikované pod č. 34/1993 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek) a potom i Ústavní soud České republiky dospěly k závěru, že nelze vznést nárok na to, co ani původní vlastník nevlastnil a věc celá tedy podle povahy věci označuje případně celý spoluvlastnický podíl původního vlastníka, nikoli celou věc, neboť restituční nárok mohou oprávněné osoby uplatnit pouze na tu část nemovitosti, kterou ony nebo jejich právní předchůdci skutečně vlastnili (viz. nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. června 1995, sp.zn. I ÚS 113/1994, publikovaný pod č. 40 Sbírky nálezů a usnesení, sv. 3., str. 287)

Konečně může nastat i situace, kdy povinná osoba věc vydá určitým osobám ještě před uplynutím šestiměsíční lhůty a dodatečně před jejím uplynutím požádá o vydání věci další osoba. Povinná osoba jí však už nemá co vydat, a proto má taková další osoba právo uplatnit své nároky vůči osobám, kterým věc byla vydána, ve lhůtě do jednoho roku. Nález Ústavního soudu ČR č. 2/1997 Sb., zrušil v tomto odstavci 5 § 5 zákona slova "ode dne účinnosti tohoto zákona". I zde odkazuji na další část, kde bude o nálezu pojednáno podrobněji.

Věc se vydává ve stavu, v jakém se nalézala ke dni doručení písemné výzvy k vydání věci povinné osobě. Až do vydání věci má povinná osoba povinnost nakládat s věcí s péčí řádného hospodáře. V opačném případě by oprávněná osoba mohla uplatnit nárok na náhradu škody. Dále zákon stanoví, že povinná osoba nemůže vůči oprávněné osobě uplatňovat žádné finanční nároky nebo jiné nároky související s vydávanými věcmi. Výjimkou je případ, kdy došlo k podstatnému zhodnocení stavby nebo, kdy věc se stala neoddělitelnou součástí jiné věci. V takovém případě je oprávněná osoba povinna povinné osobě uhradit rozdíl mezi cenou původní věci a cenou věci po jejím zhodnocení. Rozdíl se stanoví podle cenových předpisů platných ke dni

1. dubna 1991. Oprávněná osoba, které je věc vydána, je povinna, v případě, že stát vyplatil za převzatou věc náhradu nebo kupní cenu, vyplacenou částku vrátit příslušnému orgánu státní správy.[20]

Oprávněná osoba, které byla věc vydána, nemůže uplatňovat vůči povinné osobě zaplacení náhrady za užívání věci před jejím vydáním, ani náhradu za opotřebení věci.

Stejně jako v případě zákona č.403/1990 Sb., přecházejí na oprávněnou osobu práva a závazky pronajímatele, který uzavřel dohodu o odevzdání a převzetí bytu nebo smlouvu o nájmu nebytového prostoru v převzaté nemovitosti. Toto ustanovení § 12 zákona č.87/1991 Sb., je velmi důležité z hlediska právní jistoty.

C 2. Podmínky a způsob poskytnutí finanční náhrady

Při poskytování finanční náhrady je třeba rozlišit, zda se poskytuje náhrada za věc movitou nebo nemovitou. Z tohoto rozlišování vychází i následující text.

C 2.1 Finanční náhrada za věc movitou

Za movité věci lze poskytnout náhradu jen výjimečně, a to za podmínek, které stanoví § 13 odst.2 zákona. Jde o případy, kdy majetek občana převzal stát:
a) na základě soudního rozhodnutí, které bylo zrušeno na základě zákona č.119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů,
b) popřípadě na základě rozhodnutí, které se zrušuje na základě zákona o mimosoudních rehabilitacích (tj. trest propadnutí jmění podle zákona č.88/1950 Sb., - trestní zákon správní).

V jiných případech nemůže být náhrada za movité věci poskytnuta.

Finanční náhrada za věci movité je paušální, a to ve výši 60.000 Kč a může být poskytnuta za těchto podmínek:
a) pokud stát převzal celý majetek občana na základě soudního rozhodnutí, které bylo nebo bude zrušeno na základě zákona č.119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, nebo na základě rozhodnutí, které se zrušuje podle zákona č.87/1991 Sb.,
b) pokud součástí propadlého majetku nebyla nemovitost.
Tyto podmínky rovněž musejí být splněny současně.[21]

Způsob poskytnutí finanční náhrady je následující. Vlastníkovi odňaté věci resp. osobě uvedené v § 3 odst.1 nebo 2 se vyplatí 10.000 Kč v hotovosti a zbytek v akciích Restitučního investičního fondu a.s., resp. v cenných papírech, které nemají povahu státního dluhopisu. Osobě uvedené v § 3 odst.4, tedy jiné osobě než vlastníkovi, se celá výše náhrady vyplatí v akciích Restitučního investičního fondu a.s., resp. v cenných papírech nemajících povahu státního dluhopisu.

Pokud součástí státem převzatého majetku byla nemovitost, je poskytnutí finanční náhrady za věci movité vyloučeno.

Z výše uvedených skutečností dále vyplývá, že pokud soud nebo jiný státní orgán uložil trest propadnutí pouze části majetku nebo uložil propadnutí nebo zabrání jednotlivých věcí, nemůže být finanční náhrada podle § 13 odst.2 zákona o mimosoudních rehabilitacích poskytnuta. Stejně tak nemůže být finanční náhrada za movité věci poskytnuta tehdy, jestliže stát převzal majetek na základě skutečností, které jsou uvedeny v § 6 zákona o mimosoudních rehabilitacích (např. na základě § 453a občanského zákoníku, znárodněním vykonaným v rozporu s tehdy platnými zákonnými předpisy apod.), neboť toto ustanovení se týká pouze vydání věcí.

Finanční náhradu nelze poskytnout ani za újmy, které občané utrpěli v důsledku měnové reformy, neboť právní důsledky vyplývající ze zákona č.41/1953 Sb., o peněžní reformě, trvají. Zákon neřeší ani poskytování náhrad za znárodněný movitý majetek a za finanční částky neproplacené z Fondu znárodněného hospodářství.

C 2.2 Finanční náhrada za věc nemovitou

Pokud jde o nemovitosti, platí, že finanční náhrada se poskytuje za podmínky, že:

a) věc nelze vydat (viz C 1.1. této části) nebo,
b) věc je v užívání fyzických osob nebo,
c) nemovitost byla zhodnocena, znehodnocena, pozemek byl zastavěn apod. (§ 7 odst. 3, 4, 5 a § 8 zákona).

Výše náhrady závisí na posudku znalce vypracovaném podle cenových předpisů platných ke dni účinnosti zákona č.87/1991 Sb. Způsob poskytnutí finanční náhrady za věci nemovité je stejný jako v případě věcí movitých. To znamená, že částka 10.000 Kč se poskytne původnímu vlastníkovi v hotovosti a částka přesahující uvedenou sumu podle posudku znalce se vyplatí v akciích Restitučního

investičního fondu a.s., resp. v cenných papírech nemajících povahu státního dluhopisu.[22]

Pro oba případy finančních náhrad platí, že žádost o tuto náhradu je třeba podat u příslušného orgánu státní správy republiky nejpozději ve lhůtě jednoho roku ode dne účinnosti tohoto zákona nebo ve lhůtě jednoho roku ode dne, kdy nabyl právní moci rozsudek, kterým byl zamítnut návrh na vydání věci. Příslušným orgánem je podle ustanovení § 1 pís.a) zákona č.231/1991 Sb., o působnosti orgánů ČR v mimosoudních rehabilitacích Ministerstvo financí. A právě na tento orgán státní správy se v letech 1991-2000 obrátilo několik desítek tisíc žadatelů o finanční náhradu. Ne všechny žádosti však byly kladně vyřízeny, a proto se odmítnutí žadatelé nezřídka obrátili na soud. O způsobu projednání nároku u soudu pojednává výklad v další části.

Poznámky k ČÁSTI I.

(1) Čalfa - Mikloško - Luděk.: Důvodová zpráva k tvorbě zákona č. 403/1990 Sb., a zákona č.87/1991 Sb., Praha 1991
(2) § 5 zákona č.119/1990 Sb.
(3) Ministerstvo financí ČR: Interní materiál čj. 03/92 - OOD, 1992
(4) Svoboda, C. - Vodička, A. - Hofmann, J. - Přib, J.: Mimosoudní rehabilitace v otázkách a odpovědích, Manažerské poradenství, Praha, 1991, vydání I.
(5) § 17 zákona č.87/1991 Sb.
(6) § 29 odst.5 zákona č.87/1991 Sb.
(7) Ministerstvo financí ČR: Interní materiál čj. 22/48310/1996, Praha 1996
(8) Plíva, S.:Privatizace majetku státu, Prospektrum Praha, Praha 1991, vydání I.
(9) § 6 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb.
(10) § 8 zákona č. 87/1991 Sb.
(11) § 1 odst. 5 zákona č. 87/1991 Sb.
(12) § 4 zákona č. 87/1991 Sb.
(13) Rozhodnutí soudů ČR, příloha časopisu Soudní Judikatura, č. 3-12/1997, Praha 1997
(14) § 3 odst. 4 zákona č. 87/1991 Sb.
(15) Plíva, S.:Privatizace majetku státu, Prospektrum Praha, Praha 1991, vydání I.
(16) Ministerstvo financí ČR: Interní materiál čj. 22/28651/1993, Praha 1993
(17) § 4 zákona č. 87/1991 Sb.
(18) Svoboda, C. - Vodička, A. - Hofmann, J. - Přib, J.: Mimosoudní rehabilitace v otázkách a odpovědích, Manažerské poradenství, Praha, 1991, vydání I.
(19) Kindl M.:Posudek Ústavu státu a práva, Akademie Věd ČR, čj. 71/1997, Praha 1997
(20) Plíva, S.:Privatizace majetku státu, Prospektrum Praha, Praha 1991, vydání I.
(21) Ministerstvo financí ČR: Interní materiál čj. 22/48310/1996, Praha 1996
(22) Ministerstvo financí ČR: Interní materiál čj. 22/48310/1996, Praha 1996

ČÁST II. Lhůty k uplatnění nároku z pohledu soudní praxe

Tato část je věnována prvnímu problému, kterým se zabývala i soudní praxe. Již na tomto místě je možné říci, že názory soudů na lhůty k uplatnění nároku podle restitučního zákona se velice různily. Je ovšem také pravdou, že touto problematikou se zabýval i Nejvyšší soud České republiky, kterému se judikaturu podařilo sjednotit.

Zákona č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění před nálezem Ústavního soudu České republiky č.153/1998 Sb., upravoval lhůtu k uplatnění nároku na finanční náhradu v ustanovení § 13 odst.3. Tímto ustanovením bylo stanoveno, že písemnou žádost o finanční náhradu je třeba podat u příslušného ústředního orgánu státní správy republiky nejpozději ve lhůtě jednoho roku ode dne účinnosti tohoto zákona nebo ve lhůtě jednoho roku ode dne, kdy nabyl právní moci rozsudek, kterým byl zamítnut návrh na vydání věci. Přičemž podle zákona č.231/1991 Sb., o působnosti orgánů České republiky v mimosoudních rehabilitacích, je příslušným ústředním orgánem Ministerstvo financí. Jak bylo v předchozí části řečeno, žádat o finanční náhradu bylo možné uplatnit jednak za věci movité a jednak ze věci nemovité (§ 13 odst.1 a 2 restitučního zákona). Většina žadatelů uplatňovala svůj nárok ve lhůtě jednoho roku ode dne účinnosti zákona. Jen menší část pak žádala ve lhůtě jednoho roku ode dne, kdy nabyl právní moc rozsudek, kterým byl zamítnut návrh na vydání věci. Zároveň pokud se této druhé skupiny žadatelů týká, problém s lhůtou prakticky nevznikl, neboť téměř všichni ti, kterým byl návrh na vydání věci soudem zamítnut, okamžitě žádali Ministerstvo financí o poskytnutí finanční náhrady. Střet tedy vznikl pouze v posouzení lhůty jednoho roku ode dne nabytí účinnosti restitučního zákona. Ten nabyl účinnosti 1. dubna 1991. Pracovníci ministerstva zákonem stanovenou jednoroční lhůtu považovali vždy za lhůtu preklusivní, po jejímž marném uplynutí nárok zaniká. Jestliže byla tedy žádost o finanční náhradu doručena na Ministerstvo financí později než 1. dubna 1992, byla jako opožděná zamítnuta. Sluší se rovněž připomenout, že ministerstvo vždy mělo za to, že lhůty stanovené § 13 odst.3 se vztahují jak na

uplatnění nároku na finanční náhradu za věci nemovité (§ 13 odst.1), tak za věci movité (§ 13 odst.2).

Mnozí žadatelé o finanční náhradu však s názorem, že jde o lhůtu preklusivní nesouhlasili. Někteří pak dokonce nesouhlasili ani s tím, že lhůta stanovená odstavcem 3 se vztahuje na nároky upravené v odstavci prvním i druhém. V takovém případě se nezřídka obrátili na soud.

Posuzováním charakteru lhůty k podání žádosti o finanční náhradu se soudy začaly zabývat již zhruba v roce 1993. V jednom ze sporů Obvodní soud pro Prahu 1 (a pochopitelně i jiné soudy I.stupně) rozhodl ve věci žalobkyně E.S.[1] tak, že žalobě v celém rozsahu vyhověl, když uzavřel, že lhůta k uplatnění nároku podle § 13 odst.2 a 3 je lhůtou promlčecí. Dospěl tedy k závěru, že žádost o finanční náhradu bylo možné uplatnit u ústředního orgánu státní správy i po 1. dubnu 1992. S takovým názorem prvoinstančního soudu se Ministerstvo financí, coby žalovaná, neztotožnilo, a proto proti němu podalo odvolání. Městský soud v Praze, coby soud odvolací, pak rozsudkem[2] změnil rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 tak, že žalobu zamítl. Městský soud na rozdíl od soudu obvodního přisvědčil argumentaci žalované a dovodil, že lhůta stanovená § 13 odst.3 je lhůtou preklusivní, po jejímž marném uplynutí nárok zaniká. Tato situace se poměrně často opakovala i u jiných soudů a docházelo i k situacím přesně opačným. To znamená, že soud I. stupně posoudil lhůtu jako preklusivní a žalobu zamítl, odvolací soud však lhůtu posoudil jako promlčecí a žalobě vyhověl. Je však také pravdou, že mnohé soudy již od počátku považovaly v naprosté shodě i s odvolacími soudy lhůtu za preklusivní a žaloby zamítaly. V daném případě žalobkyně podala proti rozsudku Městského soudu v Praze dovolání k Nejvyššímu soudu České republiky. Ten rozhodl rozsudkem ze dne 16. prosince 1998[3] a jeho rozhodnutí je možné považovat za přelomové. Nejvyšší soud České republiky dospěl ve svém rozsudku k těmto závěrům, cituji:"Ustanovení § 13 odst.3, 4 a 5 restitučního zákona se týká postupu při uplatňování a poskytování finančních náhrad. V § 13 odst.3 zákona je stanovena lhůta pro podání písemné žádosti o finanční náhradu. Je možné uzavřít, že už ze systematiky § 13 vyplývá, že lhůta uvedená v § 13 odst.3 se týká nároků na finanční náhradu podle § 13 odst.1 i 2 a že tudíž i v případě nároků podle § 13 odst.2 je zapotřebí ve lhůtě upravené v § 13 odst.3 podat žádost o tuto finanční náhradu u příslušného ústředního orgánu státní správy republiky. Uvedený závěr vyplývá i z toho, že v citovaném ustanovení je v návaznosti na pojem -

písemnou žádost - užito pouze sousloví - o finanční náhradu - , aniž by se v něm rozlišovalo mezi finanční náhradou podle § 13 odst. 1 ne straně jedné a § 13 odst.2 na straně druhé. Z toho vyplývá, že i právo na finanční náhradu podle § 13 odst.2, k jejímuž poskytnutí je věcně legitimován stát, je třeba v jednoroční lhůtě formou písemné žádosti uplatnit u příslušného ústředního orgánu státní správy republiky, jak to stanoví § 13 odst.3 restitučního zákona. S přihlédnutím k těmto závěrům lze za použití jazykového, systematického a logického výkladu dovodit, že lhůta upravená v § 13 odst.3 restitučního zákona se týká uplatňování finančních náhrad podle § 13 odst.1 i 2 restitučního zákona a tudíž že i v případě finanční náhrady podle § 13 odst.2 je zapotřebí ve lhůtě upravené v § 13 odst.3 podat písemnou žádost u Ministerstva financí." Nejvyšší soud se v tomto rozsudku zabýval i charakterem lhůty a dovodil následující:"§ 13 odst.3 stanoví lhůtu pro uplatnění práva a místa pro jeho uplatnění a nelze ho označit za předpis práva procesního; lhůta v něm uvedená není lhůtou procesněprávní, nýbrž lhůtou hmotněprávní. K jejímu dodržení je zapotřebí, aby nejpozději posledního dne této lhůty byla v restitučním zákoně zmiňovanému ústřednímu orgánu státní správy doručena písemná žádost o finanční náhradu. Přičemž poslední den této lhůty je třeba určit na základě § 122 odst.2 občanského zákoníku. Protože restituční zákon nemá vlastní ustanovení obecně pojednávající o lhůtách v něm uvedených, je třeba i otázku, zda hmotněprávní lhůta stanovená ve třetím odstavci citovaného ustanovení je promlčecí nebo preklusivní, řešit výkladem příslušných ustanovení občanského zákoníku, který je k restitučnímu zákonu zákonem ve vztahu lex generalis-lex specialis, s přihlédnutím k právní teorii. Stanoví-li tedy zákon v konkrétním ustanovení, že účastník právního vztahu může své právo uplatnit u určeného orgánu v určené lhůtě, lze z takového ustanovení dovodit závěr, že po marném uplynutí takové lhůty již svá práva s úspěchem uplatnit nemůže. Proto i ustanovení § 13 odst.3 restitučního zákona je nutno interpretovat tak, že požádala-li písemně oprávněná osoba příslušný ústřední orgán státní správy o finanční náhradu později, než ve lhůtě jednoho roku ode dne účinnosti restitučního zákona nebo ode dne, kdy nabyl právní moci rozsudek, kterým byl zamítnut návrh na vydání věci, resp. od rozhodnutí, jímž byl v rámci soudní rehabilitace mimo jiné zrušen výrok o trestu propadnutí majetku, vyplývá ze zákona, že své právo uplatnila pozdě a v důsledku této skutečnosti její právo zaniklo. Lhůta je

tedy propadná (preklusivní), byť není vyjádřena dovětkem - jinak právo zanikne - , když skutečnost, že jde o lhůtu preklusivní je slovně vyjádřena jinak."

Tímto rozsudkem Nejvyšší soud ČR tedy jednoznačně stanovil jak charakter lhůty, tak i to, že lhůta uvedená v § 13 odst.3 restitučního zákona se vztahuje na nároky jak podle odstavce prvního, tak odstavce druhého § 13 zákona. Před vydáním tohoto rozsudku se totiž nezřídka stávalo, že soudy docházely k závěrům, že lhůta v § 13 odst.3 se vztahuje pouze k § 13 odst.1. Stalo se tak například v rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 25. března 1997[4] ve věci žalobkyně R.S. Odvolací soud totiž dospěl k závěru, že odstavec 3 restitučního zákona vůbec nesouvisí s odstavcem 2 a vztahuje se na jiné případy. Soud se domníval, že v případě náhrad podle odstavce 2 stanoví náhradu přímo zákon a podle jeho názoru nebylo dokonce nutné podávat písemnou žádost u příslušného orgánu státní správy republiky. I v tomto případě věc řešil Nejvyšší soud ČR[5] a dospěl k závěrům, které jsou naprosto totožné se závěry uvedenými v předchozím odstavci.

Mohlo by se tedy zdát, že poté, co Nejvyšší soud ČR dvakrát zaujal ohledně charakteru lhůty, způsobu uplatnění nároku i vztahu lhůty k dalším ustanovením restitučního zákona jednoznačné stanovisko, pro ostatní soudy závazné, odpadne alespoň v této věci spor a soudy nižších stupňů budou stanovisko Nejvyššího soudu respektovat, jak jim ukládá zákon. Opak je však pravdou. Krajský soud v Hradci Králové ve věci žalobkyně H.J. a spol.totiž usnesením z 30. června 1999[6] zrušuje rozsudek Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 30. září 1998[7] s tím, že lhůtu v § 13 odst.3 restitučního zákona považuje za promlčecí a okresnímu soudu ukládá, aby ve věci znovu rozhodl právě s přihlédnutím k jeho názoru. Ačkoli žalované Ministerstvo financí v celém sporu argumentovalo právě názorem Nejvyššího soudu ČR, odvolací soud jej vůbec nevzal v potaz a rozhodl tak, jak výše uvedeno. Pro úplnost dodávám, že ve světle závazného právního názoru odvolacího soudu nezbylo v novém řízení Okresnímu soudu v Hradci Králové rozhodnout jinak, než žalobě vyhovět s tím, že lhůtu v § 13 odst.3 je nutné považovat za lhůtu promlčecí. Proti takovému rozhodnutí podalo Ministerstvo financí nové odvolání a kdyby odvolací soud i nadále setrval na svém, objektivně nesprávném názoru, nezbude než podat dovolání. Tím se celý spor neúměrně prodlužuje a to zcela zbytečně, neboť odvolacímu soudu bylo již v průběhu řízení známo rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR. Podle mého názoru je tento

postup soudu nesprávný, neboť ignorováním názoru Nejvyššího soudu ČR dochází jednoznačně k oslabení důvěry k soudům a tento postup neprospívá ani obecnému právnímu povědomí ve společnosti.

Nicméně, i když se Ministerstvo financí ještě někdy potýká se spory, které pramení ze shora uváděné problematiky, lze mít za to, že nakonec převáží respekt k závaznému právnímu názoru Nejvyššího soudu České republiky a případy jako ten posledně zmiňovaný se stanou naprosto okrajovou záležitostí, respektive úplně vymizí. Je tudíž možné konstatovat, že otázka lhůt byla soudní praxí řešena dlouho, často velice rozdílně, ale Nejvyššímu soudu ČR se nakonec poměrně dobře podařilo sladit judikaturu tak, že v současné době drtivá většina soudů posuzuje lhůty k uplatnění nároku podle § 13 restitučního zákona ve shodě se závazným právním názorem Nejvyššího soudu ČR.

Můj komentář a hodnocení

Již z této první kapitoly věnované postupům soudů při řešení restitučních sporů je zřejmé, že výsledky práce česká justice jsou dosti diskutabilní.

Jsem schopen pochopit různost pohledů na charakter lhůty v § 13 restitučního zákona. Zvolené legislativní řešení není zcela dokonalé, a proto skutečně mohlo vyvolat nejasnosti při jeho výkladu. Zcela nepochopitelný je však závěr jednoho ze soudů o tom, že lhůta uvedená v § 13 odst.3 se vztahuje pouze k odstavci prvnímu a nikoli již k odstavci druhému. S ohledem na skutečnost, že odstavec třetí hovoří obecně o finanční náhradě, tedy nespecifikuje, zda se jedná o náhradu za věci movité, či za věci nemovité, je citovaný názor soudu poměrně kuriózní a v žádném případě jej nelze přijmout. Domnívám se, že soud chtěl tímto způsobem vyhovět žalobci i za cenu nesprávného výkladu právního předpisu. Tato snaha - jak bude i dále řečeno - zdaleka nebyla ojedinělá. V tomto případě však se jednalo o snahu natolik neuváženou, že neměla šanci na úspěch v dalším průběhu soudního sporu před soudy vyšších stupňů.

Snad jako nejhorší se však ukázal postup Krajského soudu v Hradci Králové, kterým soud zrušil rozsudek soudu I. stupně a zároveň vyslovil závazný právní názor, že lhůta uvedená v § 13 je lhůtou promlčecí. To vše v červnu 1999, tedy 6 měsíců poté, co Nejvyšší soud České republiky zcela jasně lhůtu posoudil jako prekluzívní. Snaha

Nejvyššího soudu České republiky o sjednocení pohledu na charakter lhůty podle § 13 restitučního zákona tak v tomto případě přišla zcela vniveč, a to i za situace, kdy Ministerstvo financí před odvolacím soudem argumentovalo názorem dovolacího soudu. Zcela marně. Postup Krajského soudu v Hradci Králové tak nelze označit jinak než za velice nešťastný. Ignorování názoru soudu vyššího stupně nemůže vést k ničemu jinému než k prodlužování sporu, jak bylo řečeno výše. Bohužel je však třeba uvést, že tento jev není ojedinělý.

Otázkou zůstává, zda na této situaci nese vinu pouze justice, či zda na ní má podíl i moc zákonodárná. Faktem zůstává, že ustanovení § 13 odst. 3 restitučního zákona je možná nešťastně formulováno. Zákonodárce by předešel vzniku nejednoho soudního sporu, pokud by do citovaného ustanovení připojil např. slova „jinak nárok zanikne" či obdobná. To se však nestalo, a proto lze zmíněné zákonné ustanovení považovat za legislativně-technicky nedokonalé.

Poznámky k ČÁSTI II.

(1) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 22 C 128/95
(2) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 20 Co 621/97
(3) Nejvyšší soud České republiky: Rozsudek sp.zn. 23 Cdo 1460/98
(4) Krajský soud v Hradci Králové: Rozsudek sp.zn. 22 Co 454/96
(5) Nejvyšší soud České republiky: Rozsudek sp.zn. 2 Cdon 894/97
(6) Krajský soud v Hradci Králové: Usnesení sp.zn. 25 Co 181/99
(7) Okresní soud v Hradci Králové: Rozsudek sp.zn. 10 C 227/94

ČÁST III. Základní podmínky k uplatnění práva u soudu

Následující část se věnuje výkladu podmínek, za kterých se odmítnutí žadatelé o finanční náhradu podle restitučního zákona mohou obrátit na soud. Výklad se zaměří na tyto základní podmínky: odmítnutí nároku žadatele Ministerstvem financí, aktivní legitimace ve sporu, pasivní legitimace ve sporu, věcná a místní příslušnost soudu.

A. Odmítnutí nároku Ministerstvem financí

Tou úplně základní podmínkou, která je však naprosto samozřejmá, je odmítnutí nároku žadatele Ministerstvem financí, coby ústředním orgánem státní správy příslušným k projednání nároku. Ačkoli by se na první pohled mohlo zdát, že pokud tato podmínka není splněna, není důvod podávat žalobu k soudu, není tomu tak vždy. Faktem totiž je, že někteří žadatelé o finanční náhradu nečekají na rozhodnutí ministerstva, ať už kladné, či záporné, ale obracejí se na soud, aniž by o jejich nároku bylo ministerstvem jakkoli rozhodnuto. Takových případů není mnoho. Žadatelé tyto žaloby zdůvodňují tím, že je podávají většinou z opatrnosti. S takto podanými žalobami si soudy svým způsobem nevědí rady. Jejich přístup se vyvíjel a vyvíjí. Zpočátku soudy přistupovaly na argumentaci ministerstva, že vzhledem k tomu, že dosud neskončilo řízení u něj, není založena pravomoc soudu podle § 8 o.s.ř. Soudy tedy s ohledem na § 104 odst.1 věta druhá o.s.ř. řízení zastavovaly a po právní moci usnesení věc vracely Ministerstvu financí k dalšímu řízení. Tato praxe však dnes již téměř vymizela a soudy se žalobou věcně zabývají, i když žalovaná, tedy Ministerstvo financí, namítá, že jde o evidentně předčasnou žalobu. Soudy většinou vyčkávají, jak dopadne řízení o přiznání finanční náhrady u Ministerstva financí a teprve poté začínají ve věci jednat. Tento postup však není podle mého názoru nejšťastnější. Jeho úskalí spočívá především v tom, že v případě, že ministerstvo žádost o finanční náhradu zamítne, žaloba se tedy stane nikoli předčasnou a na konci soudního řízení soud žalobě vyhoví, náklady řízení zcela zbytečně vzrostou o ty částky, které žalobci vynaložili na právní zastoupení ještě v době, kdy žaloba byla předčasná a kdy bylo namístě řízení před soudem

zastavit a věc vrátit Ministerstvu financí k dalšímu řízení. Kdyby totiž soud takové řešení zvolil, pak by si náklady, které vznikly s podáním předčasné žaloby, nesl sám žalobce a nedocházelo by k zatěžování státního rozpočtu.

Mnohem horší však je, že prakticky stejný postup soudy volí i v případě, že v průběhu soudního řízení Ministerstvo financí žalobci finanční náhradu přizná. V takovém případě postupují soudy tak, že řízení zastaví a pokud se nákladů řízení týká rozhodují v drtivé většině podle § 146 odst.2 věta druhá o.s.ř. a žalobcům přiznávají právo na náhradu nákladů. Argumentace ministerstva, že finanční náhradu poskytlo zcela dobrovolně a nikoli pod tíhou žaloby a že tedy šlo o žalobu naprosto předčasnou není brána v potaz. Naopak soudy docházejí k závěru, který však není podle mého ničím podložen, že řízení bylo zastaveno pro chování žalované, která v průběhu řízení žalobci přiznala finanční náhradu. Dovozují tedy, že řízení bylo zastaveno pro chování žalované. Takový postoj zaujal už i Nejvyšší soud České republiky, který se zabýval žalobou M.J. I tento žalobce podal žalobu dříve než Ministerstvo financí o jeho nároku jakkoli rozhodlo. Nejvyšší soud ČR však odmítnutím dovolání[1] potvrdil usnesení jak Obvodního soudu pro Prahu 1[2], tak Městského soudu v Praze[3], kterými bylo žalobci přiznáno právo na náhradu nákladů řízení. Dospěl k závěru, že podle § 8 o.s.ř., má-li být před řízením u soudu provedeno řízení u jiného orgánu, mohou soudy jednat jen tehdy, nebyla-li věc v takovém řízení s konečnou platností vyřešena. Jde o případ takzvané dělené pravomoci, která může být založena pouze výslovným ustanovením příslušného zákona. Takovou dělenou pravomocí však podle názoru Nejvyššího soudu není obligatorní uplatnění nároku u povinného subjektu, jako je tomu v případech vyplývajících z ustanovení § 13 zákona č.87/1991 Sb. Nejde tedy o zvláštní druh řízení před jiným, k tomu povolaným orgánem, které by bylo uzavřeno např. rozhodnutím o uplatněných nárocích. Soudní praxe v tomto směru dospěla k závěru, že sdělení Ministerstva financí o tom, že se žadateli nepřiznává finanční náhrada podle restitučního zákona, není rozhodnutím, proti němuž by bylo možné podat žalobu podle ustanovení § 247 a násl. o.s.ř.. Nebyla-li uvedená finanční náhrada přiznána, lze se jejího zaplacení domáhat u soudu. Není přitom pochyb o tom, že nároky vyplývající z ustanovení restitučního zákona, jako normy speciální vůči občanskému zákoníku, jsou nároky občanskoprávními, k jejichž projednávání jsou příslušné soudy ve smyslu § 7 odst.1 a 2 o.s.ř. Tím se

tedy Nejvyšší soud jednoznačně přiklonil na stranu žalobců a to bez ohledu na to, zda svou žalobu podali až poté, co bylo o jejich nároku ministerstvem rozhodnuto, či nikoli. Tím, že Nejvyšší soud ČR nerozlišuje, zda žaloba byla podána předčasně nebo ne, poškozuje podle mého názoru žalovanou, která bude napříště povinna hradit náklady řízení i tehdy, kdy finanční náhradu poskytne sice naprosto dobrovolně, ale až v době, kdy o nároku jedná i soud, ke kterému podal žalobu někdo, kdo k tomu neměl nejmenší důvod právě proto, že o jeho nároku Ministerstvo financí dosud v řízení, které má soudnímu řízení předcházet, nerozhodlo.

Z toho, co bylo výše řečeno, je tedy poměrně jasně patrný posun soudů při posuzování takzvaně předčasných žalob. Můj názor je, že tento posun není v žádném případě správný, neboť jednostranně zvýhodňuje stranu žalující. Podstatně spravedlivější by bylo rozhodovat tak, jak je uvedeno na začátku této kapitoly. Tedy - řízení zastavit a věc vrátit Ministerstvu financí k dalšímu řízení. Takový postup by byl mnohem čistší, neboť ten žalobce, který podal předčasnou žalobu by na svých právech zkrácen nebyl, protože v případě, že by Ministerstvo financí jeho žádost o finanční náhradu zamítlo, by měl stále možnost obrátit se na soud a to žalobou, která by již nebyla předčasná, neboť by byla podána až po řízení, které má soudnímu řízení předcházet.

B. Aktivní legitimace ve sporu

Otázka aktivní legitimace nečiní v převážné většině potíže. Aktivně legitimovanými jsou ti, jejichž nárok byl Ministerstvem financí odmítnut a to proto, že nesplňovali podmínky pro přiznání finanční náhrady stanovené § 6 nebo § 13 odst.2 restitučního zákona. Nejedná se tedy zásadně o ty osoby, které nebyly osobami takzvaně oprávněnými k podání žádosti o finanční náhradu podle restitučního zákona. Tyto osoby už z povahy věci nemohou být ani osobami aktivně legitimovanými.

Jedinou výjimkou ze shora uvedeného byl případ, kterým se Ministerstvo financí zabývalo poté, co byl vydán nález Ústavního soudu č.164/1994 Sb., kterým došlo k vypuštění podmínky trvalého pobytu na území České republiky jako základního předpokladu k uplatnění nároku na vydání věci i finanční náhradu (podrobnější výklad k nálezu bude podán dále).

Šlo o to, že žadatel o finanční náhradu nesouhlasil se zamítavým stanoviskem Ministerstva financí, které jeho nároku nevyhovělo, neboť žadatel získal české státní občanství až v roce 1993. Podle názoru Ministerstva nebylo možné žádosti vyhovět proto, že nález Ústavního soudu č.164/1994 Sb. sice zrušil podmínku trvalého pobytu na území České republiky, nic se však nezměnilo na podmínce českého státního občanství, která platí již od účinnosti zákona č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, v původním znění. Vzhledem k tomu, že žadatel nebyl státním občanem v době mezi 1. dubnem 1991 a 1. dubnem 1992, ministerstvo jeho žádosti o finanční náhradu nevyhovělo. Žadatel se obrátil na soud, který však jeho žalobu zamítl, když se ztotožnil s názorem žalované. Na věci nic nezměnil ani odvolací soud. Soudy při posuzování tohoto případu vycházely z analogického sporu, kde se sice nejednalo o finanční náhradu, ale o vydání věci podle restitučního zákona. V tomto analogickém sporu jednal i Ústavní soud, který nálezem sp.zn.I. ÚS 409/97 ze dne 12. května 1998 rozhodl takto: "Nesplňoval-li stěžovatel ke dni 1. října 1991 podmínku státního občanství České a Slovenské Federativní Republiky (České republiky), dospěly obecné soudy ke správnému závěru, že nebyl osobou oprávněnou podle § 3 odst.1 zákona č.87/1991 Sb. Tento den - jako rozhodný časový termín - lze dovodit z § 5 odst.2 a § 35 tohoto zákona. Stěžovatel se v této souvislosti mylně odvolává na nález Ústavního soudu č.164/1994 Sb., z něhož vyplývá, že běh lhůty ode dne vykonatelnosti nálezu (tj.od 1. listopadu 1994), kterým byla zrušena slova „ode dne účinnosti tohoto zákona" v § 5 odst.2 a 4 zákona č.87/1991 Sb., se však netýká osob, které již před účinností nálezu byly osobami oprávněnými. Tato nově otevřená lhůta se týká jen osob, které se nálezem staly osobami oprávněnými, tedy osob, které nesplňovaly podmínku trvalého pobytu na území České a Slovenské Federativní Republiky (České republiky), již nález Ústavního soudu zrušil. Na stěžovatele, který v období rozhodném pro podání výzvy k vydání věci podle § 5 odst.2 zákona č.87/1991 Sb., které začalo dnem účinnosti zákona (1. dubna 1991) a skončilo o šest měsíců později, státním občanem České a Slovenské Federativní Republiky, resp. České republiky, nebyl a nebyl tedy ani osobou oprávněnou podle § 3 odst.1 zákona č.87/1991 Sb., se proto nevztahuje. Na jeho postavení nic nezměnil ani uvedený nález Ústavního soudu, neboť ten se vztahoval pouze na podmínku trvalého pobytu na našem území, nikoli na podmínku státního občanství." Sluší se ještě připomenout, že i později Ústavní soud nálezem

č.185/1997 Sb. ze dne 4. června 1997 zamítl návrh na vypuštění podmínky státního občanství, coby základního předpokladu při uplatňování nároků podle restitučního zákona.

C. Pasivní legitimace ve sporu

Zatímco otázka aktivní legitimace nečinila a nečiní větší obtíže, tak zcela opačná situace nastala v otázce pasivní legitimace. Prakticky od počátku soudních sporů o finanční náhradu podle restitučního zákona nebylo zcela jasné, jaký subjekt má být v postavení žalovaného. Žalobci označovali žalovaný subjekt různě, nejčastěji pak jako Ministerstvo financí, Česká republika - Ministerstvo financí nebo i Český stát - Ministerstvo financí. Soudy se bez problémů vyrovnaly pouze s označením žalovaného Český stát - Ministerstvo financí. V tomto případě poučily žalobce, že název Český stát není správný, nemá oporu v zákoně a pokud někdo má v úmyslu žalovat stát, pak je nutné, aby jej označil jako Česká republika, nikoli Český stát. K tomu je nutné říci, že pokud žalobci označili žalovaný subjekt jako Český stát - Ministerstvo financí, pak samo ministerstvo toto označení nerozporovalo a nemělo proti němu námitek, neboť vycházelo z toho, že označení Český stát není sice přesné a úplně správné, nicméně mělo za to, že tímto označením měli žalobci na mysli nepochybně Českou republiku. Proto v případě, že žalovaná byla označena jako Český stát - Ministerstvo financí, nepodávalo námitku nedostatku pasivní legitimace ve sporu. Je tedy možné říci, že v tomto případě zaujalo ministerstvo vůči žalobcům vstřícné stanovisko, neboť si bylo vědomo toho, že vznášením námitky nedostatku pasivní legitimace dojde k nežádoucímu prodloužení sporu.

Zcela jiný postup však byl zvolen v případě, že žalobci označili jako žalovaný subjekt pouze Ministerstvo financí a to zvlášť v počátcích soudních sporů, tedy v letech 1992-1995. V takovém případě vznášelo ministerstvo námitku nedostatku pasivní legitimace ve sporu. Mělo totiž za to, že subjektem, který je správně pasivně legitimován, není Ministerstvo financí, ale Česká republika zastoupená Ministerstvem financí. Tento postup byl odůvodněn tím, že finanční náhrady podle restitučního zákona nejsou poskytovány z rozpočtu Ministerstva financí, ale ze státně rozpočtu, resp. Fondem národního majetku České republiky. Ministerstvo financí je pouze orgánem, který předběžně posuzuje nárok žadatele o finanční

náhradu. V případě, že dojde k závěru, že nárok na ni vznikl, tak věc postupuje Fondu národního majetku, který ze státního rozpočtu finanční náhradu vyplácí. V případě, že Ministerstvo financí nárok na finanční náhradu nepřizná, pak je v případném soudním sporu pasivně legitimován stát, a to právě proto, že z jeho rozpočtu se náhrada vyplatí v případě, že nárok na ni soud uzná za oprávněný. Dalším argumentem bylo i to, že stát a ministerstvo jsou dva rozdílné subjekty, každý se svou právní subjektivitou, a proto je namístě žalovat stát, jako subjekt, který finanční náhrady skutečně ze svého rozpočtu poskytuje, nikoli Ministerstvo financí, které o nároku sice rozhoduje, ale finanční náhradu jako takovou ze svého rozpočtu nevyplácí. Takovýto názor zastala postupem času i soudní praxe. Docházelo tím velice často k zamítnutí žaloby, a to nikoli z věcných důvodů, ale výhradně z důvodů procesních, neboť nebyl správně označen subjekt na straně žalované. Za všechny je možné citovat názor, který ve věci žalobkyně L.K. vyslovil Obvodní soud pro Prahu 1[4] a který byl následně potvrzen rozsudkem Městského soudu v Praze[5]: "……soud I.stupně postupoval správně, když žalobu zamítl s tím, že žaloba nebyla uplatněna vůči subjektu, který by byl ve sporu pasivně legitimován. Poukázal přitom na zákona č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, podle něhož je stát povinen poskytnout finanční náhradu za stavbu, kterou nelze vydat. Pokud z ustanovení § 13 odst.3 citovaného zákona a z navazujících ustanovení zákona č.231/1991 Sb., o působnosti orgánů České republiky v mimosoudních rehabilitacích vyplývá, že se žádost o poskytnutí finanční náhrady podává u příslušného orgánu státní správy, který za stát v těchto věcech vystupuje. Stát, tedy Česká republika a ministerstvo jsou samostatné a od sebe odlišné subjekty právních vztahů. Ministerstvo má přitom dvojí povahu, protože je jednak ústředním orgánem státní správy, který v rozsahu své působnosti jedná za stát, jednak je rozpočtovou organizací (dnes to již neplatí), tj. právnickou osobou, která vstupuje do právních vztahů a je nositelem práv a povinností z těchto vztahů. Stát jako právní subjekt je způsobilý být účastníkem občanskoprávních vztahů ve smyslu ustanovení § 21 o.z. nelze ztotožňovat s jeho rozpočtovými organizacemi, které mají vlastní subjektivitu a v právních vztazích vystupují vlastním jménem. Nároky, z nichž je povinen stát, je proto nutno uplatňovat proti státu a nároky, z nichž je povinen orgán státní správy, je nutno uplatňovat proti tomuto orgánu. Je-li povinnost v daném případě vymáhána na

Ministerstvu financí, není tento subjekt pro nedostatek pasivní legitimace ve sporu legitimován, přičemž tento závěr vedl soud I.stupně k zamítnutí žaloby." Tento názor se velmi rychle rozšířil a počínaje zhruba rokem 1995-1996 se již jako subjekt pasivně legitimovaný objevuje v žalobách o finanční náhradu podle restitučního zákona Česká republika - Ministerstvo financí. Po tomto datu již tedy nedochází k zamítání žalob pro nedostatek pasivní legitimace ve sporu, a to i z toho důvodu, že soudy intensivně poučují účastníky o tom, že mají správně označit žalovaný subjekt. Nezřídka sami soudci při ústním jednání žalobcům výslovně poradí, že mají jako pasivně legitimovaný subjekt uvést Českou republiku - Ministerstvo financí. Zda tato rada je či není nad rámec soudcovského poučení je již jiná otázka.

Spory ohledně pasivní legitimace však zdaleka nekončí. Stále více se totiž množí názory, že postačí, je-li jako pasivně legitimovaný subjekt uvedeno pouze Ministerstvo financí, namísto Česká republika - Ministerstvo financí. Někteří právníci i soudci mají za to, že majetek Fondu národního majetku není součástí státního rozpočtu, a proto neobstojí názor, že poskytováním finančních náhrad právě z prostředků FNM je ve sporu legitimován stát. Zároveň argumentují tím, že z ustanovení § 11 odst.1 zákona č.231/1991 Sb. ve spojení se zákonem č.135/1996 Sb. vyplývá, že příslušný ústřední orgán posoudí oprávněnost uplatněného nároku a vyplatí finanční náhradu v hotovosti ve výši stanovené zvláštním předpisem. Pokud se týká cenných papírů, v nichž je část náhrady poskytována, pak mají za to, že i v tomto případě vydá finanční náhradu v cenných papírech oprávněné osobě ministerstvo (viz.§ 11 odst.2 zákona č.231/1991 Sb. a zákon č.135/1996 Sb.). Z těchto důvodů mají tito odborníci za to, že postačí, je-li jako žalovaný subjekt označeno pouze Ministerstvo financí.

V této situaci zasahuje Ústavní soud České republiky. Zabývá se totiž stížností stěžovatelky O.V. Ta ve své stížnosti uvedla, že byla zkrácena ve svých právech, když nebyla podle jejího názoru dostatečně poučena soudem I.stupně, jak má označit žalovanou. Navíc se domnívá, že v tak závažné věci jako je aplikace zákona o mimosoudních rehabilitacích nelze žalobu zamítnout jen proto že na výzvu Městského soudu v Praze nedošlo ke změně žalovaného místo Ministerstvo financí na Českou republiku zastoupenou Ministerstvem financí. Stěžovatelka nesouhlasí i s dalšími částmi rozsudku, ale to již není v této věci podstatné. Ústavní soud se věcí zabýval a vydal nález

č.IV ÚS 309/97 dne 31. srpna 1998. Tímto nálezem byl vysloven názor, že působnost orgánů České republiky v řízeních o mimosoudních rehabilitacích upravuje zákon č.231/1991 Sb. Podle tohoto zákona, ve spojení se zákonem č.135/1996 Sb., je jako orgán příslušný poskytnout finanční náhradu označeno Ministerstvo financí. Je-li v zákoně přímo určen orgán, který poskytuje finanční náhradu, není žádný důvod pro závěr, že se jedná de facto o povinnost státu. Ústavní soud je toho názoru, že lze žalovat ministerstvo a že příslušný je obecný soud podle sídla tohoto úřadu. I Ústavní soud se přiklonil k názoru, že finanční náhrady jsou poskytovány ze zvláštního účtu Fondu národního majetku, přičemž zákona č.171/1991 Sb. výslovně stanoví, že majetek tohoto fondu není součástí státního rozpočtu České republiky. Konečně Ústavní soud neshledal žádný rozumný důvod, aby ministerstvo vlastním jménem mimosoudně poskytovalo finanční náhradu, avšak v soudním řízení mohlo vystupovat již jen jako státní orgán jednající jménem České republiky.

S názorem Ústavního soudu je jistě možné polemizovat. Především názor, že mimosoudně poskytuje ministerstvo finanční náhradu vlastním jménem, je poněkud nejistý. Pracovníci ministerstva a nejen oni s tímto názorem nesouhlasí, protože nevidí rozdíl v poskytování finančních náhrad mimosoudně nebo soudní cestou. Podle tohoto názoru je režim poskytování náhrad totožný - vždy ministerstvo nárok pouze předběžně posuzuje a v případě, že jej uzná za oprávněný, resp. že mu to soud uloží, přiznává nárok na finanční náhradu, která je vyplácena z prostředků Fondu národního majetku. Ministerstvo vlastním jménem nárok pouze posuzuje a administrativně vyřizuje (a to i v případech, že je mu to uloženo soudem). Náhradu však samo o sobě neposkytuje, k tomu je příslušný FNM. Tuto polemiku by bylo možné vést i ohledně charakteru majetku FNM, ale je potřeba říci, že by k ničemu nevedla. Ústavní soud vyslovil pro všechny zúčastněné subjekty názor, který je závazný a který je nutno respektovat.

Na samý závěr výkladu o označení pasivně legitimovaného subjektu jen dodám, že ve světle tohoto nálezu praxe začala jako správně označený subjekt uznávat jak označení Ministerstvo financí, tak Česká republika - Ministerstvo financí. Ústavní soud totiž neřekl, že by označení Česká republika - Ministerstvo financí bylo nesprávné. Pouze uvedl, že není důvod nepovažovat za pasivně legitimovaný subjekt i samotné Ministerstvo financí. Tak odpadl další předmět sporu mezi účastníky,

který beztak byl v očích mnoha jen jakousi žabomyší válkou, neboť neřešil věc samu, tedy nárok na finanční náhradu. Navíc bylo Ministerstvo financí často terčem kritiky, že neustálým vznášením námitek nedostatku pasivní legitimace chce spory jen oddálit nebo neúměrně prodloužit. Konečně je ještě třeba říci, že problémy s pasivní legitimací definitivně vymizely s účinností zákona č.219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, který poměrně jednoznačně stanoví vystupování státu před soudy.

D. Věcná a místní příslušnost

Poslední zásadní otázkou, kterou je třeba vyřešit před podáním žaloby k soudu, je otázka věcné a místní příslušnosti. Naprosto bezproblémové řešení existuje v otázce věcné příslušnosti. Podle § 9 o.s.ř. je věcně příslušným okresní soud, v Praze obvodní soud, a to proto, že zákon nestanoví jinak v odstavcích 2 až 4 stejného paragrafu.

Podstatně obtížnější je otázka místní příslušnosti soudu. Již na tomto místě je možné říci, že místní příslušnost soudu se již od počátku sporů o finanční náhradu podle restitučního zákona stala naprosto klíčovou otázkou. Přitom bylo lhostejné, zda šlo o finanční náhradu za věci movité, či nemovité. Žalobci v drtivé většině případů považovali místně příslušný ten soud, v jehož obvodu se nacházela nemovitost, za niž žádali finanční náhradu, nebo soud, v jehož obvodu byl vynesen bývalými trestními senáty odsuzující rozsudek, kterým byli žalobci odsouzeni k trestu odnětí svobody a k trestu propadnutí majetku. Tímto postupem žalobci ignorovali doporučení Ministerstva financí. To jim totiž v případě, že zamítlo žádost o finanční náhradu, doporučovalo, že mají možnost obrátit se na soud a jako místně příslušný uvádělo Obvodní soud pro Prahu 1. Toto doporučení však v drtivé většině nebylo respektováno a žalobci podávali žaloby k soudům, jak výše uvedeno. Vedlo je k tomu jednak přesvědčení, že pokud se jedná o náhradu za nemovitost, pak místně příslušným má být soud určený podle ustanovení § 88 pís.h) o.s.ř. a pokud se jednalo o náhradu za věci movité, pak vycházeli z ustanovení § 85 odst.3 o.s.ř. Tvrdili, že skutečnost, která zakládá uplatněné právo nastala v obvodu toho soudu, který je odsoudil k trestu propadnutí veškerého majetku. Neopominutelným důvodem k výše uvedenému postupu bylo i to, že žalobci zvolili většinou

soudy, které byly v blízkosti jejich bydliště. Vzhledem k věkovému složení žalobců by totiž místní příslušnost Obvodního soudu pro Prahu 1 pro ně znamenala dojíždění do Prahy, kde drtivá většina z nich neměla bydliště. Naproti tomu žalovaná, tedy Ministerstvo financí nebo Česká republika - Ministerstvo financí - naopak trvala na tom, že místně příslušný je Obvodní soud pro Prahu 1. Důvodem byl opět § 85 odst.3 o.s.ř. Ministerstvo ale mělo za to, že skutečnost, která zakládá uplatněné právo, nastala právě v obvodu tohoto soudu. Za tuto skutečnost bylo a je považováno odmítnutí žádosti o finanční náhradu právě žalovanou. Vzhledem k tomu, že žalovaná má sídlo v obvodu Prahy 1, pak tedy skutečnost zakládající právo nastala rovněž na území Prahy 1. Ministerstvo tedy nesouhlasilo s názorem žalobců, že místní příslušnost se řídí buď místem, kde se nachází nemovitost, nebo místem, kde byl vynesen rozsudek s trestem propadnutí veškerého jmění. Podle mého názoru je postoj ministerstva v tomto ohledu správný, neboť skutečností zakládající uplatněné právo je fakt, že došlo k odmítnutí žádosti o finanční náhradu. Zde se nejedná o nemovitost. Ta totiž již neexistuje nebo je ve stavu předpokládaném v § 7 restitučního zákona. Zde jde výlučně o finanční náhradu a skutečností, která zakládá právo obrátit se na soud je tedy zamítavé stanovisko Ministerstva financí a nic jiného. Tatáž argumentace platí i pro finanční náhrady za věci movité. Pochopitelně i Ministerstvo financí mělo a má další důvody pro to, aby místně příslušným byl právě Obvodní soud pro Prahu 1. Tím hlavním důvodem je, že při množství sporů o finanční náhradu (jde o zhruba 1.000 sporů) není v silách ministerstva zajistit účast při jednáních, které se konají mimo Prahu a to proto, že celou agendu soudních sporů o finanční náhradu vyřizuje velice malý počet pracovníků.

Tak tedy vznikl velký balík sporů, které se podobně jako v otázce pasivně legitimovaného subjektu, nezabýval meritem věci, ale jen procesními záležitostmi. Tím pochopitelně došlo především k prodloužení sporů. Vinu na tom bezpochyby nese i justice, neboť nebyla schopná za osm let dojít k jednotnému názoru nebo absolutně nerespektovala názor soudu vyššího stupně. Přesto měly spory o místní příslušnost soudu několik vyústění. Tím nejjednodušším byla žádost k Vrchnímu soudu v Praze o delegaci sporu k Obvodnímu soudu pro Prahu 1. Žalované ministerstvo ji podávalo obzvlášť v letech 1992-1993 poměrně často. Výsledky však byly dosti rozpačité. V některých případech bylo těmto žádostem vyhověno, jindy

nikoli. Vysledovat však spojitost mezi případy, ve kterých bylo žádosti o delegaci vyhověno a ve kterých ne, není vůbec jednoduché. A tak se jako v zásadě jediná spojitost jeví jen složení senátu, který o žádosti rozhodoval. Může se zdát, že je to poněkud překvapivé a skoro až absurdní, ale je tomu tak.

Celou věcí se nakonec zabýval i Nejvyšší soud České republiky, který vydal dne 28. května 1992 usnesení[6], v němž vyslovil názor, že místně příslušným je Obvodní soud pro Prahu 1. Argumentace byla následující: "Při projednání žádosti o finanční náhradu postupuje ústřední orgán státní správy přiměřeně podle zákona č.58/1969 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo nesprávným úředním postupem (viz. § 10 zákona č.231/1991 Sb., o působnosti orgánů České republiky v mimosoudních rehabilitacích). Jelikož žádný z uvedených právních předpisů nevyloučil možnost použití zákona o správním řízení při projednání žádosti o peněžní náhradu u ústředního orgánu, nelze mít za to, že výsledkem posouzení oprávněnosti uplatněného nároku u ústředního orgánu je rozhodnutí způsobilé přezkumu ve správním soudnictví. Z ustanovení hlavy třetí zákona č.58/1969 Sb. je nutno výkladem dovodit, že zákonodárce institutem předběžného projednání nároku zamýšlel upravit neformální postup ústředního orgánu, který buď požadovaný nárok uspokojí či náhradu poskytne a nebo ne. V posléze uvedeném případě pak o svém negativním stanovisku žadatele vyrozumí toliko přípisem; je pak věcí žadatele, aby se svého práva domáhal žalobou na soudě. Soud jako jednu z podmínek řízení zkoumá, zda nárok byl předběžně projednán. Není pochyb o tom, že faktické uspokojení nebo neuspokojení nároku ústředním orgánem státní správy je výsledkem procesu, při němž tento orgán hodnotí žádost samu a k ní připojené doklady a je tedy výsledkem procesu rozhodovacího. Výsledný správní akt vak nemá ony účinky, které by mu zabezpečily nezměnitelnost a zavazující moc, neboť je na vůli účastníka, aby se svého práva domáhal u soudu, který posouzením věci u ústředního orgánu státní správy není vázán. Je tedy takovýto akt ústředního orgánu toliko předběžné povahy a není způsobilý nabýt právní moci. Odmítavé stanovisko ústředního orgánu také žadatele na jeho právech nepoškozuje, neboť je mu dáno na vůli, zda své právo uplatní žalobou na soudě; soud stanoviskem ústředního orgánu vázán není a právo může rozsudkem přiznat. Pokud jde o právo na zaplacení finanční náhrady podle zákona č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, jde o nalézací řízení, upravené v části třetí o.s.ř. Soud

proto zkoumal, zda je v tomto směru příslušný k projednání věci. Věcná příslušnost k projednání věci se řídí ustanovením § 9 o.s.ř., protože zákon nestanoví jinak v odstavcích 2 až 4, které upravují věcnou příslušnost krajských soudů, je věcně příslušným okresní (v Praze obvodní) soud. Protože pak právo na finanční náhradu za nemovitost, kterou nelze vydat podle zákona č.87/1991 Sb. není právem k nemovitosti samé, je místně příslušný obecný soud odpůrce, kterým je v posuzovaném případě Obvodní soud pro Prahu 1." Obdobný názor vyjádřil Nejvyšší soud ČR i v usnesení ze dne 4. listopadu 1992.

Mohlo by se tedy zdát, že tímto názorem, který vyjádřil Nejvyšší soud, padne problém ohledně místní příslušnosti soudu. Opak je však pravdou. Soudy nižších stupňů se tímto názorem neřídily, respektive jen v omezeném měřítku. Později se objevila i polemika s názorem Nejvyššího soudu shora uvedeným, která vycházela nejen z kruhů advokátů, ale i od soudců soudů vyšších stupňů a dokonce i soudců Nejvyššího soudu. Dá se tedy říci, že počínaje přibližně rokem 1994 přestalo Ministerstvo financí namítat místní nepříslušnost soudu. Důvodem byl především fakt, že samotné ministerstvo nemělo nejmenší zájem na prodloužení sporů, které beztak nezřídka končily v otázce místní příslušnosti konstatováním, že Obvodní soud pro Prahu 1 není místně příslušný. Jediným efektem pak byl pouze vzrůst nákladů řízení, což nebylo rozhodně žádoucí. Důkazem, že soudy obecně dosud nerespektují názor Nejvyššího soudu v otázce místní příslušnosti budiž i rozsudek[7] Obvodního soudu pro Prahu 1 ve věci žalobce Ing. M.L. a spol. ze dne 17. října 2000. Ve sporu o finanční náhradu za nemovitost vyslovil Obvodní soud pro Prahu 1 svou místní nepříslušnost s tím, že podle jeho názoru se místní příslušnost posuzuje podle § 84 a § 85 odst.3 o.s.ř. a tudíž k řízení je místně příslušný obecný soud účastníka, proti němuž návrh směřuje. Obecným soudem státu je soud, v jehož obvodu nastala skutečnost, která zakládá uplatněné právo. Jestliže tedy v daném případě žalobci dovozují svůj nárok z neplatnosti darovací smlouvy akceptované ONV Brno 2, je zřejmé, že ke skutečnosti zakládající uplatněné právo došlo v Brně. Z toho důvodu je místně příslušný Městský soud v Brně. Stejného názoru byl tentýž soud i v usnesení[8] ze dne 1. listopadu 2000 ve věci žalobce W.S. žalované ministerstvo proti němu podávalo odvolání s argumentací, která je popsána výše, avšak bez úspěchu. V této věci šlo o spor o finanční náhradu za věci movité. Obvodní soud pro Prahu 1 a posléze i Městský soud v Praze[9] dospěly ke

shodnému závěru, že Obvodní soud pro Prahu 1 není místně příslušným. Za skutečnost, která zakládá uplatněné právo vzaly oba soudy rozhodnutí o rehabilitaci žalobce podle zákona č.119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. Tato skutečnost nastala u Okresního soudu v Novém Jičíně, kam tedy byla věc postoupena. Argumenty žalované nebyly vůbec vzaty v potaz. Soudy totiž dovodily, že v tomto případě není žalováno Ministerstvo financí, ale stát a jeho obecným soudem je soud určený podle schématu uvedeného o několik řádek výše.

Celý problém má však v této době již konečné řešení. Je jím novela občanského soudního řádu č.30/2000 Sb. Podle nynějšího ustanovení § 85 odst.4 je obecným soudem státu okresní soud (v Praze obvodní soud), v jehož obvodu má sídlo organizační složka státu příslušná podle zvláštního právního předpisu. Nyní tedy již beze všech pochyb bude místně příslušným k projednání nároků podle zákona č.87/1991 Sb. Obvodní soud pro Prahu 1.

Můj komentář a hodnocení

I v této části věnované postupu soudů při řešení restitučních sporů jsem nucen konstatovat, že soudy zdaleka nejednají jednotně a dle mého názoru ani zcela spravedlivě.

Nejvíce patrné to je na příkladu zahájení sporů i bez toho, že by Ministerstvo financí žádost o finanční náhradu zamítlo. To, že soudy v takovém případě řízení nezastavují, ale začnou jednat, vlastně poškozují žalovanou, tedy stát, neboť náklady řízení zbytečně rostou anebo vůbec zbytečně vznikají. To v případě, že v průběhu soudního řízení Ministerstvo financí žádosti o finanční náhradu vyhoví a soud poté řízení zastaví. Nicméně ministerstvu uloží nést náklady řízení. Domnívám se, že soudy tím porušují ustanovení § 143 o.s.ř. a zároveň nedostatečně zkoumají podmínky řízení, které podle mého názoru nejsou v těchto případech splněny. Je to však, bohužel, důsledek snahy soudů vycházet restituentům - žalobcům maximálně vstříc.

Zejména na příkladu pasivní legitimace je patrné, že zvolené legislativní řešení nebylo nejlepší. Nejistota, jak označit žalovaný subjekt rozhodně není žádoucí. Tuto nejistotu přitom jak zákon č. 87/1991 Sb., tak i zákon č.231/1991 Sb. podporovaly. Restituční zákon tím, že za osobu povinnou k poskytnutí finanční náhrady označuje stát a zákon č.231/1991 Sb. tím, že v § 1 hovoří a priori o

Ministerstvu financí. A ačkoli justice celou věc v podstatě uspokojivě vyřešila, definitivní řešení přinesl až výše zmíněný zákon č. 219/2000 Sb. a na něj navazující novela občanského soudního řádu. Tím, že zákon č. 219/2000 Sb. jasně stanovil, že Ministerstvo financí (a s ním i ostatní ministerstva) je napříště organizační složkou státu bez právní subjektivity, odstranil problém s označením pasivně legitimovaného subjektu. Toto legislativní řešení považuji za naprosto nejlepší, byť mohlo přijít dříve.

Poznámky k ČÁSTI III.

(1) Nejvyšší soud ČR: Usnesení sp.zn. 28 Cdo 121/2001
(2) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 23 C 311/99
(3) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 20 Co 364/2000
(4) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 12 C 404/93
(5) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 22 Co 510/96
(6) Nejvyšší soud ČR: Usnesení sp.zn. 6 A 15/92
(7) Obvodní soud pro Prahu 1: Usnesení sp.zn. 24 C 185/2000
(8) Obvodní sou pro Prahu 1: Usnesení sp.zn. 12 C 99/2000
(9) Městský soud v Praze: Usnesení sp.zn. 18 Co 53/2001

ČÁST IV. Jednotlivé restituční tituly

A. Úvod

Následující část je věnována, jak už sám název napovídá, jednotlivým restitučním titulům, jak jsou uvedeny v § 6 zákona č.87/1991 Sb. Jedná se tedy především o restituci věcí nemovitých, neboť právě v této oblasti vznikla celá řada sporných momentů, kterou řešila i soudní praxe a nutno říci, že ne vždy zcela jednotně. Otázka restituce věcí movitých bude rozebrána v následujících částech.

Obecně je možné říci, že ne všechny restituční tituly byly podrobeny soudnímu přezkumu, respektive, že by všechny činily soudní praxi problém. V zásadě se tak stalo u zhruba poloviny. Je to dáno jednak tím, že se jednalo o nejfrekventovanější tituly, jednak tím, že jejich zákonné vymezení je natolik neurčité, že připouští mnoho výkladů. Mám tím na mysli ty nároky, které vznikly z úkonů učiněných v tísni eventuelně za nápadně nevýhodných podmínek. Ale o tom až následující výklad.

Naopak existují restituční tituly, které soudní praxe řešila, respektive nároky z nich plynoucí, zcela minimálně nebo způsobem veskrze jednotným, který nikdy nevyvolal tak obrovskou vlnu podávání opravných prostředků jako spory plynoucí z výše uvedených restitučních titulů. Do této skupiny patří zejména ustanovení § 6 odst.1 pís.a), b), c), e), f). Prvním titulem je přechod majetku občana na stát podle § 453a tehdy platného občanského zákoníku nebo podle § 287a zákona č.87/1950 Sb., dalším pak je takzvané renunciační prohlášení, dále pak zanechání majetku na území státu občanem zdržujícím se v cizině, pak dražební řízení provedené zkrácenou formou na úhradu pohledávky státu a konečně posledním „bezproblémovým" titulem je přechod majetku na stát na základě soudního rozhodnutí, kterým byla prohlášena za neplatnou smlouva o převodu majetku, kterou občan před odchodem do ciziny převedl věc na jiného, bylo-li důvodem neplatnosti opuštění republiky. Těchto pět restitučních titulů, tedy necelá polovina všech, má jedno společné. Zákonodárce je vymezil natolik přesně, jasně a srozumitelně, že při jejich aplikaci nevznikly téměř žádné problémy a to ať už při samotném vydání věci či při poskytování finanční náhrady Ministerstvem financí. Pokud tedy došlo k tomu, že Ministerstvo financí odmítlo žádost o finanční náhradu, pak tito odmítnutí žadatelé se na soud obraceli poměrně

zřídka, neboť k odmítnutí žádosti docházelo po důkladném zvážení žádosti a po zjištění, že některá část restitučního titulu není naplněna. Jako příklad lze uvést propadnutí majetku podle § 453a tehdy platného občanského zákoníku, ale nikoli věcí nemovitých, ale věcí movitých (podrobnější výklad bude následovat) nebo přechod věcí do majetku státu v dražebním řízení, ale výnos nebyl použit na úhradu pohledávek státu. Je tedy pravda, že někteří neúspěšní žadatelé o finanční náhradu podle shora uvedených restitučních titulů se sice obrátili na soud, bylo to však povětšinou jen z důvodu pocitu nespravedlnosti nebo nepochopení smyslu a obsahu zákona. Je totiž nutné si uvědomit, že mnoho žadatelů se po dlouhou dobu zdržovalo mimo území České republiky a bylo zvyklých na odlišný právní řád a politický systém. Tito lidé se tedy občas nedokázali smířit se svým neúspěchem a obraceli se na soud i v těch případech, které byly z pohledu zákona zcela jasné. Nedokázali se totiž smířit s tím, že restituční zákon nemůže odstranit naprosto všechny křivdy, ale že naopak se snaží pouze o zmírnění některých. Proto je také možné říci, že v těchto sporech bylo Ministerstvo financí v drtivé většině úspěšné. (Je ovšem pravdou, že spor o finanční náhradu podle § 6 odst.1 pís.b), c) a e) snad ani nikdy nevznikl). Zbylá část nároků však již tak bezproblémová nebyla a soudní praxe se s ní potýká podnes.

B. Smlouva o darování nemovitosti uzavřená dárcem v tísni

Tento restituční titul je upraven v § 6 odst.1 pís.d) zákona č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích. Je to zároveň první, který v praxi přivodil nemalé problémy, a proto mu bude věnována větší pozornost v následujícím výkladu, který je zaměřen na případy, kdy došlo k odmítnutí žádosti o finanční náhradu.

Především je potřeba říct, že žádostí o finanční náhradu opřených o tento restituční titul se na Ministerstvu financí sešlo značné množství, několik tisíc. Jedná se tedy o jeden z nejčastějších důvodů podávání žádosti. Je to poměrně logické, protože po únoru 1948 měl stát velkou snahu omezit respektive zlikvidovat soukromé vlastnictví. Zároveň však snahou státu bylo získat co možná největší množství majetku bezplatně a tak tehdejší vlastníky nemovitostí počal nutit k bezplatnému převodu do státních rukou. Využíval k tomu různé způsoby. Velice

častým bylo nařizování oprav nemovitostí, ačkoli jich nebylo třeba. Na takové opravy však tehdejší majitelé neměli peníze, především proto, že z nemovitostí neměli takřka žádné výnosy a pokud ano, pak tyto vázly na takzvaném vázaném účtu u státních peněžních ústavů. Ještě drastičtější způsob spočíval ve vymáhání pohledávek státem. Mnoho majitelů nemovitostí si totiž v době před únorem 1948 vzalo různé půjčky či hypotéky od bank a ručili svými nemovitostmi. Houfně se tak dělo bezprostředně po II. světové válce, kdy mnoho domů bylo válkou poškozeno a na jejich opravy si jejich majitelé peníze půjčovali. Když byla v roce 1953 provedena měnová reforma, tak stát aktiva přepočítal v poměru 1 ku 50, ale pasiva 1 ku 5. Tak se stalo, že mnoho lidí nemělo takřka žádné hotové prostředky, ale na druhou stranu jim i v nové měně zůstal obrovský dluh, teď už vůči státním peněžním ústavům, který neměli z čeho splácet. A v takové situaci začal stát pohledávky vymáhat. Na jejich umoření tak často vlastníkům nezbylo nic jiného než nemovitost státu darovat.

Na druhou stranu existovala celá řada případů, kdy nemovitosti byly ve velmi špatném stavu nebo na nich vázly pohledávky, které vznikly až po únoru 1948 a darováním státu se jejich majitelé pouze zbavili velmi obtížného břemene. Přesto se i tito lidé často dožadovali poskytnutí finanční náhrady s tvrzením, že nemovitost státu darovali v tísni.

Vzhledem k obrovskému počtu žádostí, které se právě opíraly o restituční titul uvedený v § 6 odst.1 pís.d) restitučního zákona a vzhledem k tomu, že celou problematiku restitucí vyřizuje na ministerstvu poměrně malý počet pracovníků, docházelo obzvlášť v období let 1992-1994 k velkému zamítání žádostí o finanční náhradu. Důvodem byl především fakt, že zákonodárce poměrně nešťastně stanovil jako důvod žádosti o tuto náhradu tíseň při darování nemovitostí státu. Pojem tísně však nebyl nikterak specifikován a každý ze žadatelů si pod tímto pojmem představoval něco jiného. Pravdou také je, že Ministerstvo financí pojem tísně vykládalo dosti přísně a tak se do tohoto výkladu „nevešly" například ty případy, kdy k darování došlo za účelem vyrovnání pohledávky státu. Toto velké zamítání žádostí však vyvolalo nebývalou vlnu žalob. Jen málokterý z odmítnutých žadatelů se s verdiktem ministerstva smířil. Drtivá většina se naopak obrátila na soud.

Soudy všech stupňů se těmito žalobami zabývaly poměrně důkladně ale také dosti dlouho. S určitou dávkou

nadsázky tak lze říci, že mnohým restituentům se v těchto případech pomalost české justice vyplatila. Zpočátku totiž soudy poměrně často žaloby zamítaly, když pojem tísně při darování nemovitostí si vykládaly zhruba tak přísně jako Ministerstvo financí při zamítání žádostí o finanční náhradu. Přelom nastal až v roce 1996, kdy se jeden ze sporů dostal až k Ústavnímu soudu, který pojem tísně vyložil zcela závazně zhruba takto: Podle Ústavního soudu se tísní rozumí takový hospodářský nebo sociální stav, který doléhá na jednajícího takovým způsobem a s takovou závažností, že za této situace učiní právní úkon, který by jinak neučinil, a nebo u dvoustranných jednání by takový úkon neuzavřel. Lze také říci, že tíseň je duševní stav subjektu postiženého, posouditelný podle konkrétního individuálního případu a musí to být stav společenský, uznatelný a dosti závažný(1). Tím Ústavní soud stanovil pojem tísně poměrně široce, rozhodně šířeji než jej před tím vykládala soudní praxe. Dá se proto říci, že před vydáním nálezu, ve kterém byl tento názor vysloven, docházelo k zamítání žalob podstatně častěji, než po vydání nálezu. Zjednodušeně řečeno - jakmile Ústavní soud vyslovil tento právní názor, vyhovují obecné soudy i těm žalobám, kterým by nejen před tím nevyhověly, ale kde samo vyhovění vzbuzuje přinejmenším rozpaky. Příkladem budiž žaloba, kterou podal J.C. u Obvodního soudu pro Prahu 1. V ní uvedl, že byl spoluvlastníkem činžovního domu se stavební parcelou v Přerově. Dům v roce 1955 daroval státu podle jeho názoru v tísni poté, co nebyl schopen pro nedostatek finančních prostředků provádět opravy, které mu stát nařizoval. Tvrdil, že tyto opravy nebyly nutné. Ze spisového materiálu a svědeckých výpovědí však vyplynulo, že dům byl doslova v katastrofálním stavebnětechnickém stavu. Opravy byly více než žádoucí jednak z hlediska hygienických, jednak z důvodu bezpečnosti nájemníků v domě i mimo něj, neboť část domu hrozila zřícením. Rovněž bylo zjištěno, že žalobce se již před rokem 1955 pokoušel dům státu dobrovolně darovat. Stát však dar odmítl právě z důvodu špatného stavu nemovitosti a potřeby nemalých investic. Dar byl přijat až poté, co známý žalobce intervenoval na tehdejším MNV. Soud však pod tíhou názoru Ústavního soudu žalobě vyhověl. Ve svém rozsudku dospěl k závěru, který se, bohužel, velice rychle rozšířil a dnes jej přejímá mnoho soudů celé republiky. Uzavřel totiž(2), že kdyby se žalobce v takovéhle situaci ocitnul v demokratickém státě, pak by nemovitost státu nikdy nedaroval, raději by ji prodal ať už za jakoukoli cenu. To je podle mého naprosto

nepřípustný extensivní výklad pojmu tísně, který jistě zákonodárce neměl při tvorbě restitučního zákona na mysli. Jen těžko je totiž možné přijmout názor, že by zákonodárce měl v úmyslu odškodňovat i tyto případy, když už v § 1 restitučního zákona je jasně řečeno, že zákon se pokouší o zmírnění některých křivd. Ano, že i tomuto žalobci se s největší pravděpodobností stala křivda. Její odčinění, které soud v tomto případě nařídil, však podle mého názoru již překračuje úmysl zákonodárce i smysl celého restitučního zákona.

Na druhou stranu existují případy, ve kterých soud jasně stanovil, že pojem tísně, jak jej vykládá Ústavní soud, je příliš široký a na daný případ jej nelze aplikovat. Stalo se tak například v případě žalobců J.B. a spol. Ti podali v roce 1996 žalobu u Okresního soudu v Opavě s tím, že jejich právní předchůdci byli donuceni darovat v roce 1971 nemovitosti státu, když na jejich údržbu neměli prostředky. Nemovitost byla totiž ve velmi špatném stavu. Majitelé neměli nejen na její opravu, ale ani na případnou demolici. Nemovitost užíval nájemce, kterým byl tehdejší MNV a ten neudržováním nemovitosti její stav zavinil, jak žalobci tvrdili. Uvedli rovněž, že jejich právní předchůdci byli v takovém psychickém stavu, kdy se rozhodli nemovitosti státu darovat. Soud však na jejich argumentaci nepřistoupil a ani nepoužil příliš extensivní výklad tísně provedený Ústavním soudem. Zamítavý rozsudek byl potvrzen rozsudkem Krajského soudu v Ostravě[3], z něhož cituji: "I když jsou odvolacímu soudu známy nálezy Ústavního soudu zabývající se právním výkladem pojmu tíseň, které vymezují tíseň šířeji nežli judikatura obecných soudů, má za to, že v daném případě nelze ani v širších politických souvislostech pojímaná jednání H.B., při nabídnutí nemovitosti státu, vyhodnotit jako jednání ve stavu tísně. Tato nabídka byla až konečným článkem řetězu událostí počínající předáním nemovitostí do užívání MNV v souvislosti s odstěhováním rodiny B. po smrti otce manžela, k němuž došlo již v roce 1946, tedy před 25. únorem 1948, od kdy lze datovat změnu politické situace a případný tlak na živnostníky. Tedy ani skutečnosti zjištěné o předcházejícím období, v němž došlo k předání nemovitostí do nájemního vztahu, které posléze dovedlo až k nutnosti provedení demolice, nenasvědčuje tomu, že by bylo sjednání nájmu vyvoláno stavem tísně. Poté, co byla nemovitost předána do nájmu jiných subjektů, původní vlastníci neprojevovali zájem o svou nemovitost, nestarali se, jestli nájemníci údržbu provádějí, dle jejich (byť jen ústní) dohody a žádným způsobem nebylo ani

potvrzeno, že by chtěli fakticky opět nemovitost převzít do svého užívání. Tak právní předchůdci žalobců nechali dojít situaci až ke stavu, že se stavba stala neopravitelnou, neschopnou dalšího užívání a ohrožující okolí. Z listinných důkazů nevyplývá, že by na vlastníky byl činěn jakýkoli nátlak, naopak z podání ze dne 18. listopadu 1971 vyplývá, že již před třemi léty sami nabízeli budovu zdarma národnímu výboru, tedy státu. Následná objektivní nutnost, kterou byla ochotna provést obec, vedla k tomu, že vlastníci převedli nemovitost na stát. Za dané situace ani odvolací soud neshledal, že by byla prokázána tíseň ve smyslu zákona č.87/1991 Sb."

V podstatě by se mohlo zdát, že oba uvedené případy jsou si velice podobné a při tom každý dopadl jinak. To je samozřejmě pravda. Oba spory byly skutečně téměř totožné. Na jejich výsledku se odráží pouze jakási odvaha soudců při výkladu pojmu tíseň, ale i při aplikaci právních závěrů soudů vyšších stupňů. Zároveň konstatuji, že shora uvedená situace je dnes poměrně běžná a to právě nejvíce v případech, kdy je jako jedna z podmínek stanovených konkrétním restitučním titulem právě tíseň. Neméně problematická je situace v případě pojmu nápadně nevýhodné podmínky. O tom je výklad podán v následující části.

C. Kupní smlouva uzavřená v tísni za nápadně nevýhodných podmínek

Dalším restitučním titulem, který v praxi přinesl nemálo problémů byla právě kupní smlouva uzavření v tísni za nápadně nevýhodných podmínek. Musím předeslat, že prvním krokem k úspěchu, tedy k přiznání finanční náhrady Ministerstvem financí, je splnění obou podmínek zároveň - tedy kumulativně musí být splněna jak podmínka tísně, tak nápadné nevýhodnosti. Někteří restituenti se mylně domnívali, že postačí splnění alespoň jedné podmínky, to však bylo striktně odmítnuto jak poskytovatelem finančních náhrad, tak soudy. Kumulace jednoznačně vyplývá z gramatického výkladu ustanovení § 6 odst.1 pís.g) zákona č.87/1991 Sb. Aby bylo možné toto ustanovení vykládat tak, že se nejedná o kumulativní podmínku, muselo by být vyjádřeno například takto: kupní smlouva uzavřená v tísni nebo za nápadně nevýhodných podmínek. Zákonodárce však slovo „nebo" do tohoto ustanovení nevložil a tak Ministerstvo financí ve shodě se soudy mělo a má za to, že se jedná o kumulaci.

Již na tomto místě je možné říci, že právě toto ustanovení restitučního zákona vyvolalo druhou největší vlnu sporů a to jak v řízení, které soudnímu řízení předchází - tedy při projednání nároku u Ministerstva financí, tak v řízení soudním. Absolutní prvenství však patří titulu darování v tísni. Již z předchozího výkladu je patrné, že prvním problémem byl výklad slova tíseň a druhým, neméně častým a závažným, byl výklad slov nápadně nevýhodné podmínky. Pokud se výkladu pojmu tíseň týká, odkazuji plně na předchozí část.

Zcela zásadní je tedy na tomto místě pojednání o takzvaně nápadně nevýhodných podmínkách. Podobně jako v případě tísně se totiž jedná o velice neurčité ustanovení, které způsobilo řadu problémů a následně i vleklých soudních sporů. Je poctivé říci, že značnou část sporů zavinilo i Ministerstvo financí samo, protože žádosti o finanční náhradu posuzovalo velmi přísně a do značné míry i schematicky. Na jeho alespoň částečnou obhajobu je nutné říci, že schematičnost a automatičnost byla dána především obrovským množstvím žádostí, které měly společného jmenovatele a to kupní smlouvu uzavřenou v tísni za nápadně nevýhodných podmínek. Dá se říci, že zpočátku zamítalo ministerstvo velké množství žádostí proto, že neshledalo tíseň anebo nevýhodnost nebyla alespoň 50% ceny nemovitosti. Na vysvětlenou - nápadně nevýhodné podmínky se posuzovaly podle toho, jaká cena byla stanovena při prodeji tehdejším znaleckým posudkem podle tehdy platných oceňovacích předpisů (tedy předpisů platných v době uzavírání kupní smlouvy) a jaká byla stanovena během řízení o přiznání finanční náhrady znalcem, který posudek zpracovával opět podle předpisů platných v době uzavírání kupní smlouvy. Jednalo se tak vlastně o jakýsi revisní posudek. A jak již bylo řečeno, pokud rozdíl mezi oběma posudky nebyl značný - tedy alespoň 50% - ministerstvo žádosti nevyhovělo. Pod tíhou soudní judikatury bylo od takového posuzování upuštěno a později docházelo k zamítání jen takových žádostí, kde rozdíl v ceně nemovitosti byl menší než 30 %.

Pro mnoho restituentů bylo zamítnutí žádosti o finanční náhradu impulsem k podání žaloby, neboť zamítavé stanovisko ministerstva považovali za další křivdu, minimálně však za nepochopení jejich situace, ve které se při uzavírání kupní smlouvy nacházeli. Za všechny bych rád uvedl jeden případ, kdy nespokojenost žadatelů se zamítavým stanoviskem ministerstva byla podle mého názoru zcela namístě a kdy je možné toto zamítnutí považovat za poněkud unáhlené a snad neopodstatněné. Tak

manželé Č. podali žádost o finanční náhradu za nemovitosti, které vlastnili v jižních Čechách a v nichž provozovali cihelnu. K výrobním budovám patřila i na tehdejší dobu luxusní vila a žadatelé byli považováni za velice bohaté. Po únoru 1948 byli nuceni cihelnu prodat a režim neváhal k tomu použít i takových prostředků jako bylo vyhrožování postihem dětí či očerňování manželů Č. v místním tisku. Původně měli za nemovitosti obdržet téměř jeden milion korun, cena však byla snížena na 600.000,- Kč s tím, že navíc bude tato cena splatná ve splátkách po dobu 20 let. I za takovýchto podmínek došlo k uzavření smlouvy a stát získal velice lukrativní nemovitosti s prosperujícím provozem. Prodávající však obdrželi naprosté minimum z ceny, ale zbyly jim dluhy, které na nemovitosti vázly. Navíc po měnové reformě v roce 1953 jim byla aktiva přepočtena v poměru 1 ku 50 a pasiva 1 ku 5. Tím došlo k obrovskému finančnímu zatížení žalobců. Přesto ministerstvo žádost v roce 1993 zamítlo s poukazem, že nejsou splněny nápadně nevýhodné podmínky a tíseň není dostatečně doložena. Mám za to, že odmítnutí takovýchto žadatelů bylo chybou. To že nakonec nebyli úspěšní ani u soudu je ale jiná věc. Neúspěch totiž nesouvisel s hmotněprávní stránkou věci, ale s procesněprávní, neboť jejich právní zástupce podal žalobu až po uplynutí promlčecí doby.

Mnohdy však žalobci byli úspěšní, neboť soudy začaly tento restituční titul vykládat stále benevolentněji. Docházelo velmi často ke směšování pojmu nápadně nevýhodných podmínek s pojmem tísně, když soud například uvedl, že nápadně nevýhodné podmínky spatřuje v tom, že žalobcům bylo vyhrožováno vyvlastněním v případě, že kupní smlouvu neuzavřou. Velice často byla předmětem sporu kultura pozemku. Tak například v případě žalobce J.M., který se domáhal finanční náhrady, když tvrdil, že stát pozemky od jeho matky vykoupil za cenu zemědělských pozemků, ačkoli na nich postavil byty. Podle jeho názoru měla jeho matka obdržet cenu jakoby šlo o pozemky stavební. Ministerstvo financí v tomto sporu pochopitelně požadovalo zamítnutí žaloby, neboť z výpisu z Pozemkových knih jasně vyplývalo, že v době přechodu nemovitostí na stát šlo o pozemky zemědělského charakteru. Okresní soud v Ostravě však dospěl k závěru, který je podle mého názoru naprosto kuriosní a bezprecedentní. Ve svém rozsudku[4] uvedl, že tím, že na pozemcích stát vybudoval stavby, došlo k jejich faktickému vynětí ze zemědělského půdního fondu. Tento názor nemohlo ministerstvo akceptovat, a proto podalo ve věci odvolání. Odvolací soud rozhodoval až

v roce 2000 a tak už v podstatě ani nepřekvapilo, že prvoinstanční rozsudek jako správný potvrdil[5].

Naopak za zmínku stojí případ žalobců J.V. a spol., kteří se domáhaly finanční náhrady ze stejného titulu. Uvedli, že stát vykoupil jejich dva domy a pozemek pouze jeden - vše proběhlo podle jejich názoru v tísni za nápadně nevýhodných podmínek, když například cena jednoho z domů byla podle vyhlášky č.18/1963 Sb. stanovena na 328,- Kč. Tato cena se žalobcům zdála nápadně nevýhodná. Obvodní soud pro Prahu 1 nechal ve věci zpracovat revisní znalecký posudek. Znalec určil cenu ve výši 469,- Kč. Soud pak dospěl k závěru, že nešlo o nápadně nevýhodné podmínky a žalobu zamítl[6]. Odvolací soud prvoinstanční rozsudek potvrdil, i když namítl, že určitá nevýhodnost spočívá cituji: "nikoli v rozdílu mezi kupní cenou a cenou zjištěnou znalcem, který není takové intensity, aby zakládal nápadnou nevýhodnost smluvních podmínek, neboť rozdílnost ohodnocení může být výrazem přípustné odchylky v rámci znalecké úvahy. Neadekvátnost peněžitého plnění v daném případě vyplývá ze zjevné diskriminace soukromého vlastnictví při oceňování nemovitostí, dané samotným oceňovacím předpisem, znevýhodňujícím tuto skupinu vlastníků při prodeji nemovitostí oproti těm prodávajícím, kterým svědčilo vlastnictví osobní. Za stejných podmínek tak byla cena domu v soukromém vlastnictví výrazně nižší, než cena domu ve vlastnictví osobním, aniž by byl takový rozdíl opodstatněn něčím jiným, než ekonomicko-politickým pojmem vlastnictví, které odráželo jeho dělení na osobní a soukromé."[7] Žaloba tedy ještě zamítnuta byla, protože soud sice nevýhodnost shledal, nikoli však nápadnou. Lze však očekávat, že i tato hranice se bude posunovat a v budoucnu budou mnohé spory z tohoto restitučního titulu pro ministerstvo předem ztracené.

Ve výčtu soudních rozhodnutí týkajících se tohoto tématu by bylo možné ještě dlouho pokračovat, nebylo by to však účelné. Pro vytvoření si jakési představy výše uvedené postačuje. Na závěr této kapitoly tak pouze připomenu, že soudy začínají nápadně nevýhodné podmínky shledávat nejen v rozdílu ceny, ale například i ve způsobu jejího vplacení. Kupní cena se často prodávajícím vyplácela na takzvané vázané účty u státní banky a bylo možné ji proto použít jen na určité účely nebo bylo možné čerpat pouze menší částky nikoli celou kupní cenu. Často rovněž mají soudy za to, že nápadná nevýhodnost spočívá v rozdílném ocenění soukromého a osobního vlastnictví a konečně mají za to, že tehdejší oceňovací předpisy byly

diskriminační jako celek, protože cenu nemovitostí záměrně snižovaly. Takové úvahy však podle mého jdou za rámec zákonného ustanovení § 6 odst.1 pís.g) restitučního zákona. Myslím, že pokud cena odpovídala tehdy platným cenovým předpisům, pak nelze o nápadně nevýhodných podmínkách hovořit. Jistě, že i tak nešlo téměř nikdy o výhodný prodej, ale předpisy už byly takové a dnes by soudy neměly přezkoumávat jejich charakter dnešníma očima, tedy začasté s ohledem na lidská práva a svobody... Myslím, že zákon si klade za cíl zmírnit křivdu tam, kde byla skutečně nápadná. Není však možné napravit vše, o což se však dnes justice vehementně snaží.

D. Odmítnutí dědictví v dědickém řízení učiněné v tísni.

Mohlo by se zdát, že tento restituční titul uvedený v § 6 odst.1 pís.h) zákona č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, bude mít mnoho ne-li téměř vše společné s podobným a již zmíněným titulem, kterým je darovací smlouva uzavřená dárcem v tísni. Kupodivu tomu tak není. Je to dáno jednak tím, že celkově není mnoho žádostí o finanční náhradu, které by se opíraly právě o tento titul a jednak také proto, že posuzování těchto žádostí bylo v mnohém jednodušší.

V případě darovací smlouvy uzavřené dárcem v tísni bylo třeba posuzovat technický stav nemovitostí, potřebu eventuelních oprav a výši nákladů na ně a k tomu stav tísně. Kdežto v případě odmítnutí dědictví v dědickém řízení učiněné v tísni bylo posouzení o mnoho snazší. Zde totiž odpadlo složité dokazování, které se týkalo nemovitostí jako při darovací smlouvě uzavřené v tísni, ale vše se soustředilo jen na zkoumání stavu žadatele, eventuelně jeho právního předchůdce, ve kterém se nacházel při dědickém řízení a při konečném odmítání dědictví, o němž každý věděl, že je neodvolatelné. Je tedy možné říci, že zde docházelo výlučně ke zkoumání stavu tísně a vše ostatní šlo zjednodušeně řečem kolem.

Pochopitelně, že i v případě tohoto restitučního titulu platí vše, co již bylo ohledně pojmu tíseň řečeno o několik odstavců výše při výkladu darovací smlouvy uzavřené dárcem v tísni. Jaké tedy vlastně byly důvody, které vedly dědice k odmítání dědictví? Nejčastějším byla obava z postihu, který by mohl následovat, kdyby se dědic stal vlastníkem rozsáhlého soukromého majetku. Dalším

důvodem byl neskrývaný zájem státu na nemovitosti, která byla předmětem dědictví. V takových případech stát na dědice tlačil, aby dědictví odmítli a velmi často došlo i na vyhrožování postihem dětí nebo dalších členů rodiny. Neméně časté byly i ekonomické důvody. Dědici sice měli možnost získat mnohdy i značný majetek, který však žádal investice minimálně pokud se údržby týká. Na ty však měl prostředky jen málokdo. Přitom výnosy z nemovitostí byly velmi nízké - v případě bytů téměř žádné a nebytové prostory by dědici museli pronajímat státem určenému subjektu za symbolické nájemné. Navíc bylo všeobecnou praxí, že nájemné se platilo na vázaný účet u státní banky a čerpání těchto prostředků bylo velmi omezené. Nikdo se tak nemůže divit, že v takovéto situaci dědici často dědictví odmítli, neboť jim vlastně nic jiného nezbývalo.

Přece jen se ale vyskytla skupina žadatelů, která byla Ministerstvem financí odmítnuta. Vesměs se jednalo o ty, kteří dědictví jen stěží odmítali v tísni. Jednalo se o žadatele, kteří dědictví odmítali v situaci, kdy se velmi dobře seznámili s aktivy a pasivy dědictví. Jakmile zjistili, že pasiva značně přesahují aktiva, dědictví odmítli. Pochopitelně pak tito lidé byli odmítnuti i ministerstvem při řízení o žádosti o finanční náhradu. Takoví žadatelé se obraceli na soud zcela minimálně a když už, tak většinou neúspěšně.

Vypadá to tedy, že ustanovení § 6 odst.1 pís.h) restitučního zákona je zcela bezproblémové. Bylo by to možné říci, ale výjimky existují i zde. Za všechny uvedu jeden případ, který se již v roce 1995 dostal k soudu a definitivně nebyl uzavřen ještě v roce 2000. Na Ministerstvo financí se obrátila žadatelka E.P. s žádostí o finanční náhradu za nemovitosti, které přešly na stát na základě odmítnutí dědictví učiněného v tísni. Tíseň žadatelka spatřovala v tom, že měla obavu, že přijetím dědictví by mohla být politicky postihována, měla za to, že by dědictví pro ni bylo politickou a kádrovou zátěží. Navíc věděla, že aktiva dědictví činí pouhých 8.000,- Kč. Během projednání žádosti bylo zjištěno, že žadatelka měla velmi dobré zaměstnání, její manžel je členem KSČ a ředitelem státního podniku a oba bez problémů cestují za příbuznými do U.S.A. To vše v 50. letech. Za této situace Ministerstvo financí žádost zamítlo, když tíseň neshledalo a to právě s ohledem na postavení žadatelky a jejího manžela, kdy bylo prakticky vyloučeno, že by jednala pod tlakem. Naopak ministerstvo mělo za to, že k odmítnutí dědictví došlo z čistě ekonomických důvodů, neboť jeho hodnota byla poměrně malá. Žaloba, která byla

následně podána, byla Okresním soudem v Litoměřicích zamítnuta, když soud přisvědčil stanovisku žalované, že tíseň nebyla prokázána. Okresní soud uvedl: "….k odmítnutí dědictví došlo po zralé úvaze, kdy navrhovatelka zhodnotila výhody i nevýhody dědictví, nebylo prokázáno, že by navrhovatelka byla při tomto rozhodování ovlivňována, v té době pracovala jako ekonomka, její manžel byl ředitelem organizace a členem KSČ, nebylo prokázáno, že by navrhovatelka byla postihována za kontakt s příbuznými v U.S.A."[8] S tímto závěrem však nesouhlasil Krajský soud v Ústí nad Labem, který ve svém rozsudku, kterým byl rozsudek soudu I. stupně zrušen a věc vrácena k dalšímu projednání, uvádí:"….ani ve skutečnosti, že navrhovatelka odmítla dědictví až po zralé úvaze, po zhodnocení výhod a nevýhod dědictví, po vyžádání lhůty k rozmyšlení, nelze dovodit nedostatek tísně právního úkonu. Ani skutečnost, že v té době byl manžel navrhovatelky členem KSČ a ředitel nebo předseda družstva KOVOČAS a navrhovatelka ekonomkou, neosvědčuje nedostatek tísně." Na základě tohoto stanoviska odvolacího soudu lze mít za to, že žalobkyně bude nakonec úspěšná, pokud Ministerstvo financí nevyužije mimořádného opravného prostředku. I zde je tedy patrná tendence pokud možno co nejvíce restituentům vyhovět a to mnohdy i za cenu popření účelu a úmyslu zákona o mimosoudních rehabilitacích. Myslím si, že právě tento spor byl zpočátku z těch, kde by se dalo očekávat vítězství žalované, neboť o objektivní stav tísně nepochybně nešlo. Nezávislý soud však rozhodl jinak.

E. Vyvlastnění

Tato další část pojednává o dvou restitučních titulech zároveň, neboť mají mnoho společného a problém se vyvinul v podstatě jen z jednoho z nich.

Pokud tedy jde o ustanovení § 6 odst.1 pís.i) restitučního zákona, pak nezbývá než konstatovat, že jde o ustanovení poměrně jasné a přesné, které v praxi nepřineslo zásadnější problémy nebo snad dokonce vleklé soudní spory. Nebyl totiž žádný problém porovnat účel, pro který byla nemovitost vyvlastněna s tím, kterému slouží v době podání výzvy o finanční náhradu. Jestliže tyto účely nebyly totožné, pak došlo k poskytnutí náhrady.

Mnoho lidí by se mohlo bezesporu domnívat, že podobné to bude i v případě § 6 odst.1 pís.j) zákona. Že tedy postačí prohlášení žadatele, že náhrada za vyvlastněnou

nemovitost nebyla vyplacena a okamžitě dojde k vyplacení finanční náhrady. Takový postup by však nebyl dostatečný. Ministerstvo proto vždy zkoumalo, zda došlo k vyplacení náhrady ve vyvlastňovacím řízení či nikoli a s prohlášením žadatele se nespokojilo. A právě zde nastal často problém. Žadatelé totiž tvrdili, že jim náhrada za vyvlastněné nemovitosti poskytnuta nebyla, ministerstvo však šetřením zjistilo, že jim byla přiznána a poukázána na účet. I toto zjištění má dvojí vyústění. Jestliže se ministerstvu podařilo prokázat, že náhrada nejen, že byla přiznána a poukázána na účet či do notářské úschovy, ale i to, že tehdejší oprávněný si peníze úmyslně nevyzvedl ať už z účtu, či z notářské úschovy, pak žádost bez dalšího zamítlo a ani v případném sporu nebylo neúspěšné. Někteří žadatelé i v takovém případě podávali žalobu. Soudy se však v těchto případech sjednotily a pokud bylo skutečně zjištěno, že náhrada byla poukázána a oprávněný si jí nevyzvedl úmyslně - nejčastěji kvůli hrdosti, neboť ceny za vyvlastněné nemovitosti byly dosti nízké - žalobu zamítaly. Jako v případě žalobce Ing. B.Z., který v žalobě uvedl, že jako dědic po své manželce požaduje finanční náhradu za vyvlastněný dům. Uvedl, že náhrada sice byla přiznána, ale byla uložena u tehdejšího Státního notářství v Praze a jeho paní si ji nikdy nevyzvedla. Obvodní soud pro Prahu 1[10] žalobu zamítl a rozsudek potvrdil Městský soud v Praze, který v odůvodnění uvedl: "Odvolací soud se ztotožnil s názorem soudu prvního stupně, že za naplnění důvodu uvedeného v ustanovení § 6 odst.1 pís.j) zákona č.87/1991 Sb. nelze považovat skutečnost, že manželka žalobce náhradu za vyvlastnění, složenou do notářské úschovy, nikdy nepřevzala."[11]

Zásadní problém tak nastal v případech, kdy žadatelé a v zápětí žalobci sice přiznali, že náhrada jim byla přiznána, ale nebyla jim vyplacena. Ministerstvo financí v takových případech požadovalo předložení jakéhokoli důkazu, ze kterého by vyplynulo, že náhrada skutečně vyplacena nebyla. Zároveň si bylo vědomo, že přinášet důkaz o negativní skutečnosti je takřka nemožné a tak požadovalo, aby žadatelé alespoň prokázali, že o vyplacení náhrady za vyvlastněné nemovitosti usilovali. Žadatelé bohužel ani na to nepřistoupili, a proto se obraceli na soud. V případě těchto soudních sporů platí obdobně to, co již bylo řečeno. Názor soudů se s léty vyvíjel a jak jinak než vždy ve prospěch žalobců. Zpočátku totiž soudy přisvědčovaly tvrzení žalované, že důkazní břemeno nesou žalobci. Že tedy na nich je, aby prokázali, že se vyplacení náhrady alespoň domáhali, když už nelze

poskytnout přímý důkaz o tom, že částka vyplacena nebyla. Tak rozhodl například Okresní soud Plzeň - město[12] v roce 1997 v případě žalobkyně M.Š. Tehdy soud uznal argumenty ministerstva, že tvrzení žalobkyně o tom, že náhrada nebyla nikdy vyplacena je pouze účelové, neboť jakmile rozhodnutí, kterým byla nemovitost právní předchůdkyni žalobkyně vyvlastněna, nabylo právní moci, vznikl její právní předchůdkyni i nárok na výplatu náhrady, který pokud nebyl uspokojen, mohla v promlčecí lhůtě vymáhat i soudně. K odvolání žalobkyně však dospěl odvolací soud k jinému názoru - to už v roce 1999 - rozsudek soudu prvního stupně zrušil, věc mu vrátil k novému projednání a v rozsudku uvedl, že žalobkyně důkazní břemeno unesla, neboť zcela postačí tvrzení, že náhrada vyplacena nebyla: "negativní důkaz o tom, že náhrada nebyla vyplacena, nelze na navrhovatelce vyžadovat, ale je na odpůrci, aby prokázal, že skutečně náhrada vyplacena byla."[13] Tento názor považuji za absurdní, protože žalované ministerstvo nikdy nebylo účastníkem vyvlastňovacího řízení a pak tedy jen těžko může dokázat vyplacení náhrady, když v podstatě nemá k disposici žádné dokumenty vyvlastnění se týkající.

Ve stejné době však byl vynesen rozsudek, který byl pro žalovanou daleko příznivější a který jasně dokládá, že naše justice není ani zdaleka názorově jednotná a to ani v případech, které je možné označit za analogické. Rovněž v roce 1999 se zabýval Městský soud v Praze odvoláním žalobkyně K.Č. proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1.[14] Připomínám, že po skutkové stránce jde o totožný případ, jak je popsán o odstavec výš. Jde tedy o to, kdo nese důkazní břemeno, že náhrada vyplacena nebyla. Soud I. stupně žalobu zamítl s tím, že bylo-li prokázáno, že právním předchůdcům žalobkyně byla náhrada přiznána, což se prokázalo platebním příkazem, pak se žalobkyni nepodařilo prokázat, že by její právní předchůdci náhradu neobdrželi. O odvolání žalobkyně proti tomuto rozsudku jednal v roce 1999 Městský soud v Praze, který rozsudek soudu I. stupně jako správný potvrdil, když ve svém rozsudku došel k tomuto závěru: "…..soud I.stupně zjistil z rozhodnutí ONV v Mladé Boleslavi o vyvlastnění nemovitostí, že náhrada byla stanovena ve výši 3.594,04,- Kč. Tímto rozhodnutím vznikl původním vlastníkům nárok na vyplacení náhrady a svého práva se mohli domáhat v obecné promlčecí době dané občanským zákoníkem. Pokud by finanční náhradu skutečně neobdrželi a svůj nárok by v přiměřené lhůtě neuplatnili, znemožnili by žalované prokázat, že platba byla realizována s ohledem na to, že doklady byly po určité době skartovány. Soud

I.stupně správně dovodil, že je na žalobkyni, aby prokázala, že její rodiče stanovenou náhradu neobdrželi."(15)

Z uvedeného je patrné, že se jedná o dva naprosto totožné případy. Přesto dva různé soudy dospěly k závěrům, které jsou vzájemně zcela opačné. Je s podivem, že k něčemu takovému může docházet. Ještě horší však je, že se soudy o určité sladění svých postojů vůbec nesnaží. Rozsudek Městského soudu v Praze byl vydán totiž o něco dříve, než bylo rozhodnuto v prvním citovaném sporu. Žalovaná proto tímto pražským rozsudkem argumentovala, avšak zcela marně. Odvolací Krajský soud v Plzni se ani nezmínil, že žalovaná argumentovala tímto judikátem. Musím však konstatovat, že ministerstvo rozsudek Městského soudu v Praze používalo v analogických sporech, ale bez valného úspěchu. Většina soudů se obzvlášť od roku 1999 přiklonila k argumentu, že důkazní břemeno je na žalované a tak se pro ministerstvo příznivý rozsudek stal zcela ojedinělým, i když i za něj byla žalovaná vděčná, neboť znamenal, že její práce a snaha není naprosto zbytečná, jak by se mohlo ze záplavy nepříznivých soudních rozhodnutí zdát.

F. Znárodnění vykonané v rozporu s tehdy platnými předpisy

Posledním relativně problematickým ustanovením prvého odstavce § 6 je písmeno k), tedy restituční titul - znárodnění vykonané v rozporu s tehdy platnými právními předpisy. Hned v úvodu poznamenám, že během své praxe jsem se s tímto restitučním titulem osobně nesetkal, neboť spadal do kompetence jiných pracovníků ministerstva. Následující výklad je tak pouze tlumočením zkušeností mých kolegů, který však podle mého nemůže v této práci chybět. Výklad bude tedy poměrně stručný.

Pokud se tedy tohoto restitučního titulu týká, pak lze říci, že praxe a i soudní přinesla neshody v těchto oblastech - doba přechodu věci na stát, povaha znárodněného subjektu a rozpor s tehdy platnými předpisy. Zákon č.87/1991 Sb. zmírňuje totiž křivdy, které se staly fyzickým osobám. Znárodnění se však často týkalo majetku právnických osob a těch se restituční zákon netýká. První střet tak nastal v případě komanditní společnosti. Byl-li znárodněn majetek komplementářům, pak ministerstvo finanční náhradu poskytlo. Byl-li však majetek znárodněn komanditistům, náhrada poskytnuta nebyla, a to proto, že

komplementáři mají postavení jako společníci ve veřejné obchodní společnosti a ručí veškerým svým jměním, kdežto komanditisté mají postavení společníků společnosti s ručením omezeným a celým jměním neručí. S tímto postojem se mnozí restituenti nemohli smířit, soudní judikatura jej však potvrdila. Stejně tak potvrdila i fakt, že tehdejší veřejná obchodní společnost není právnickou osobou, ale osobou fyzickou a tudíž se na její společníky restituční zákon vztahuje. Vyřešením těchto dvou zásadních otázek padly spory o postavení a charakter subjektů, jejichž majetek byl znárodněn. Ke cti soudů nutno říci, že tento názor se udržel podnes. Bez problému rovněž soudní judikatura stabilně zastává názor, že náhrada za znárodněné věci movité - stroje, zařízení apod. - není možná.

Drobné problémy přineslo samo ustanovení restitučního zákona pokud se výkladu slova rozpor s tehdy platnými předpisy týká. Ministerstvo v zásadě striktně porovnávalo tehdy platné předpisy s materiály, které znárodnění fakticky provedly - tedy znárodňovací výměr apod. Rozpor tak je spatřován zejména v tom, že byl znárodněn podnik, který nezaměstnával určený počet zaměstnanců (obvykle 50). Často je rozpor rovněž v tom, že byl znárodněn i majetek, který vůbec nesloužil znárodněnému podniku. Charakteristicky takovým majetkem byly vily, parky, zahrady. Spor však vznikl tehdy, když ministerstvo odmítlo náhradu poskytnout, neboť se prokázalo, že vila sloužila zároveň jako prostor pro přijímání pracovních návštěv či jako dočasná ubytovna pro zaměstnance. Soudní judikatura však postoj ministerstva podpořila, neboť dospěla k názoru, že v takovém případě nedošlo k rozporu s tehdy platnými právními předpisy. Jindy už však soudy tak vstřícné nebyly a tak je možné říci, že naprosto unikátní „rozpor" si „vymyslel" Ústavní soud ČR. Dospěl totiž k závěru, že rozpor s tehdy platnými právními předpisy nastane tehdy, když výměr o rozsahu znárodnění na poslední straně nepodepíše příslušný ministr osobně, ale učiní tak byť i z pověření někdo jiný. Tento názor vznikl přibližně v roce 1997 a ministerstvo jej respektuje. Naopak soudní judikatura uznala, že se nejedná o rozpor, jestliže za znárodněný majetek nebyla tehdy poskytnuta náhrada, což nebyla téměř nikdy, a to proto, že nikdy nebyl vydán náhradový zákon. Tento názor ministerstvu výrazně pomohl, neboť neposkytnutí náhrady bylo častým argumentem žadatelů o finanční náhradu.

Nejsložitější otázkou se tak ukázalo posouzení doby přechodu znárodněného majetku na stát. Bez problémů tak

zůstalo v podstatě jen znárodnění provedené podle dekretů presidenta republiky a dokončené před 25. únorem 1948. Často se však podle dekretů znárodňovalo i po 25. únoru 1948, kdy však docházelo ke znárodnění i podle nově přijatých právních předpisů. A kdyby se přesně dodržovala dikce těchto předpisů, paradoxně by nemohla být poskytnuta ani jediná náhrada podle restitučního zákona. Znárodňovací normy totiž znárodňovaly buď k datu jejich vydání (to pokud se dekretů presidenta týče) nebo k datu 1. ledna 1948. To znamená, že ke znárodnění teoreticky došlo vždy před rozhodným obdobím. Tento názor se však neprosadil, i když zcela ojediněle jej zastaly i soudy. Soudy nepřijaly ani názor, že k přechodu majetku na stát došlo dnem zápisu do pozemkových knih. Ministerstvo financí dlouho drželo stanovisko, že dnem přechodu majetku na stát, je den zveřejnění vyhlášky o znárodněném majetku v Úředním listu. To však začasté bylo před rozhodným obdobím a tento postoj narazil na tuhý odpor restituentů, kteří se v takovém případě obrátili na soud. Soudy zpočátku se k názoru ministerstva přiklonily, ale později, jak bylo řečeno již i u jiných restitučních titulů, svůj názor poměrně ostře změnily. Dnešní soudní judikatura se tak kloní k tomu, že majetek přešel na stát až dnem vydání výměru o rozsahu znárodněného majetku. Tento názor ministerstvo přijalo vskutku se skřípěním zubů. Jeho přijetí totiž v praxi znamená toto: v roce 1945 došlo ke znárodnění obrovského majetku např. podle dekretu č.100/1945 Sb. (tedy ke dni 24. října 1945). Tato skutečnost byla publikována v Úředním listě v roce 1946. Stát tedy fakticky převzal výrobu, dosadil národního správce a hledal vhodný národní podnik, do kterého by znárodněný majetek vložil. Běh znárodněného podniku byl tak zajištěn prostřednictvím národního správce a stát se o víc nestaral. Teprve v roce 1948 či později byl vydán další správní akt - tzv. výměr o rozsahu znárodněného majetku - který se většinou odvolával na znárodňovací předpisy a který přesně vymezil pozemky a většinu staveb, které znárodnění podléhaly. Tím se do rozhodného období dostanou i ti, jejichž odškodnění neměli podle mého názoru tvůrci restitučního zákona na mysli. Přijetí této soudní judikatury v podstatě znamená průlom do takzvaného rozhodného období, které je restitučním zákonem jasně vymezeno. Mám za to, že soudy tímto restituční zákon obcházejí a snaží se restituentům vyjít všemožně vstříc a to i za cenu totálního znásilnění zákona. Ministerstvu však nezbývá než tento názor soudů respektovat, pokud se nechce vystavit hromadným neúspěchům v soudních sporech.

G. § 6 odst.2 zákona č.87/1991 Sb.

Poslední část výkladu týkající se náhrad za věci nemovité se zabývá právě citovaným zákonným ustanovením. Lze říci, že se jedná o ustanovení poměrně kuriosní. V samých počátcích poskytování náhrad totiž v podstatě nikdo nevěděl jaké případy by vůbec bylo možné pod toto ustanovení podřadit a dá se proto říci, že toto ustanovení nebylo dlouhá léta vůbec využíváno. Uplatnění se dočkalo až za výrazného přispění justice, která zhruba rokem 1998 počínaje doslova vymyslela, jak toto ustanovení vnést do života, jak jej uplatňovat.

Je potřeba říci, že dodnes není mnoho případů, ve kterých by § 6 odst.2 restitučního zákona byl použit. V každém případě je nutné již na tomto místě říci, že na základě tohoto ustanovení zákona nebyla do roku 1999 podána ani jedna žádost o finanční náhradu. Jedná se tak o ustanovení, které skutečně oživila až soudní praxe, ovšem za vydatné pomoci a bezvýhradného souhlasu restituentů - žalobců. Zároveň je potřeba říci, že § 6 odst.2 se bezvýhradně v praxi aplikuje ve spojení s ustanovením § 2 odst.1 pís.c) restitučního zákona. O co tedy vlastně konkrétně jde?

Toto zákonné ustanovení se vztahuje na ty případy, kdy majetek přešel na stát takzvaně bez právního důvodu postupem porušujícím obecně uznávaná práva a svobody. Již z toho je patrné, že je to velice obecné ustanovení umožňující bezpočet různých výkladů. Zároveň tak umožňuje aplikaci na téměř jakýkoli případ, který se „nevejde" pod ustanovení § 6 odst.1 zákona. A přesně to učinily soudy. Již v předchozích částech bylo řečeno, že soudy se čím dál více snaží vyjít restituentům všemožně vstříc a právě § 6 odst.2 jim to dokonale umožňuje. Soudní praxe si osvojila pravidlo, že tam, kde není možné postupovat podle odstavce prvního § 6, aplikuje se odstavec druhý. Při tom se justice velmi ráda zaštiťovala lidskými právy a odkazovala na ustanovení § 2 odst.1 pís.c) restitučního zákona, když vůbec nevzala v potaz tvrzení Ministerstva financí, které poukazovalo na problematičnost vztahování lidských práv na případy, které vznikly v období před rokem 1989. Ne že by ministerstvo existenci lidských práv popíralo, nicméně mělo za to, že není dost dobře možné hodnotit postupy totalitních orgánů podle současných měřítek, tedy měřítek demokratického právního státu.

Nejčastějšími případy, kdy soudní praxe dospěla k závěru, že majetek převzal stát bez právního důvodu, byly demolice staveb. Pokud totiž došlo k demolici, aniž

by byl vydán například vyvlastňovací výměr, dospěly soudy k názoru, že provedením demolice došlo k přechodu vlastnictví na stát. Zcela marné bylo tvrzení žalované ČR - Ministerstva financí, že zákon nezná jako nabývací titul vlastnictví demolici. Ministerstvo argumentovalo tím, že obzvlášť v 60. a 70. letech, kdy politický tlak nebyl zdaleka tak velký, měli majitelé nemovitostí již dostatek prostředků, jak se demolici svých nemovitostí bránit. To, že jich nevyužili by však nemělo být přičítáno na vrub dnešního státu. Rovněž bylo namítáno, že k demolicím docházelo zejména v těch případech, kdy zcela selhaly pokusy o dohodu s vlastníkem nemovitostí. Nelze sice ospravedlnit provedení demolice, lze však říci, že každý vlastník by se měl svého práva domáhat nebo se o to alespoň pokusit. K demolicím docházelo na základě různých rozhodnutí či aktů, které však nejsou restitučním titulem podle zákona č.87/1991 Sb., resp. podle § 6 odst.1. V takových případech se velice hodilo ustanovení § 6 odst.2 a soudy jednoduše prohlásily, že k přechodu majetku na stát došlo bez právního důvodu. Zde je vhodné uvést první příklad: Ve věci žalobců S.H. a spol. rozhodl Obvodní soud pro Prahu 1[16] tak, že žalobu zamítl. Žalobci se totiž domáhali finanční náhrady za pozemky, které byly vyvlastněny podle vládního nařízení č.15/1959 Sb. Soud navíc zjistil, že pozemky byly vyvlastněny i osobě, která v době vyvlastnění byla již 7 let po smrti. Zamítnutí tak bylo odůvodněno jednak tím, že na případy vyvlastnění podle vyhlášky č.15/1959 Sb. zákon o mimosoudních rehabilitacích vůbec nedopadá, neboť tato problematika je řešena zákonem č.403/1990 Sb., jednak tím, že nemohlo dojít k vyvlastnění pozemků nežijící osobě. Vyvlastnění tak nebylo účinné a pozemky na stát vůbec nepřešly. Proti tomuto rozsudku podali žalobci odvolání, ve kterém tvrdili, že na věc se vztahují buď ustanovení § 6 odst.1 pís.k) (znárodnění vykonané v rozporu s tehdy platnými předpisy), nebo § 6 odst.2. Toto tvrzení samo o sobě je dosti zvláštní. Odvolací soud pak svým usnesením rozsudek soudu I.stupně zrušil a věc vrátil k dalšímu řízení. Přisvědčil, že nemohlo dojít k vyvlastnění, neboť osoba, jíž se týkalo, již byla mrtvá. Vyslovil však závazný právní názor v tomto smyslu: "Zákon č.87/1991 Sb. dopadá mimo jiné i na případy, kdy stát převzal věc bez právního důvodu. Tak tomu evidentně bylo v tomto případě."[17] Odvolací soud vyjádřil názor, že v této věci se nepoužijí ustanovení občanského zákoníku, které se týkají ochrany vlastnického práva. Měl za to, že věc přece řeší restituční zákon. Tento rozsudek je podle mého dosti

absurdní. Žalobci přece již v roce 1959, kdy vyvlastnění probíhalo, věděli o tom, že je vyvlastňováno nežijící osobě. Nikterak s tím však v té době neargumentovali a vyvlastnění nechali proběhnout až do konce. Zcela účelově však využili ustanovení restitučního zákona k tvrzení, že stát převzal majetek bez právního důvodu. Mám za to, že by bylo možné přisvědčit této argumentaci, ale jen tehdy, pokud by žalobci prokázali, že v době vyvlastňování upozornili tehdejší úřady, že vyvlastňují nežijící osobě a přesto by k němu došlo. Žalobci si však byli vědomi toho, že kdyby tehdy takové upozornění učinili, tak by se s tím úřady vypořádaly a k vyvlastnění by přesto došlo, ovšem bylo by vyvlastněno již pasivně legitimovanému subjektu. Nechci tím tvrdit, že žalobci mohli tušit, že v budoucnu budou přijaty restituční zákony, to vůbec ne. Jen šikovně využili dnešní právní úpravy a vstřícného postoje soudů. Nárok na finanční náhradu by totiž měli tak jako tak, ale podle zákona č.403/1990 Sb. Žalobci však si byli vědomi toho, že lhůty tohoto zákona promeškali a tak se alespoň „vešli" do zákona č.87/1991 Sb. Soud jim v tom dokonale pomohl úvahou o přechodu majetku na stát bez právního důvodu.

Relativně podobný je i případ žalobkyně O.Š. V jejím případě Ministerstvo financí zamítlo žádost o finanční náhradu s tím, že majetek přešel na stát podle dekretu č.108/1945 Sb. ke dni 30. října 1945. Soud I. stupně[18] byl však jiného názoru. Majetek byl konfiskován matce žalobkyně v roce 1945, výměr však byl vydán až 7. srpna 1948. (Nastává tak časový posun, o kterém jsem hovořil již v části F. a základě tohoto posunu se lze dostat do rozhodného období). V době vydání výměru však byla matka žalobkyně již mrtvá, neboť v roce 1945 spáchala sebevraždu. Výměr tak byl vydán v době, kdy majetek teoreticky vlastnila žalobkyně. Podle názoru ministerstva však opravdu jen teoreticky, neboť podle dekretu přešel majetek na stát k 30. října 1945 a na této skutečnosti nemůže nic změnit fakt, že matka žalobkyně spáchala sebevraždu již dne 14. května 1945. Ministerstvo totiž předložilo důkazy, že i sama žalobkyně byla osobou, na jejíž majetek by se zmíněný dekret vztahoval. Sama totiž kolaborovala. Při tom na základě dekretu přecházel majetek podle názoru ministerstva ex lege. Soud však setrval na názoru, že stát převzal majetek bez právního důvodu, když výměr byl vydán až v roce 1948. Nevzal vůbec v potaz tvrzení žalované, že i na samotnou žalobkyni se dekret vztahoval. Tím, že soud přenesl dobu přechodu majetku na stát až ke dni vydání výměru, tak zcela umožnil

žalobkyni získat finanční náhradu. Případ není dosud uzavřen, nicméně se dá předpokládat, že pro Ministerstvo financí nebude úspěšný. Mohu říci, že zde mě to obzvlášť mrzí, neboť od začátku jsem tuto kauzu sledoval a jen s největším sebezapřením se vyrovnávám s tím, že náhrada bude nejspíš poskytnuta člověku, který během druhé světové války se nezachoval vůči vlastní zemi dobře a zcela prokazatelně kolaboroval, stejně jako jeho právní předchůdci, s okupanty. Postup soudu tak obzvlášť v této situaci považuji za velice nešťastný. Navíc může právě tato věc vyvolat nepředvídatelnou reakci dalších restituentů, neboť vyjde najevo, že za určitých okolností lze v podstatě poskytnout finanční náhradu člověku, na nějž se vztahoval dekret č.108/1945 Sb.

Můj komentář a hodnocení

I tato kapitola je typickým příkladem vývoje postojů české justice k restituentům při posuzování žalob podaných podle zákona č.87/1991 Sb. Zprvu velmi přísná a striktní justice, která restituční zákon vykládala velmi rigidně, se změnila na justici vstřícnou, a to i za cenu, že výklad zákona utrpí.

Byl bych nerad, aby tato kapitola vyzněla tak, že Ministerstvo financí se striktně postavilo proti žadatelům o finanční náhradu a jejich žádostem úmyslně nevyhovovalo. Je však třeba vzít v potaz, že na ministerstvu bylo, aby posoudilo velké množství žádostí a jeho snahou bylo dostát liteře zákona v tom smyslu, že odškodnit lze pouze některé případy, a to případy zcela odůvodněné.

Mám za to, že ministerstvo se při posuzování žádostí nacházelo nezřídka ve svízelné situaci, neboť znění § 6 zákona je mnohdy velmi nejasné a umožňuje velmi rozdílný výklad. Na tomto místě musím připustit, že při posuzování žádostí došlo čas od času k chybám. Na straně druhé však musím říci, že snahou ministerstva bylo vyhovět odůvodněným žádostem, ale zároveň o nárocích rozhodovat tak, aby náhrada nebyla poskytnuta těm žadatelům, kteří podmínky zákona rozhodně nesplňovali.

To, že posuzování nároků podle § 6 zákona č.87/1991 Sb. vyvolalo tak obrovskou vlnu žalob je podle mého názoru především chyba zákonodárce. Formulace jednotlivých restitučních titulů uvedených v ustanovení § 6 restitučního zákona je mnohdy nepřesná a umožňuje velmi různorodý výklad. Zcela typickým příkladem jsou pojmy tíseň a nápadně nevýhodné podmínky. Obzvlášť v případě

Konečně nemohu zůstat lhostejný k přístupu soudů při aplikaci § 6 odst.2 zákona. Chápu, že ne každý případ je možné subsumovat pod ustanovení § 6 odst.1, ale nemohu přijmout, že mnohé soudy za takové situace v podstatě samy aktivně žalobcům doporučily, aby o finanční náhradu požadovali podle § 6 odst.2 anebo spor rovnou ve prospěch žalobců s poukazem na § 6 odst.2 rozhodly. Je možné bez dalšího konstatovat, že postupem času se stalo pravidlem automaticky aplikovat § 6 odst. 2 tam, kde nebylo možné aplikovat § 6 odst.1 Tím došlo ke značně extenzivnímu výkladu zákona, který podle mého názoru rozhodně není žádoucí, neboť tím dochází k poskytování náhrad žadatelům, kteří podle mého názoru na to nárok v žádném případě nemají.

Soudy tak naprosto dokonale předvedly, že v mnohých případech nijak zvlášť nezáleží na dikci zákona. Nejdůležitější je vyhovět žalobcům. Tento přístup považuji ze velmi nešťastný. Jeho důsledkem je samozřejmě nárůst soudních sporů a v neposlední řadě i zvýšení nároků na státní rozpočet, ze kterého jsou finanční náhrady poskytovány.

Jak jsem již uvedl, netvrdím, že je třeba všechny žádosti paušálně odmítnout, ale je zapotřebí je důkladně zkoumat a posuzovat velmi opatrně a při tom se důsledně držet jednotlivých zákonných ustanovení. Z toho, co je uvedeno výše, však vyplývá, že soudy si tuto praxi neosvojily. Naopak čím dál více vycházejí žalobcům vstříc a to za cenu, která je podle mého názoru příliš vysoká.

Poznámky k ČÁSTI IV.

(1) Ústavní soud: Nález sp.zn. I.ÚS 348/96
(2) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 13 C 50/97
(3) Krajský soud Ostrava: Rozsudek sp.zn. 11 Co 633/98
(4) Okresní soud Ostrava: Rozsudek sp.zn. 38 C 387/93
(5) Krajský soud Ostrava: Rozsudek sp.zn. 42 Co 869/2000
(6) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 22 C 124/97
(7) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 20 Co 430/2000
(8) Okresní soud Litoměřice: Rozsudek sp.zn. 14 C 54/95
(9) Krajský soud Ústí nad Labem: Usnesení sp.zn. 10 Co 75/2000
(10) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 22 C 75/96
(11) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 20 Co 481/98
(12) Okresní soud Plzeň-město: Rozsudek sp.zn. 11 C 36/95
(13) Krajský soud Plzeň: Rozsudek sp.zn. 13 Co 110/2000
(14) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 13 C 259/96
(15) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 13 Co 143/99
(16) Obvodní soud pro Prahu 3: Rozsudek sp.zn. 21 C 280/97
(17) Městský soud v Praze: Usnesení sp.zn. 15 Co 541/99
(18) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 21 C 320/93

ČÁST V. Finanční náhrada za věci movité

A. Úvod

Po zevrubném výkladu restitučních titulů a finančních náhrad za věci nemovité se dostávám k problematice, která je v zákoně č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, řešena v § 13 odst.2. V této části se tak budu věnovat výkladu problematiky, která se týká poskytování náhrad za věci movité. Při pohledu na zákonnou dikci by se mohlo zdát, že není téměř o čem psát. Zákon totiž hovoří na první pohled jasně - „V případě, že celý majetek občana, jehož součástí nebyla nemovitost, převzal stát na základě rozhodnutí, které bylo nebo bude zrušeno podle zákona č.119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, popřípadě na základě rozhodnutí, které se zrušuje podle tohoto zákona, přísluší oprávněné osobě náhrada ve výši 60.000,- Kč, která se vyplatí způsobem uvedeným v odstavci 5." Uvedené tedy svádí ke zjednodušení, že vlastně stačí, když stát převzal majetek, jehož součástí nebyla nemovitost, rozhodnutím, které se zrušuje podle zákona o soudní rehabilitaci nebo podle tohoto zákona a nic nebrání vyplacení náhrady, která byla stanovena na paušální částku 60.000,- Kč. Bohužel to vůbec neplatí, o čemž podám důkaz hned v dalších částech.

Jediná otázka, která zde nebude již znovu rozebírána, je otázka lhůt k uplatnění nároku. Pokud se lhůt týká, odkazuji na část II., která je lhůtám věnována a v níž je konstatováno, že i za pomoci soudní praxe se ustálil názor, že lhůta uvedená v odstavci třetím § 13 se vztahuje jak na odstavec první, tak na odstavec druhý. Mimo jakoukoli pochybnost je také řečeno, že se jedná o lhůtu propadnou, jejímž marným uplynutím nárok zaniká. Pozornost tak bude věnována zejména pojmům - veškerý majetek, jehož součástí nebyla nemovitost, rozhodnutí, které bylo nebo bude zrušeno podle zákona č.119/1990 Sb.

B. Jednotlivé pojmy § 13 odst.2 restitučního zákona

ba) Pojem - veškerý majetek, jehož součástí nebyla nemovitost

Bezpochyby největším problémem, který v praxi při řešení náhrad podle § 13 odst.2 vyvstal, byl výklad pojmu celý majetek, jehož součástí nebyla nemovitost. Spousta žadatelů o finanční náhradu se pokoušela uplatnit nárok na náhradu zvlášť za věci movité a zvlášť za věci nemovité. To však není z dikce zákona možné. Jakmile tedy byl uplatněn nárok na náhradu za věci nemovité, byl automaticky odmítnut nárok na náhradu za věci movité, pokud tedy byl rovněž uplatněn. Restituenti tím byli poněkud rozhořčeni a nutno říci, že někdy to bylo poměrně pochopitelné. Některým se totiž stalo, že spolu s majetkem nemovitým přišli i o majetek movitý značné hodnoty, a proto se příliš nechtěli smířit s tím, že za věci movité nemohou dostat nic, pokud uplatnili nárok na náhradu i za věci nemovité. Na tomto místě je vhodné poznamenat, že i když byl uplatněn pouze nárok na finanční náhradu za věci movité, tak ministerstvo přesto zkoumalo, zda žadatel nepřišel i o majetek nemovitý. A pokud tomu tak bylo, byla žádost o finanční náhradu za věci movité odmítnuta s poukazem na skutečnost, že součástí majetku byly i nemovitosti a je při tom lhostejné, že o jejich náhradu nebylo žádáno. Nicméně tato věc nevzbudila téměř žádnou soudní odezvu, neboť zákonodárce hovoří jasně, když bez jakýchkoli pochybností stanoví podmínku, že stát převzal pouze věci movité. Dosud řečené je možné demonstrovat na rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ve věci žalobce M.D. V tomto rozsudku soud konstatuje, že bylo zjištěno, že součástí propadlého majetku právního předchůdce žalobce byla i nemovitost v k.ú. Volenice. Soud tedy žalobu zamítá s tím, že „..finanční náhradu nelze žalobci přiznat ve smyslu § 13 odst.2 restitučního zákona, neboť nešlo o převzetí celého majetku, jehož součástí nebyla nemovitost."[1] V podobném duchu bylo vydáno daleko větší množství rozsudků a alespoň v této otázce byla justice zcela jednotná.

Daleko větší problém nastal v případě výkladu pojmu - celý majetek. Na první pohled by se mohlo zdát, že ani zde nemůže problém nastat, neboť jde v zásadě o stejně jasné a přesné určení jako v případě již zmíněného výkladu pojmu -

majetek, jehož součástí nebyla nemovitost. Bohužel tomu tak nebylo a není. Než však přikročím k vlastnímu výkladu, připomenu, na jaký okruh lidí vlastně § 13 odst.2 dopadá. Velice zkráceně je možné říci, že se jedná o lidi, jejichž majetek převzal stát na základě trestního rozsudku, jehož součástí byl i výrok o propadnutí celého jmění. Tyto rozsudky byly vydávány zejména v 50. letech ve zpolitizovaných procesech a pak v 70. a 80. letech v době velké vlny emigrací. V 50. letech tak šlo především o rozsudky týkající se vlastizrady, spiknutí apod., kdežto v době pozdější šlo o tresty související s nedovoleným opuštěním republiky. Soudy tak v minulosti ukládaly krom trestu odnětí svobody i tresty propadnutí celého jmění, ovšem i tresty propadnutí jednotlivých věcí, jejichž specifikace byla obvykle součástí rozsudku. Pokud tedy bylo žádáno o finanční náhradu a při tom vyšlo najevo, že došlo „pouze" k uložení trestu propadnutí jednotlivých věcí, pak ministerstvo nárok odmítlo. Tento názor ministerstva kopírovala i soudní praxe. V roce 1995 se však začal odvíjet případ, který lze označit za zcela zlomový a za ukázku toho, že soudy chtějí vyhovět z nepochopitelných důvodů za každou cenu. V roce 1995 požádaly o finanční náhradu podle § 13 odst.2 restitučního zákona paní V.T. a L.F. V žádosti uvedly, že jsou dcerami zemřelého J.T., který byl v roce 1962 odsouzen rozsudkem Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou pro trestný čin spekulace a ohrožení devizového hospodářství k trestu odnětí svobody a k trestu propadnutí věcí, jejichž seznam byl přílohou rozsudku. Jednalo se vesměs o zlaté šperky, zlato a hodinky, neboť odsouzený byl před rokem 1948 zlatník a hodinář. Ministerstvo financí nárok na finanční náhradu zamítlo s tím, že nebyl vysloven trest propadnutí veškerého jmění a tudíž nejsou splněny podmínky restitučního zákona. Žadatelky se tedy obrátily na soud. Obvodní soud pro Prahu 1 pak vynesl v roce 1996 rozsudek, kterým názor ministerstva potvrdil a žalobu tak zamítl. K odvolání žalobkyň Městský soud v Praze v roce 1997 rozsudek soudu I. stupně zrušil a věc vrátil k dalšímu řízení z důvodu nesprávně označené žalované, tedy z důvodů formálních nikoli věcných. Obvodní soud pro Prahu 1[2] pak vyneslo další rozsudek dne 19. listopadu 1998, kterým žalobu znovu zamítl ze stejných důvodů jako v roce 1996. Žalobkyně podaly znovu odvolání, ve kterém uvedly, že jejich otec byl sice odsouzen k trestu propadnutí jmenovitě uvedených věcí, nicméně tyto věci podle jejich názoru představovaly veškerý majetek jejich otce. Ministerstvo toto tvrzení důrazně odmítlo už proto, že

s tímto tvrzením žalobkyně vystoupily poprvé a zjevně zcela účelově. Dále ministerstvo trvalo na tom, že je zcela vyloučené, aby pouze zlaté šperky a hodinky byly jediným majetkem občana. Odsouzený jistě musel vlastnit například bytové zařízení, ošacení, knihy apod. Žalobkyně kontrovaly názorem, že zmíněné věci byly vlastnictvím jejich matky a pokud otec měl ještě nějaký majetek, pak zcela zanedbatelné hodnoty. Městský soud v Praze pak rozsudkem ze dne 6. dubna 1999 rozsudek obvodního soudu jako správný potvrdil. Uvedl: „Odvolací soud se především ztotožnil se správným závěrem soudu I. stupně, že v dané věci nejsou splněny zákonné podmínky pro poskytnutí finanční náhrady podle § 13 odst.2 zákona č.87/1991 Sb., když základní předpoklady pro poskytnutí finanční náhrady je skutečnost, že stát převzal celý majetek občana, jehož součástí nebyla nemovitost na základě soudního rozhodnutí, které bylo zrušeno podle zákona č.119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. V posuzovaném případě však z trestního rozsudku Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 18. září 1962 ve spojení s usnesením Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 11. října 1962 jednoznačně vyplývá, že otci žalobkyň J.T. byl mimo jiné uložen trest propadnutí nikoliv celého majetku, ale toliko jednotlivých movitých věcí, jejichž seznam tvořil zvláštní přílohu rozsudku. Je zřejmé, že uvedené movité věci, jde vesměs o zlaté předměty, šperky a zlaté zlomky, nemohly představovat celý majetek otce žalobkyň, který bezpochyby musel ještě vlastnit další věci osobní potřeby, jako např. oblečení, popřípadě staré bytové zařízení, což potvrdily i žalobkyně v odvolání. Skutečnost, že se jednalo o věci nepatrné hodnoty, popřípadě zcela bezcenné, je z hlediska vzniku nároku žalobkyň již zcela nerozhodná, neboť nelze dovodit, že na základě uvedeného trestního rozsudku stát převzal celý majetek jejich otce.“[3] S těmito rozsudky se ministerstvo zcela ztotožňovalo a koneckonců to byla zcela běžná soudní praxe a ustálený právní názor. Předpokládali jsme proto, že tímto celá věc končí, dovolání k Nejvyššímu soudu České republiky totiž nebylo přípustné. Žalobkyně však prostřednictvím svého právního zástupce podaly ústavní stížnost. Ústavní soud pak dospěl ve svém nálezu ze dne 8. prosince 1999 k názoru, který všem zúčastněným doslova vyrazil dech. Ústavní soud se zabýval pojmem majetek a při jeho výkladu použil i ustanovení § 118 občanského zákoníku. Dospěl k závěru, že o majetku nelze hovořit tehdy, jestliže se tento nedá prakticky vyjádřit nějakou hodnotou, přičemž má za to, že tak tomu je i v tomto případě. Ústavní soud tak rozsudek Městského soudu

v Praze zrušil s tím, že „..skutková podstata uvedená v ustanovení § 13 odst.2 zákona č.87/1991 Sb. může být naplněna nejen v případě uložení trestu propadnutí majetku, ale i propadnutí věcí, pokud tyto představovaly celý majetek odsouzeného."[4] K nálezu je ještě připojeno stanovisko soudce JUDr. Pavla Varvařovského, které zní takto: „Nesprávná, resp. Ústavním soudem nesdílení interpretace hmotného práva nemůže založit porušení čl.36 odst.1 Listiny, resp.čl.90 Ústavy. Taková interpretace by mohla být důvodem zrušení rozhodnutí pouze tehdy, pokud by zasáhla některé z ústavních hmotných subjektivních práv. Vzhledem k tomu, že není žádné takové „právo na restituci", pak ani odlišný výklad soudu či správního orgánu nezakládá právo na zásah Ústavního soudu (tvrdí-li tento současně, že není soudem další instance)."[5] JUDr. Varvařovský tak s nálezem soudu v této věci nesouhlasil. Na základě nálezu pak Městský soud v Praze zrušil i rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Pochopitelně, že soudy pak náhradu žalobkyním přiznaly. Citovaný nález Ústavního soudu je tak podle mého názoru jedním z nejabsurdnějších, jaký soud vynesl.

Tento nález se v praxi bleskově uplatnil. Již 28. listopadu 2000 vydal Krajský soud v Brně[6] usnesení ve věci žalobce J.B., kterým zrušil zamítavý rozsudek Městského soudu v Brně. V případě tohoto žalobce se jednalo o naprosto analogickou věc jako v případě žalobkyň V.T. a L.F. pouze s tím rozdílem, že žalobci J.B. propadly jednotlivé věci, které tvořily vybavení řeznické živnosti. Ani v jeho případě nebyl vysloven trest propadnutí veškerého jmění. Krajský soud v brně nicméně poukázal na citovaný nález Ústavního soudu a ve zrušujícím usnesení uložil Městskému soudu v brně, aby se podrobně zabýval tvrzením žalobce, že se jednalo o veškerý jeho majetek. Snad ani nemusím zdůrazňovat, že tvrzení o tom, že se jednalo o veškerý majetek začal žalobce uplatňovat na radu svého advokáta až poté, co byl vydán nález Ústavního soudu. Již tolikrát citovaným nálezem spustil Ústavní soud lavinu absurdních tvrzení, polopravd a možná i vyložených lží ze strany žalobců, kteří ucítili možnost domoci se finanční náhrady, i když vlastně nesplňují základní zákonnou podmínku pro její poskytnutí.

bb) Pojem - rozhodnutí, které bylo nebo bude zrušeno podle zákona č.119/1990 Sb.

I tato zákonná dikce svádí k tvrzení, že na tomto pojmu není nic přece nic nejednoznačného, nic, co by mohlo způsobit problém. Opak je pravdou. Zatímco ministerstvo se s tímto pojmem nepotýkalo takřka vůbec, soudy tak jako již mnohokrát před tím vše řešily zpočátku bez problémů. Teprve později se jejich názory začaly vyvíjet a tedy již je možné tušit, že i v tomto případě se nakonec přiklonily k restituentům. O co jde?

Situace byla zdánlivě jednoduchá. Paušální finanční náhradu obdržel ten, kdo splnil podmínky stanovené v ustanovení ů 13 odst.2 restitučního zákona. Zde to znamená, že náhrada byla poskytnuta tomu, jehož veškerý majetek převzal stát na základě rozhodnutí, které bylo zrušeno na základě zákona č.119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. Případy některých restituentů byly ale natolik alarmující, že odsuzující rozhodnutí byla zrušena již po roce 1968, a to na základě zákona č.82/1968 Sb. I tito lidé byli sice rehabilitování podle zákona č.119/1990 Sb., výrok o propadnutí veškerého majetku však byl zpravidla zrušen již podle zákona č.82/1968 Sb. V takových případech bylo ministerstvo nuceno konstatovat, že ke zrušení výroku o trestu propadnutí veškerého majetku nedošlo podle zákona č.119/1990 Sb. a žadatele odmítnout. Odmítnutí restituenti ovšem trvali na svém. Nechtěli pochopit, že sice mají v ruce rozhodnutí podle zákona č.119/1990 Sb., ale že toto rozhodnutí je už jen jakousi duplicitní rehabilitací, neboť výrok o trestu propadnutí veškerého majetku již byl zrušen podle předpisu z roku 1968. A právě tito lidé se obrátili na soud. Jak se soudy s tímto problémem vyrovnaly budu demonstrovat na jednom jediném, za to absolutně výstižném, případu.

Žadatel J.P. uvedl, že v roce 1952 byl mimo jiné odsouzen k trestu propadnutí veškerého jmění - movitých věcí. Rozsudkem Krajského soudu v Praze byl však v roce 1973 původní odsuzující rozsudek zrušen včetně všech na něj obsahově navazujících rozhodnutí podle zákona č.82/1968 Sb. Navíc usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 25. ledna 1974 bylo vůči jmenovanému zastaveno trestní stíhání pro zločin velezrady. Později, rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 14. listopadu 1991 byl podle § 226 pís.b) trestního řádu zproštěn obžaloby pro skutek spočívající v tom, že v prosinci 1949 umožnil faráři W., stíhanému pro velezradu a vyzvědačství, útěk do nepřátelské ciziny s vědomím, že tam bude pokračovat

v protistátní činnosti směřující k obnově kapitalismu v Československu. Žádost o finanční náhradu byla Ministerstvem financí zamítnuta v roce 1994. Odmítnutý žadatel se obrátil na soud, který v roce 1996 vynesl rozsudek, kterým byla žaloba zamítnuta. Obvodní soud pro Prahu 1[7] přisvědčil argumentaci žalované, že žalobce není osobou rehabilitovanou ve smyslu zákona č.119/1990 Sb., že ke zrušení trestu propadnutí veškerého jmění došlo již na základě zákona č.82/1968 Sb. a že tudíž nejsou splněny podmínky pro poskytnutí náhrady podle zákona č.87/1991 Sb. Ministerstvo trvalo na tom, že zproštění obžaloby podle § 226 pís.b) tr.ř. není požadovanou rehabilitací podle zákona č.119/1990 Sb., ale hlavně podle zákona o soudní rehabilitaci nedošlo ke zrušení výroku o trestu propadnutí jmění. Odvolací Městský soud v Praze pak rozsudkem[8] ze dne 2. srpna 1996 rozhodl tak, že rozsudek soudu I.stupně jako správný potvrdil, když se s názory prvoinstančního soudu ztotožnil. Proti svému rozsudku pak připustil dovolání. Mimořádného opravného prostředku žalobce beze zbytku využil a podal proti rozsudku Městského soudu v Praze dovolání k Nejvyššímu soudu České republiky. Dovolací soud pak vyslovil v rozsudku tento názor: "Z ustanovení § 13 odst.2 restitučního zákona vyplývá, že nárok na finanční náhradu je třeba vyvozovat z faktu zrušení soudního rozhodnutí podle zákona č.119/1990 Sb., přičemž podklad tohoto zrušení je nutno spojovat s úpravou obsaženou v zákoně č.119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. V posuzovaném případě však byl rozsudek bývalého Státního soudu v Praze ze dne 21. března 1952 zrušen v přezkumném řízení konaném podle oddílu druhého zákona č.82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci, a to rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 19. října 1973. Je tedy zřejmé, že ke zrušení rozsudku, a to včetně výroku, kterým byl - mimo jiné - uložen trest propadnutí majetku, nedošlo podle zákona č.119/1990 Sb. Soudní rozhodnutí, na jehož základě převzal stát movitý majetek žalobce, nebylo tedy zrušeno podle zákona č.119/1990 Sb., nýbrž podle zákona č.82/1968 Sb. Žalobce proto není osobou rehabilitovanou podle zákona č.119/1990 Sb. a tedy ani oprávněnou osobou podle zákona č.87/1991 Sb. Na tom nemůže nic změnit ani fakt, že v projednávání trestní věci bylo pokračováno na základě § 33 odst.1 zákona č.119/1990 Sb."[9] Dovolací soud tak neshledal dovolací důvod a dovolání zamítl. Musím přiznat, že pro ministerstvo to bylo jisté zadostiučinění, neboť názor dovolacího soudu se začal rychle šířit a začaly jej přejímat i jiné soudy. Navíc tím byl potvrzen názor ministerstva, že nelze poskytovat náhradu těm

osobám, které byly rehabilitovány, resp. jim byl zrušen výrok o trestu propadnutí veškerého jmění již na základě zákona č.82/1968 Sb., i když později došlo ještě k rehabilitaci podle zákona č.119/1990 Sb. Radost však nevydržela dlouho. Žalobce totiž podal ústavní stížnost.

Ústavní soud v březnu 1999 všechny předchozí rozsudky zrušil. Důvody jsou poměrně nejasné a celý nález je lehce zavádějící a zamlžující pravý stav věcí. Žalobce v ústavní stížnosti uvedl, že má za to, že byl porušen čl.1 a 3 Listiny základních práv a svobod, tedy že došlo k porušení rovnosti v základních právech a svobodách všech občanů a k diskriminaci v oblasti základních práv a svobod. To vše stěžovatel shledával v tom, že soudy jej neuznaly za osobu oprávněnou ve smyslu § 13 odst.2 ve spojení s § 19 odst.1 zákona č.87/1991 Sb. Ústavní soud pak ve svém nálezu argumentuje takto: "Ústavní soud z přístupu obecných soudů musel dospět k závěru, že soudy nevzaly při aplikaci restitučních a rehabilitačních předpisů v úvahu, že jde o speciální právní úpravu se všemi důsledky z toho plynoucími, tj. včetně oprávnění i povinnosti soudu přezkoumávat, zda rozhodnutí vydané v době nesvobody bylo či nebylo důsledkem poltické persekuce nebo postupu porušujícího obecně uznávaná lidská práva a svobody.. .. ..Proces persekuce pokračoval i po vynesení rozsudku Krajským soudem v Praze ze dne 19. října 1973 a skončil až dnem 6. prosince 1991 (tento den došlo ke zproštění obžaloby Krajským soudem v Praze podle § 226 pís.b) trestního řádu).. .. .. .. Ústavní soud s přihlédnutím k tomu, že u zákona č.87/1991 Sb. jde o lex specialis, jehož cílem bylo a je zmírnění následků některých majetkových a jiných křivd, k nimž došlo v období let 1948 až 1989 a vycházeje ze závěrů uvedených výše, nemohl souhlasit se stanoviskem obecných soudů v tomto případě o provedeném odděleném hodnocení důsledků politické persekuce podle zákona č.82/1968 Sb. a zákona č.87/1991 Sb. a musel dospět k závěru, že je třeba ústavní stížnosti stěžovatele vyhovět a napadené rozsudky, jak je uvedeno ve výroku, zrušit, protože soudy neposkytly stěžovateli zákonem stanoveným způsobem ochranu jeho práva ve smyslu čl.9 Ústavy ČR a čl.36 odst.3 Listiny."[10] Přiznám se, že nemám sílu tento nález hlouběji komentovat. Mám za to, že se jedná o absolutní nesmysl, což plyne i z odůvodnění, které je neurčité a myslím si, že se najde jen málo lidí, kteří mu zcela rozumí. Jak tedy Ústavní soud dospěl ke svému nálezu zůstává i nadále tajemstvím. Logiku však zcela postrádá. Evidentní je pouze to, že soud chtěl opět žalobci, resp. stěžovateli vyhovět za každou

cenu. Stěžovateli zcela nepokrytě soud nadržuje. Jistě nemusím dlouze rozebírat, co tento nález v praxi způsobil. Absolutní převrat v nazírání na obdobné případy. Ministerstvo tak muselo uspokojit nejen tohoto žalobce, ale muselo i přehodnotit názor v jiných soudních sporech, které raději ukončilo mimosoudním vyrovnáním než by se vystavilo riziku vysokých nákladů řízení, ve kterém by nemohlo být ve světle zmíněného nálezu Ústavního soudu úspěšné. Nicméně si dovolím tvrdit, že s tímto nálezem nesouhlasilo jen ministerstvo samotné, ale i mnoho obecných soudů neoficiálně vyslovilo podiv a nesouhlas. Realita však přikazuje názor Ústavního soudu respektovat, což se v praxi děje, i když spravedlivé to podle mě není.

C. Náhrada podle § 19 zákona č.87/1991 Sb.

V této části bude výklad věnován zejména odstavci druhému, i když jsem si vědom, že pojednává o náhradách za věci nemovité, ačkoli celá tato část je věnována výkladu finančních náhrad za věci movité. Přesto sem nemovitosti zařazuji a to především proto, že problematika § 19 odst.2 zákona o mimosoudních rehabilitacích má mnoho společného s tím, co dosud bylo řečeno o náhradách za věci movité a především co bylo řečeno v části týkající se výkladu pojmu - rozhodnutí, které bylo zrušeno podle zákona č.119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci.

Pokud se tedy § 19 odst.1 týká, pak nezbývá než konstatovat, že toto ustanovení nečinilo v praxi potíže a to především proto, že se jedná o ustanovení, které vymezuje okruh oprávněných osob a tak není důvod, aby v této otázce vyvstaly problémy.

Výklad se tak soustředí na § 19 odst.2 ve spojení s odstavcem prvním. Stručně řečeno lze konstatovat, že tedy oprávněnou osobou jsou osoby rehabilitované podle zákona č.119/1990 Sb. Při tom musí zároveň platit, že těmto osobám vznikl nárok na odškodnění podle § 27 odst.1 pís.f) zákona č.82/1968 Sb., pokud jde o nemovité věci, které jim nebyly vráceny. Pozornému pozorovateli je již na tomto místě jasné, kde vyvstaly největší problémy a úskalí celého zákonného ustanovení. Pochopitelně při výkladu pojmu - rozhodnutí, které bylo zrušeno podle zákona č.119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. I pokud jde o věci nemovité se tak jednoznačně opakovala situace, která byla popsána výše při výkladu téhož pojmu. Jen se výklad týkal věcí movitých. Jenže totéž platí i o nemovitostech. Rozdíl se však přesto najde. Soudní spory vyvěrající z ustanovení

§ 19 odst.2 začaly později než totožné spory týkající se věcí movitých, a proto tyto spory již byly a jsou silně poznamenány obdobnými rozhodnutími ohledně movitostí. Zejména pak již citovaným nálezem Ústavního soudu ve věci žalobce J.P. I. ÚS 246/98 ze dne 17. března 1999. Abych tedy zbytečně neunavoval opakováním již řečeného, pro stručnost odkazuji na předchozí výklad s tím, že v následující části jen stručně shrnu to nejdůležitější.

Soudní spory tedy vyvolal postoj Ministerstva financí, které jako již v případě movitých věcí trvalo na tom, že pokud došlo k rehabilitaci již podle zákona č.82/1968 Sb., nemohlo dojít k témuž podle zákona č.119/1990 Sb. a tudíž žadatel/ka není osobou oprávněnou ve smyslu § 19 odst.1 a 2 zákona č.87/1991 Sb. Jenže jak již bylo řečeno - restituenti měli dvojí rehabilitaci a nemínili přistoupit na názor ministerstva, což se jim v konečném důsledku vyplatilo. Jako příklad, který hovoří za vše, uvádím kauzu žalobkyně H.N., která v řízení před Ministerstvem financí uvedla, že je oprávněnou osobou ve smyslu § 19 odst.1 zákona o mimosoudních rehabilitacích, neboť je jedinou dědičkou M.R., jejíž manžel JUDr.V.R. byl v roce 1957 odsouzen Krajským soudem v Českých Budějovicích pro trestný čin podvracení republiky ve spojení s rozhodnutím Nejvyššího soudu v Praze k trestu odnětí svobody a propadnutí celého jmění. Dále uvedla, že jmenovaný byl rehabilitován 4. července 1990 podle zákona č.119/1990 Sb. Ministerstvo financí však nárok neuznalo, žádost o finanční náhradu zamítlo s tím, že odsouzený byl rehabilitován již rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 6. listopadu 1968, jímž byl zrušen celý trest, tedy i vedlejší trest propadnutí majetku. Rehabilitaci z roku 1990 pak ministerstvo považovalo za duplicitní a v důsledku za vadnou. Vycházelo při tom z postoje Nejvyššího soudu České republiky v obdobné věci, kde Nejvyšší soud ČR zaujal názor podobný názoru Ministerstva financí. (Jednalo se již o výše citovaný rozsudek Nejvyššího soudu ve věci žalobce J.P., který však byl později zrušen Nálezem Ústavního soudu, což však ministerstvo nemohlo v době zamítání žádosti H.N. vědět). Žadatelka H.N. se však obrátila na soud a Obvodní soud pro Prahu 1 rozsudkem[11] ze dne 27. října 1998 rozhodl o základu žaloby tak, že nárok žalobkyně je opodstatněn. Obvodní soud se prakticky vůbec názorem Ministerstva financí nezabýval, jen uzavřel, že podle jeho názoru byl odsouzený osobou rehabilitovanou podle zákona č.119/1990 Sb., a proto je žalobkyně osobou oprávněnou podle § 19 zákona č.87/1991 Sb., a proto žalobě vyhověl.

Odvolací soud pak rozsudek soudu I. stupně jako správný potvrdil, když opět zcela ignoroval námitky žalované týkající se rehabilitace odsouzeného, která proběhla již v roce 1968. Městský soud pouze stroze konstatuje: "Soud I. stupně správně vycházel z usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 4. července 1990, jímž byly podle § 2 odst.1 pís.c) zák.č.119/1990 Sb., zrušeny rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 31. července 1957 ve spojení s usnesením Nejvyššího soudu v Praze ze dne 5. listopadu 1957, jímž byl JUDr.V.R. odsouzen pro trestný čin podvracení republiky, jakož i všechny další rozhodnutí v této trestní věci na zrušený rozsudek obsahově navazující."[12] Pokud se týkalo námitky žalované, že rozsudky z roku 1957 byly již zrušeny rozsudkem z 6. listopadu 1968, jímž byl zrušen celý trest, tedy i vedlejší trest propadnutí majetku, pak tuto námitku soud II. stupně pouze konstatuje, nikterak se s ní ale nevypořádává.

Zcela obdobně, ne-li totožně dopadly i ostatní spory, které v té době probíhaly. Jde zejména o rozsudek Nejvyššího soudu České republiky[13] ve věci žalobce L.M., kterým bylo zamítnuto dovolání Ministerstva financí v obdobné věci, jak je popsána již výše. Dovolací soud pouze potvrdil postoj justice v těchto sporech. Dá se zjednodušeně shrnout takto: příliš nezáleží na tom, že někdo byl rehabilitován již v 60. letech podle zákona č.82/1968 Sb., jakmile totiž má v ruce rozhodnutí i podle zákona č.119/1990 Sb., je osobou oprávněnou podle zákona č.87/1991 Sb. Soudy se totiž vzácně shodly, že rehabilitace z konce 60. let stejně nebyly pořádně udělané, a proto je onou správnou rehabilitací až ta podle zákona č.119/1990 Sb. Nevědomky tak soudy ublížily všem těm, kteří již byli rehabilitování po roce 1968 na základě zákona č.82/1968 Sb., a proto již o rehabilitaci podle zákona č.119/1990 Sb. neusilovali. Naopak ti, kteří ať už z jakéhokoli důvodu dotáhli rehabilitaci podle zákona č.119/1990 Sb. do konce, ač již dříve rehabilitováni, slavili úspěch. Stejně tak jako v případě náhrad za věci movité i zde ministerstvo začalo ve světle těchto rozsudků masivně přehodnocovat postoj a raději mimosoudně žalobce uspokojovat než riskovat protahování sporů a tím i rostoucí náklady.

Můj komentář a hodnocení

Jak z obsahu této části vyplývá, mohlo by být posuzování nároků podle § 13 odst.2 a § 19 zákona č.87/1991 Sb. v podstatě idylické, nebýt ovšem Ústavního soudu. Zatímco v dosavadních částech jsem se nemohl ubránit a vyhnout kritice práce justice jako celku, na tomto místě nezbývá, že kritizovat pouze Ústavní soud.

Zatímco obecné soudy řešily tyto kauzy celkem bez větších obtíží a podle mého názoru při tom velmi důsledně vycházely z dikce restitučního zákona, Ústavní soud odvedl práci, kterou nelze nazvat jinak než zoufalou.

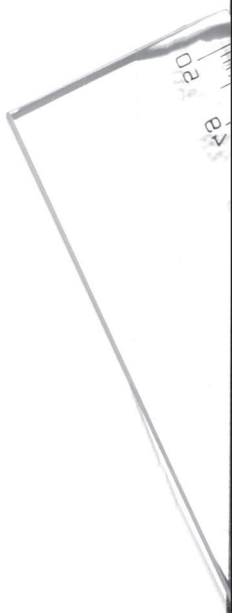
Jestliže Ústavní soud dospěl v prvním v této části zmíněném případě k názoru, že hodinky a zlaté šperky mohou být veškerým majetkem, pak mám za to, že soud vůbec neví, o čem hovoří. A tento jeho závěr nelze ospravedlnit ani tvrzením, že má-li ostatní majetek člověka téměř nulovou hodnotu, nejde vlastně o majetek. Všechny tyto závěry Ústavního soudu považuji za zcela absurdní a neodpovídající skutečnosti. Soud dokonale ukázal, kam až lze ve snaze vyjít restituentům vstříc dojít. Je nasnadě, že důsledky tohoto postoje Ústavního soudu nebyly a nejsou malé. Nároky na státní rozpočet se opět zvýšily.

Podobně absurdní, velmi nejasný a neurčitý je i druhý v této kapitole uvedený nález Ústavního soudu týkající se posouzení pojmu rozhodnutí, které bylo nebo bude zrušeno podle zákona č.119/1990 Sb. I v tomto případě soud dospěl k závěrům, které nejen že nemají nic společného s právními předpisy, ale především ani se zdravým rozumem. Tvrdit o osobě, která prokazatelně byla rehabilitována podle zákona č.82/1968 Sb., že vlastně podle tohoto zákona rehabilitována nebyla, ale že k rehabilitaci došlo až podle zákona č.119/1990 Sb., bych si dovolil označit za jistou aroganci soudní moci. Ústavní soud tímto posouzením podle mého názoru zcela popřel dikci i samotný smysl restitučního zákona a vlastně i obou rehabilitačních zákonů. Nepochybuji o tom, že rehabilitace prováděné po roce 1968 nebyly mnohdy zcela důsledné. To však nemůže nic změnit na tom, že restituční zákon vyžaduje rehabilitaci provedenou podle zákona č.119/1990 Sb. V této souvislosti je však zapotřebí říci, že i obecné soudy mnohdy pochybily, když podle zákona č.119/1990 Sb. nezřídka rehabilitovaly i ty občany, kteří již rehabilitováni byli podle zákona č.82/1968 Sb. a rehabilitaci podle zákona č. 119/1990 Sb. tak již podléhat neměli. Je tak možné říci, že absurdní nález Ústavního soudu má kořeny v pochybeních

obecných soudů, ke kterým docházelo především na počátku 90. let.

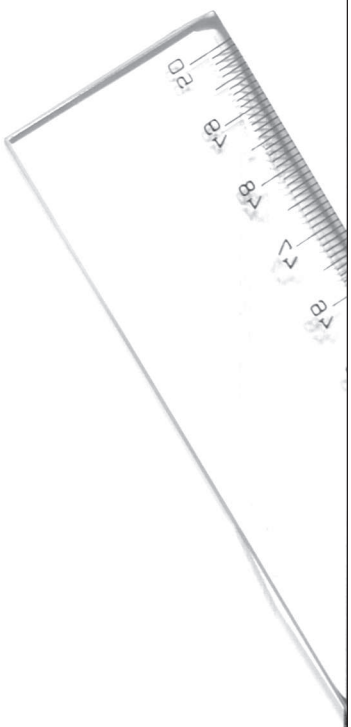
Nemohu odpustit poznámku, že obě výše uvedená rozhodnutí Ústavního soudu jsou podle mého názoru spíše rozhodnutími politickými než rozhodnutími právními, která navíc jsou ovlivněna obsazením soudu. Jsou to rozhodnutí, která velmi přesně dokumentují stav české justice, o níž je všeobecně známo, že lidé s k ní nechodí pro spravedlnost, ale pro rozhodnutí. Je to velmi smutné konstatování, bohužel však pravdivé.

Závěrem je nutné říci, že pokud jde o v této části uvedené finanční náhrady, resp. zákonná ustanovení je upravující, nelze tvůrcům zákona prakticky nic vytknout. Mám za to, že tato ustanovení jsou jasná, přesná a zcela konkrétní a jejich aplikace by neměla představovat žádný problém. Že tomu tak v praxi nebylo, je však jiná věc.

Poznámky k ČÁSTI V.

(1) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 30 C 125/98
(2) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 22 C 231/95
(3) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 55 Co 105/99
(4) Ústavní soud: Nález sp.zn. IV. ÚS 324/99
(5) Ústavní soud: Odlišné stanovisko JUDr. Varvařovského k nálezu sp.zn. IV. ÚS 324/99
(6) Krajský soud Brno: Usnesení sp.zn. 20 Co 582/99
(7) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 21 C 427/93
(8) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 13 Co 260/96
(9) Nejvyšší soud ČR: Rozsudek sp.zn. 2 Cdon 916/97
(10) Ústavní soud: Nález sp.zn. I. ÚS 246/98
(11) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 13 C 290/96
(12) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 13 Co 130/99
(13) Nejvyšší soud ČR: Rozsudek sp.zn. 28 Cdo 2229/99

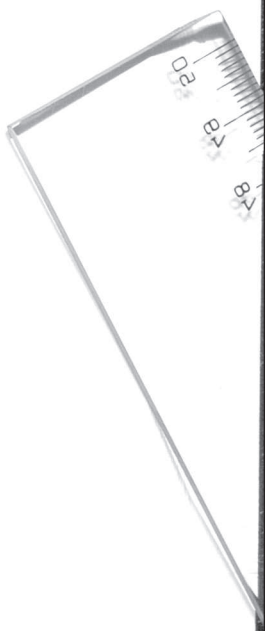
ČÁST VI. Změny zákona č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích

A.Úvod

Jak již název této části napovídá, v následujících řádcích bude řeč o změnách, kterými zákon o mimosoudních rehabilitacích prošel. Bude se jednat o zásadní zásahy, ke kterým došlo v rozmezí let 1994-1998. Ne každá novela zákona byla totiž z procesního hlediska zajímavá. Proto bude dále řeč zejména o zákonu č.115/1994 Sb., č.116/1994 Sb. a o třech nálezech Ústavního soudu - konkrétně o nálezu č.164/1994 Sb., č.2/1997 Sb. a konečně č.153/1998 Sb. Zejména ústavní nálezy způsobily nejen novou vlnu podávání žádostí o finanční náhradu, ale i novou vlnu soudních sporů. Naprosto podobný byl i efekt zákona č.116/1994 Sb., neboť i ten umožnil dalším osobám žádat o finanční náhradu. Přejděme však k výkladu samotnému.

B. Zákon č.115/1994 Sb.

Tímto zákonem došlo k první novelizaci, která je z pohledu tohoto výkladu zajímavá. Zákonodárce tak reagoval na doslova katastrofální časovou tíseň, která při poskytování finančních náhrad vznikla. Původní znění zákona č.87/1991 Sb. totiž v ustanovení § 13 odst.4 stanovovalo, že příslušný ústřední orgán státní správy poskytne finanční náhradu ve lhůtě 6 měsíců ode dne podání žádosti o ni. V praxi se však jednalo o zcela nesplnitelnou podmínku. Hlavním důvodem při tom byl fakt, že žádostí o finanční náhradu bylo kolem 120 tisíc a jejích vyřizováním se zabývalo jen 30 lidí. V jejich silách tak ani při nejlepší vůli nemohlo být v tak krátké lhůtě žádosti vyřídit. Tento časový skluz se promítl nervositou na obou stranách. Restituenti nechtěli chápat, že jejich žádost nemůže být (ať už kladně nebo záporně) ve lhůtě 6 měsíců vyřízena a pracovníci Ministerstva financí nebyli s to jim ve lhůtě vyhovět. Tlak na změnu tedy sílil a v roce 1994 byl i vyslyšen. Dne 8. června 1994 nabyl účinnosti zákon č.115/1994 Sb., kterým se mění zákon č.87/1991 Sb. Změna spočívala v tom,

že ve čl.IV odst.1 zákona č.115/1994 Sb. je stanoveno, že nárok na finanční náhradu podle zákona č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, uplatněný do dne účinnosti tohoto zákona ve lhůtě podle § 13 odst.3 a neuspokojený do šesti měsíců ode dne doručení žádosti, je splatný do tří let ode dne účinnosti tohoto zákona. To neplatí o nároku na finanční náhradu, o kterém bylo do účinnosti tohoto zákona zahájeno řízení před soudem. Zákon tak alespoň částečně vyřešil časovou tíseň týkající se žádostí o finanční náhradu podaných do dne účinnosti zákona č.115/1994 Sb. a zároveň zákon v čl.IV odst.2 stanovil, že pokud se nově podaných žádostí týká (tedy podaných po dni účinnosti zákona č.115/1994 Sb.), pak v těchto případech poskytne ústřední orgán státní správy finanční náhradu nejpozději ve lhůtě jednoho roku ode dne podání žádosti o ni. Tato novela tedy konečně vzala v úvahu možnosti státní správy při vyřizování žádostí a lhůtu k uspokojení nároku přiměřeně upravila. Nezřídka se totiž stávalo, že žadatelé o finanční náhradu podávali žalobu k soudu po uplynutí původní šestiměsíční lhůty, aniž by v jejich věci bylo jakkoli rozhodnuto. V praxi se jako dostačující ukázala i roční lhůta pro poskytnutí finanční náhrady v případě nově podaných žádostí. Vzhledem k tomu, že těch už nikdy nebylo tolik jako v první vlně po účinnosti restitučního zákona, bylo v silách pracovníků ministerstva v jednoroční lhůtě rozhodnout.

Celý předchozí výklad je však zásadní pro to, co nyní bude následovat. V rámci této části považuji za vhodné pohovořit o jednom velkém problému, který vyvstal zhruba v letech 1994-1996 a který byl jablkem sváru mezi státem na straně jedné a žadateli o finanční náhradu na straně druhé. Tím problémem byly a jsou úroky z prodlení. Zhruba do roku 1993 neúspěšní restituenti podávali žaloby u soudu na plnění. Požadovali však zpravidla jen finanční náhradu ve výši, která jim podle jejich názoru náležela. Počínaje rokem 1994 se však začaly objevovat žaloby, v nichž žadatelé požadovali nejen finanční náhradu, ale i úroky z prodlení. Pokud podali žalobu až po účinnosti zákona č.115/1994 Sb., ve které požadovali úroky z prodlení, pak se Ministerstvo financí úspěšně bránilo tím, že poukázalo na článek IV. zákona, ve kterém je zakotvena tříletá lhůta k uspokojení nároku. V takovém případě soudy požadavek na úroky z prodlení automaticky zamítaly ovšem jen v té části, která se týkala rozmezí 8. června 1994 - 8. června 1997. Po uplynutí tříleté lhůty bylo vše zase při starém a spory o úroky z prodlení vypukly nanovo.

Stát prostřednictvím Ministerstva financí zastával stanovisko, že poskytovat finanční náhradu s úroky z prodlení není možné, neboť nejde o dluh ve smyslu občanského zákoníku, protože zákon o mimosoudních rehabilitacích je vůči občanskému zákoníku zákonem speciálním a tudíž platí pravidlo „lex specialis derogat generali". Dalším argumentem byl i fakt, že finanční náhrady se poskytují v cenných papírech nemajících povahu státního dluhopisu a zákon o cenných papírech nezná pojem úročení cenného papíru. K nim se váží dividendy (či jiné obdobné bonusy), nikoli úroky. Navíc cenný papír má kolísavou hodnotu a je takřka nemožné z něj vypočítat úrok z prodlení. Konečně posledním argumentem bylo i to, že poskytnutím finanční náhrady s úroky by byli znevýhodněni ti, jimž byly nemovitosti vydány. Ti je totiž získali ve stavu, v jakém se nacházely, kdežto ti, co žádali o finanční náhradu by byli zvýhodněni, pokud by jim byla náhrada poskytnuta i s úroky. Tento názor však restituenti nesdíleli a soud žádali o přiznání finanční náhrady i s úroky z prodlení. Dopředu mohu prozradit, že soudy se s názorem ministerstva absolutně neztotožnily a zejména poté, co Nejvyšší soud České republiky vynesl rozsudek v tom smyslu, že v případě finančních náhrad se jedná o peněžité plnění jako každé jiné, tudíž jde o obecný dluh a tudíž není žádný důvod, proč by finanční náhrady neměly být poskytovány i s úroky z prodlení. To byla těžká porážka, na základě které Ministerstvo financí opět z opatrnosti některé spory předčasně ukončilo, aby nedošlo ke zbytečným časovým ztrátám a tím i ke zvyšování úroků z prodlení. Je totiž nutné si uvědomit, že pokud šlo o finanční náhradu ve výši kolem 1 milionu Kč a prodlení činilo například 4 roky, pak i úroky z prodlení se samy vyšplhaly k částce jednoho milionu Kč, neboť obzvlášť v letech 1997-1999 byly úrokové sazby vysoké. Jejich výše je závislá na diskontní sazbě České národní banky. Podle zákona č.142/1994 Sb. se výše úročení vypočte jako dvojnásobek diskontní sazby. Takže například v roce 1998 byl úroková sazba 26 %, což je opravdu vysoké číslo.

Jedna výjimka se však stala a pro zástupce státu byla velmi příjemným rozptýlením v prodlužující se řadě prohraných soudních sporů. Tou výjimkou je rozsudek Městského soudu v Praze ve věci žalobce J.T. Městský soud rozhodoval o odvolání ČR - Ministerstva financí proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1[1], kterým soud I. stupně žalobě vyhověl a přiznal i úroky z prodlení. Odvolací soud rozsudek prvoinstančního soudu v základu sice potvrdil, pokud se však příslušenství týče, pak

odvolací soud rozsudek změnil tak, že v této části žalobu zamítl. Argumentoval při tom takto: "Důvodnou shledal odvolací soud námitku odvolatelky týkající se přiznaného úroku z prodlení. Nárok podle § 13 zákona č.87/1991 Sb. je (stejně jako ostatní nároky tímto zákonem stanovené) zcela zvláštním nárokem, který tento zákon přiznává. Zákon nestanoví žádné sankce pro opožděné splnění povinnosti k vydání věci a stejně tak nestanoví žádné sankce pro opožděné poskytnutí finanční náhrady v případech, kdy přímé vydání věci z různých důvodů není možné. Právě proto, že se jedná o nárok speciální stanovený tímto zákonem, nelze podle názoru odvolacího soudu použít ustanovení § 517 občanského zákoníku, protože se nejedná o obecný dluh, ale o povinnost stanovenou zvláštním zákonem. Odvolací soud má za to, že poskytnutí finanční náhrady podle § 13 zákona nemůže oprávněnému poskytnout více práv než přímé vydání věci, protože se jedná o náhradu v případě, kdy vydání není možné. Jestliže tedy zákon nestanoví žádnou sankci pro opožděné vydání věci (které s sebou rovněž nese finanční ztrátu pro oprávněnou osobu), nemůže být přisouzena tato sankce ani pro řešení náhradní, tj. pro finanční náhradu."(2)

Citovaný rozsudek Městského soudu v Praze je tak pro stát příznivý, nicméně zcela ojedinělý. Ačkoli jím Ministerstvo financí argumentovalo i v dalších sporech a dokonce i znovu u Městského soudu v Praze, nikdy už neuspělo. Ostatní soudy názor výše uvedený odmítly a povahu nároku na finanční náhradu a tím i na příslušenství posoudily zcela opačně. I tak to ale bylo sice malé, ale příjemné vítězství, které je jakousi perličkou mezi soudními spory, kterým jsem byl přítomen.

C. Zákon č.116/1994 Sb.

Další významnou novelou restitučního zákona byl zákon č.116/1994 Sb., který nabyl účinnosti dnem 1. července 1994. Touto novelou došlo k rozšíření okruhu oprávněných osob uvedených v § 2 zákona č.87/1991 Sb. Byl vložen nový odstavec druhý, který zní: oprávněnou osobou je též fyzická osoba, která splňuje podmínky stanovené v odstavci 1 a která v den přechodu věci na stát podle § 6 měla na ni nárok podle dekretu presidenta republiky č.5/1945 Sb. nebo podle zákona č.128/1946 Sb. pokud k převodu nebo přechodu vlastnického práva prohlášeným za neplatné podle těchto zvláštních předpisů došlo z důvodu rasové persekuce a

tento nárok nebyl po 25. únoru 1948 uspokojen z důvodů uvedených v § 2 odst.1 pís.c) tohoto zákona.

Ve svém důsledku tedy novela umožnila restituci tzv. židovského majetku. Toho se týkala válečná rasová persekuce a i poválečný dekret č.5/1945 Sb. a restituční zákon č.128/1946 Sb. Novela však nebyla a není dostatečně konkrétní a tak při její aplikaci došlo k nejednomu soudnímu sporu. Předem však musím konstatovat, že v této otázce byly soudy nejen výjimečně zajedno, ale svými stanovisky se přiklonily na stranu státu.

Ministerstvo financí totiž kladně vyřídilo pouze takovou žádost o finanční náhradu, která krom základních podmínek splňovala i tu zásadní, která byla zákonem č.116/1994 Sb. založena. Úspěšný tak byl zásadně jen ten, kdo prokázal, že se stal (nebo jeho právní předchůdce) obětí rasové persekuce, na základě níž přešel jeho majetek na okupační orgány a že po skončení II. světové války uplatnil svůj restituční nárok podle zákona č.128/1946 Sb., a to u soudu nejpozději ve lhůtě tří let (tedy do 17. června 1949) a jeho nároku nebylo po 25. únoru 1948 vyhověno z důvodů uvedených v § 2 odst.1 pís.c) zákona č.87/1991 Sb., tedy z důvodu rasové persekuce nebo postupů porušujících obecně uznávaná lidská práva a svobody. Velká část restituentů měla však za to, že postačí pouze prokázat, že jejich majetek přešel během války na okupační orgány. Domnívali se, že již není třeba prokazovat, že uplatnili nárok na restituci podle zákona č.128/1946 Sb., ale že postačí, že na restituci nárok podle tohoto právního předpisu měli. Ministerstvo však tento postoj nesdílelo, naopak setrvalo na stanovisku jak uvedeno shora. A tak vznikly nové soudní spory. Zhruba od roku 1997 podávali restituenti, kteří se stali oprávněnými osobami na základě zákona č.116/1994 Sb., žaloby u soudů. Nutno podotknout, že se jedná o spory relativně mladé, a proto jich není do dnešních dnů mnoho uzavřeno. Pro tento výklad jsem vybral 2 příklady, na nichž je možné demonstrovat postoj soudů, který se zároveň bude jen stěží měnit, neboť v jednom případě se jedná o nález Ústavního soudu ČR.

Naprosto ukázkovým je spor, který proti ČR - Ministerstvu financí vedla J.N. Ve své žádosti o finanční náhradu uvedla, že je jedinou dědičkou JUDr.A.L., který se stal obětí rasové persekuce a jeho majetek přešel na Vystěhovalecký fond pro Čechy a Moravu. Tvrdila, že podle dekretu č.5/1945 Sb. a zákona č.128/1946 Sb. měla na tento majetek nárok, který však nebyl podle jejího názoru uspokojen po 25. únoru 1948 z důvodů porušujících

obecně uznávaná lidská práva a svobody. Toto své tvrzení dokládala přípisem Ministerstva financí z roku 1952, kde bylo uvedeno, že její žádosti o restituci se nevyhovuje jednak z důvodu promlčení, neboť nárok nebyl ve lhůtě do 17. června 1949 uplatněn u soudu a jednak nelze věc řešit cestou milosti, neboť sama žadatelka již vlastní dostatek dalších nemovitostí. Žadatelka o finanční náhradu pochopitelně zcela ignorovala sdělení týkající se promlčení jejího nároku a pro nové řízení před Ministerstvem financí si vybrala pouze výrok týkající se milosti, resp. důvodům pro její neudělení. Ministerstvo financí žádost o finanční náhradu v roce 1996 zamítlo s tím, že nebylo prokázáno, že by žadatelka nebo její právní předchůdci uplatnili nárok na restituci podle zákona č.128/1946 Sb. ve lhůtě do 17. června 1949 u soudu, jak zákon č.128/1946 Sb. vyžadoval. Žadatelka se obrátila na soud.

Obvodní soud pro Prahu 1[3] se celou věcí podrobně zabýval a v roce 2000 vydal mezitímní rozsudek, kterým žalobě vyhověl s tím, že základ žalobního nároku je opodstatněn. Stejně tak jako žalobkyně i soud si pro své rozhodnutí vzal za nejpodstatnější tu část přípisu tehdejšího Ministerstva financí z roku 1952, kde je uvedeno, že nároku se cestou milosti nevyhovuje z důvodu, že žalobkyně vlastní již dostatek jiných nemovitostí. Soud se vůbec nezabýval argumentem žalované, že nároku nebylo vyhověno především proto, že tento nebyl řádně uplatněn způsobem, který zákon č.128/1946 Sb. předpokládal. Stát se však proti takovému rozsudku odvolal a Městský soud v Praze rozhodl tak, že rozsudek soudu I.stupně změnil a žalobu zamítl. Vedlo ho k tomu následující: "Odvolací soud již dříve vyslovil právní názor, že restituční nárok na věc nevznikl původnímu vlastníku okamžikem samotné účinnosti dekretu č.5/1945 Sb., nýbrž až za splnění dalších podmínek, upravených v zákoně č.128/1946 Sb., vydaném na základě § 1 odst.2 dekretu. Neplatnost majetkových převodů v době okupace dle dekretu č.5/1945 Sb. nebyla neplatností absolutní, nýbrž jen neplatností relativní, neboť ji nemohl uplatnit každý, ale jen určité v zákoně uvedené osoby. Jednalo se o tzv. naříkatelnost, neboť byla stanovena forma, jak mají být nároky uplatňovány, orgány, u nichž mají být uplatňovány, i lhůta, v níž mají být u těchto orgánů uplatněny. V § 8 zákona č.128/1946 Sb. byla stanovena tříletá lhůta k uplatnění nároku, označení sice jako promlčecí, avšak jejím marným uplynutím nastávaly důsledky zániku nároku, tj. docházelo k jeho prekluzi. Stejný názor

vyslovil i Vrchní soud v Praze v rozsudku sp.zn.3 Cdo 352/93 ze dne 29. listopadu 1994, když dále doplnil, že v případě, kdy nárok podle cit. zákona nebyl uplatněn ve tříleté lhůtě dle § 8, došlo k prekluzi nároku a v důsledku toho k přechodu věci na stát podle dekretu č.108/1945 Sb. z režimu národní správy, aniž by bylo možno činit závěr, že v době přechodu věci na stát na ni měl původní vlastník či jeho právní nástupce nárok ve smyslu § 3 odst.2 zákona č.87/1991 Sb., ve znění zákona č.116/1994 Sb. V daném případě bylo již v řízení před soudem I.stupně zjištěno, že Ministerstvo financí svým přípisem ze dne 12. listopadu 1952 zamítá žádost žalobkyně o restituci nemovitostí v k.ú.Klánovice, podanou na Ministerstvu práce a sociální péče, neboť nebylo - li o ní rozhodnuto Ministerstvem práce a sociální péče do třech měsíců od jejího podání, měl být nárok na vrácení uplatněn u soudu podle zákona č.128/1946 Sb. nejpozději do 17. června 1949. Ježto se takto nestalo, je nárok na vrácení promlčen. Cestou milosti nemohlo být rozhodnuto, jelikož žalobkyně již vlastní dostatek jiných nemovitostí. Z uvedeného je zřejmé, že v nynějším soudním řízení bylo na žalobkyni, aby prokázala, že ve lhůtě do 17. června 1949 uplatnila svůj restituční nárok u soudu a že tento nárok nebyl po 25. únoru 1948 uspokojen z důvodů uvedených v ustanovení § 2 odst.1 pís.c) zák.č.87/1991 Sb. Žalobkyně však v průběhu řízení potvrdila, že žádný restituční nárok u soudu v této lhůtě neuplatnila, proto uplynutím lhůty došlo k prekluzi nároku. V době přechodu věci na stát proto již žalobkyni nemohl svědčit žádný restituční nárok k předmětným pozemkům, nebyla tedy splněna podmínka stanovená pro nynější restituci pro oprávněnou osobu v § 3 odst.2 zák.č.87/1991 Sb., ve znění zákona č.116/1994 Sb. Nesprávný je i závěr soudu I.stupně, že tehdejšímu restitučnímu nároku žalobkyně nebylo vyhověno proto, že již byla vlastníkem dalších nemovitostí. Ministerstvo financí ve svém přípisu ze dne 12. listopadu 1952 tento důvod uvedlo jako překážku pro uspokojení nároku cestou milosti. Na vyhovění žádosti cestou milosti však neexistoval žádný právní nárok, proto uvedení důvodu, pro který nebyla milost udělena, není z hlediska nynějšího nároku na finanční náhradu rozhodné."[4]

Je tedy zřejmé, že odvolací soud se věcí velice podrobně zabýval a jeho rozsudek je plně v souladu s názorem ČR - Ministerstva financí. To je i s ohledem na dosavadní výklad veliké překvapení, neboť soudy, jak již bylo řečeno, se s názory ministerstva nijak často

neztotožňovaly. Stejného názoru jako Městský soud v Praze je konečně i Ústavní soud, který svým usnesením[5] odmítl stížnost M.G. v naprosto totožném případě, kterým se zabýval i Obvodní soud pro Prahu 1 a Městský soud v Praze ve věci J.N. Nechci proto zatěžovat další obsáhlou citací. Jen konstatuji, že Ústavní soud přisvědčil jak soudům I. a II. instance, tak i Nejvyššímu soudu ČR pokud tyto soudy uvedly, že uplatnění nároku podle zákona č.128/1946 Sb. u soudu ve lhůtě do 17. června 1946 je z pohledu dnešního restitučního zákona zcela zásadní a pokud nárok nebyl ve zmíněné lhůtě uplatněn, nelze ani dnes žalobě vyhovět.

I Ústavní soud se tak přiklonil k postoji státu a dá se říci, že tímto postojem zabránil další obrovské vlně sporů. Toto usnesení Ústavního soudu je velikým precedentem pro další spory a je možné říci, že i díky němu velká řada odmítnutých restituentů se s odmítnutím ze strany Ministerstva financí smířila, neboť si byla vědoma, že ve světle názoru Ústavního soudu není příliš velká šance na úspěch v eventuelním soudním sporu.

D. Nález Ústavního soudu č.164/1994 Sb.

Nález Ústavního soudu č.164/1994 Sb. znamenal první novelizaci restitučního zákona, ke které došlo nikoli jen z vůle zákonodárců, ale postupem Ústavního soudu České republiky. Nabyl účinnosti dnem 1. listopadu 1994 a podstatným způsobem zasáhl do okruhu oprávněných osob ve smyslu § 3 zákona č.87/1991 Sb.

Do doby účinnosti tohoto nálezu totiž byly oprávněnými osobami podle § 3 odst. 1 a 2 zákona č.87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích jen státní občané České republiky mající na jejím území trvalý pobyt. Zároveň takto uvedené osoby mohly uplatnit svůj nárok na vydání věci ve lhůtě šesti měsíců ode dne účinnosti tohoto zákona. Přitom zákon nabyl účinnosti 1. dubna 1991.

Skupina 53 poslanců Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky podala návrh na zrušení té části § 3 odst 1 a 2, která po oprávněných osobách požaduje trvalý pobyt na území ČR, a to s poukazem na rozpor:

a) s ustanoveními čl. 1, 4, 10 Ústavy České republiky,
b) s ustanoveními čl. 1, 3, 4 a čl. 11 odst.1 věta druhá, jakož i s čl. 36, 38 a 42 Listiny základních práv a svobod,
c) s ustanovením čl. 1 odst.1 Dodatkového protokolu k Evropské konvenci o ochraně lidských práv a základních svobod.

Dále skupina poslanců podala návrh na zrušení té části § 5 odst. 2 a 4 téhož zákona, která požaduje uplatnění nároku v určité lhůtě " ode dne účinnosti tohoto zákona ". Tato ustanovení jsou, podle mínění poslanců, v rozporu s týmiž ústavními předpisy, s nimiž jsou v rozporu napadené části § 3 odst.1 a 2 zákona č.87/1991 Sb.

Ústavní soud dospěl k závěru, že návrh skupiny poslanců na zrušení napadené části § 3 odst 1 a 2 (po novele č.116/1994 Sb., odst .4) zákona č.87/1991 Sb., je důvodný, pokud poukazuje na rozpor:

a) s čl. 1 Ústavy,
b) s čl. 1 Listiny základních práv a svobod, zaručujícím rovnost v právech,
c) s čl. 3 odst.1 Listiny základních práv a svobod, zakazujícím diskriminaci v oblasti základních práv a svobod,
d) s čl. 4 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, stanovícím zásadu, že meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou upraveny pouze zákonem,
d) s čl. 4 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, který určuje, že zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky,
e) s čl.1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Evropské konvenci o ochraně základních práv a svobod, určujícím, že každá fyzická nebo právnická osoba má právo pokojně užívat svůj majetek,
f) s čl. 10 Ústavy, podle něhož ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem.

Napadené ustanovení zákona je dále v rozporu s čl. 11 odst 2 a s čl. 14 odst. 1, 2 Listiny základních práv a svobod. Naopak není podle vyjádření Ústavního soudu v rozporu s čl. 4 Ústavy, čl. 36, 38 a 42 Listiny základních práv a svobod.

Ústavní soud tak poslaneckému návrhu vyhověl, čímž došlo ke zrušení požadavku, aby oprávněná osoba měla trvalý pobyt na území České republiky a tím se otevřela cesta osobám, které byly nuceny opustit území státu, aby i ony mohly žádat vydání věci.

Ještě ovšem muselo dojít ke zrušení částí § 5 odst. 2 a 4 zákona, neboť tato ustanovení spojovala možnost uplatnit nároky s určitou lhůtou ode dne účinnosti zákona, tj. ode dne 1. dubna 1991. Jelikož tato původní lhůta již uplynula a osoby, které se staly oprávněnými v době nabytí

účinnosti nálezu Ústavního soudu tj. dnem 1. listopadu 1994, by své nároky nemohly stejně uplatnit, zrušil Ústavní soud i část ustanovení § 5 odst. 2 a 4 zákona. Konkrétně se jedná o ta ustanovení vztahující se na uplatnění nároku ode dne účinnosti zákona tj. od 1. dubna 1991. Zároveň Ústavní soud stanovil, že lhůta uvedená v § 5 odst. 2 a 4 zákona č.87/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, počíná běžet dnem vykonatelnosti nálezu. Běh nové lhůty se ovšem netýká těch osob, které již v době před účinností tohoto nálezu byly osobami oprávněnými, neboť ty tehdy platnou podmínku trvalého pobytu na území ČSFR (ČR) splňovaly a z různých důvodů nárok včas neuplatnily.

Pokud se týká konkrétnějších důvodů, které Ústavní soud vedly ke zrušení některých ustanovení restitučního zákona, pak plně odkazuji na odůvodnění nálezu, neboť mám za to, že doslovná citace již není v rámci tohoto výkladu účelná.

Za mnohem důležitější považuji pohovořit o tom, co tento nález znamenal v praxi. Především tedy otevřel možnost i dalším osobám, aby se domáhaly náprav křivd, které jim byly v rozhodném období způsobeny. Konkrétně pak těm, kteří sice byli státními občany ČR, ale neměli trvalý pobyt na jejím území. Od 1. listopadu 1994 tak začala nová vlna žádostí o finanční náhradu, která směřovala na Ministerstvo financí. Nadšení restituentů však velmi rychle vyprchalo, když zjistili, že většina žádostí je odmítnuta. Důvod byl prostý. Ústavní soud sice upravil lhůtu v ustanovení § 5 restitučního zákona upravující vydání věci, neupravil však lhůtu v ustanovení § 13. Tam nadále zůstala podmínka, že žádost o finanční náhradu je třeba podat ve lhůtě jednoho roku ode dne účinnosti tohoto zákona, tj. do 1. dubna 1992. Na tomto faktu Ústavní soud nic nezměnil a tak vlastně dal restituentům možnost jen teoretickou. Spousta nově oprávněných osob nechtěla něčemu takovému vůbec věřit a obracela se tedy po zamítnutí žádosti na soud. (Jak tyto soudní spory nejčastěji dopadaly bude popsáno v kapitole věnující se nálezu ÚS č.153/1998 Sb.). Většina však dala na radu ministerstva, jak se do lhůty uvedené v § 13 odst.3 tzv. "vejít". Ve zmíněném ustanovení je totiž řečeno, že žádost o finanční náhradu je nutné podat buď ve lhůtě jednoho roku ode dne účinnosti zákona, což tedy nebylo možné v případě oprávněných osob na základě nálezu ÚS č.164/1994 Sb. stihnout, nebo ve lhůtě jednoho roku ode dne, kdy právní moci nabyl rozsudek, kterým byl zamítnut návrh na vydání věci. O vydání věci přitom nově oprávněné

osoby žádat mohly, neboť lhůta v § 5 upravena byla. Na radu Ministerstva financí tedy mnoho lidí žádalo o vydání věci, ačkoli mnohdy bylo jasné, že to není možné a jakmile jim nebylo vyhověno, podalo žaloby na vydání věci. I tyto žaloby byly ryze účelové, ale byly jedinou možností, jak získat lhůtu v ustanovení § 13 odst.3 věta poslední restitučního zákona. Teprve ve chvíli, kdy tito lidé měli v ruce rozsudek, kterým byl zamítnut jejich návrh na vydání věci, se znovu obraceli na ministerstvo se žádostí o finanční náhradu. Takto nově podané žádosti posuzovalo ministerstvo stejně jako všechny ostatní a je možné říci, že soudní spory, které později v případě odmítnutých nových žadatelů vznikly, nebyly prakticky v ničem rozdílné od těch, o kterých již byla řeč v předchozích částech.

Několik výjimek se ale přece jen našlo. Vyskytlo se několik jednotlivců, kteří tvrdili, že jsou osobami oprávněnými až na základě nálezu č.164/1994 Sb. Ministerstvo ale v průběhu řízení zjistilo, že žadatel měl trvalý pobyt na území státu již v době před uplynutím původní jednoroční lhůty k podání žádosti o finanční náhradu. V takových případech ministerstvo žádost o finanční náhradu zamítlo s tím, že osoba není oprávněná podle nálezu č.164/1994 Sb. a lhůta k podání žádosti tak již marně uplynula. Takto odmítnutí žadatelé se na soud pochopitelně většinou neobraceli - až na jednoho.

Na Ministerstvo financí se v roce 1995 obrátil žadatel V.K. se žádostí o finanční náhradu za věci movité, které stát získal na základě trestu propadnutí veškerého jmění po emigraci žadatele. Původně byla žádost zamítnuta pro marné uplynutí lhůty v ustanovení § 13. Tato věc však byla zhojena nálezem Ústavního soudu č.153/1998 Sb. (o tomto nálezu později). Jakmile tedy žadatel získal novou lhůtu, podal znovu žádost o finanční náhradu. V průběhu řízení však ministerstvo zjistilo, že žadatel se k trvalému pobytu na území České republiky přihlásil již 27. září 1991. Žádost proto byla znovu zamítnuta, protože se nejednalo o osobu oprávněnou ve smyslu nálezu č.164/1994 Sb. Odmítnutý žadatel se obrátil na soud. Přiznám se, že jsme tento spor považovali za od začátku vyhraný ve prospěch ministerstva. To však byl omyl. Z na první pohled jasné věci se vyvinul komplikovaný spor. Obvodní soud pro Prahu 1 rozhodl dne 13. dubna 2000 rozsudkem[6] tak, že žalobu zamítl, když přisvědčil názoru ministerstva, že žalobce není oprávněnou osobou ve smyslu nálezu ÚS č.164/1994 Sb. (a ani nálezu č.153/1998 Sb.). Proti tomuto rozsudku podal žalobce odvolání, které

poměrně kuriosně zdůvodnil. Připustil sice, že je skutečně od 27. září 1991 hlášen k trvalému pobytu na území ČR, nicméně uvedl, že od té doby si na území našeho státu nevytvořil žádný domov a většinu času tak trávil v SRN nebo U.S.A. Ministerstvo financí ve svém vyjádření k odvolání jednak namítlo, že s tímto tvrzením žalobce nikdy nevystoupil a to ani před soudem I. stupně a jednak je to tvrzení zcela irelevantní, neboť zákon stanoví podmínku trvalého pobytu na území ČR zcela jednoznačně a nerozlišuje, zda si tu oprávněná osoba vytvořila domov či nikoli. To je pro posouzení dané věci nerozhodné. Požadovalo tedy potvrzení prvoinstančního soudního rozhodnutí. Městský soud v Praze dospěl ve svém rozsudku ze dne 22. září 2000 k tomuto šokujícímu závěru: "Soud I. stupně se správně zabýval otázkou, zda žalobce byl osobou oprávněnou již podle původního znění zákona č.87/1991 Sb., či zda se na něho vztahoval nález Ústavního soudu č.164/1994 Sb. Po zjištění, že žalobce byl státním občanem tehdejší ČSFR, se však ne zcela dostatečně zabýval otázkou, zda měl žalobce v době účinnosti zákona č.87/1991 Sb. v ČSFR též trvalé bydliště. Spokojil se pouze s formálním hlášením trvalého pobytu z roku 1991 (potvrzeno Okresním úřadem v Jihlavě) aniž se zabýval otázkou, zda i fakticky žalobce tuto podmínku splňoval. Trvalý pobyt je charakterizován nikoli administrativním hlášením pobytu, ale vůlí občana trvale se v určitém místě zdržovat. Podstatné pro posouzení této otázky bude, zda žalobce v roce 1991 činil kroky pro získání zaměstnání, přestěhování rodiny, zařizování bytu či koupi nemovitosti, případně další úkony směřující k tomu, aby mohl v ČSFR fakticky trvale pobývat. Přitom je na žalobci, aby své tvrzení, že v České republice trvale v roce 1991 nepobýval a naopak pobýval v U.S.A., ve smyslu § 120 o.s.ř. rovněž prokázal."(7) Městský soud na základě tohoto svého názoru rozsudek soudu I. stupně zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení s tím, že na soudu nyní bude, aby provedl další dokazování ke zjištění trvalého pobytu žalobce na území ČSFR v roce 1991.

Soudní řízení není v této věci dosud skončeno, a proto nemohu uvést, jak celá věc dopadla. Obvodnímu soudu pro Prahu 1 však jeho úlohu nezávidím. Jak lze prokázat tzv. opravdový trvalý pobyt opravdu nevím. Domnívám se, že citovaný závěr odvolacího soudu je vrchol nesmyslu. Jsem pevně přesvědčen, že podmínka trvalého pobytu je splněna přihlášením se k němu v určitém místě. Tvrdit však, že trvalý pobyt je trvalým pobytem jen tehdy, jestliže člověk má úmysl v určitém místě trvale pobývat a tudíž, že

samotné přihlášení se k trvalému pobytu u příslušného úřadu nestačí, je podle mě velmi nezodpovědný přístup a především to je opovržení právním předpisem, který jasně stanoví podmínky pro získání trvalého pobytu v určitém místě. Úmysl se v tomto místě opravdu trvale zdržovat však mezi těmito podmínkami chybí. Spor však není dosud uzavřen a tak doufám, že zmíněný rozsudek Městského soudu v Praze bude jen kuriositou, která na konečný verdikt nebude mít podstatnější vliv.

E. Nález Ústavního soudu č.2/1997 Sb.

Na předchozí výklad navazuji touto částí, která bude velice krátká a stručná, neboť zmíněný nález Ústavního soudu není z hlediska této práce významný. Ve vztahu ke státu, resp. k Ministerstvu financí, které je orgánem příslušným k poskytování finančních náhrad, totiž tento nález v podstatě nepřináší nic nového.

Nález Ústavního soudu č.2/1997 Sb. byl vydán dne 4. prosince 1996 na návrh M.M.-F. a L.M.-R. a došlo jím ke zrušení té části ustanovení § 5 odst.5 zákona č.87/1991 Sb., která zněla „do jednoho roku ode dne účinnosti tohoto zákona". Důvody, které Ústavní soud k tomuto kroku vedly jsou prakticky totožné s důvody uvedenými ve výkladu nálezu č.164/1994 Sb. Zjednodušeně se dá říci, že nález č.2/1997 Sb. napravuje určitý nedostatek nálezu č.164/1994 Sb. spočívající v tom, že nález z roku 1994 sice rozšířil okruh oprávněných osob, ale tyto nově oprávněné osoby nedostaly možnost, aby své restituční nároky mohly uplatnit u soudu z toho důvodu, že předmětný majetek byl již v restituci vydán jiné z oprávněných osob podle ustanovení § 5 zákona č.87/1991 Sb. Díky nálezu č.2/1997 Sb. mohou dosud neuspokojené oprávněné osoby uplatnit své nároky u soudu vůči osobám, kterým byla věc vydána.

Z výše uvedeného je tak patrné, že tento nález Ústavního soudu se problematiky poskytování finančních náhrad z pohledu Ministerstva financí prakticky vůbec nedotkl. Směřoval totiž spíše do okruhu oprávněných osob a umožnil nově oprávněným osobám podle nálezu ÚS č.164/1994 Sb. domáhat se svých nároků u soudu vůči osobám, které byly oprávněnými již podle původního znění zákona č.87/1991 Sb. Je sice pravda, že existovaly obavy, že nově oprávněné osoby, které se svého nároku nedomohou vůči původně oprávněným osobám, se obrátí na Ministerstvo financí se žádostí o poskytnutí finanční náhrady. Tyto

obavy se však nenaplnily. I když se našlo několik žadatelů o finanční náhradu, kteří jí požadovali právě proto, že u původně oprávněných osob neuspěli, ministerstvo je odkázalo na soud s tím, že na věc dopadá právě nález ÚS č.2/1997 Sb., na základě něhož se svého nároku mohou vůči původně oprávněným osobám domáhat. Jak pak tyto spory dopadly však nemohu říct, neboť v nich Ministerstvo financí nebylo pasivně ani aktivně legitimováno.

Výjimka však přesto existuje, k disposici je rozsudek Nejvyššího soudu ČR ve věci žalobce R.M. proti Ing.J.M. Žalobce se původně domáhal u Okresního soudu v Kutné Hoře vydání ½ nemovitostí proti městu Čáslav. Žaloba však byla zamítnuta s tím, že nemovitosti již byly vydány v roce 1991 bratrovi žalobce. Žalobce tedy v souladu s nálezy ÚS č.164/1994 Sb. a 2/1997 Sb. uplatnil své nároky vůči bratrovi, který je však odmítl. Žalobce se proto obrátil na soud a požadoval alternativně buď vydání ½ nemovitostí, nebo zaplacení ½ ceny nemovitostí. Okresní soud v Kutné Hoře žalobě zčásti vyhověl. Zjistil totiž, že žalovanému skutečně byly vydány nemovitosti a to celé. Zároveň však zjistil, že žalovaný nemovitosti již prodal, a proto není možné po něm požadovat vydání podílu. V této části proto žalobu zamítl. Pokud se však týkalo vyplacení ½ ceny, za kterou nemovitosti byly prodány třetí osobě, pak soud žalobě vyhověl. Soud přitom vycházel především z nálezu Ústavního soudu č.2/1997 Sb. Proti rozsudku podal žalovaný odvolání, ve kterém uváděl, že žalobce se měl domáhat poskytnutí finanční náhrady podle § 13 restitučního zákona, neboť nemovitosti nelze vydat, byly totiž již vydány a on, žalovaný, je již nevlastní, protože je prodal třetí osobě. Krajský soud v Praze pak rozhodl rozsudkem tak, že rozsudek soudu I. stupně změnil v tom smyslu, že žalobu na zaplacení ½ kupní ceny zamítl a v té části, kde bylo požadováno vydání ½ nemovitostí odvolací soud rozhodnutí soudu I. stupně zrušil a v této části řízení zastavil. Odvolací soud byl toho názoru, že v ustanoveních restitučního zákona není prostor na vypořádání nároku, tak jak to požaduje žalobce a to ani v ustanovení § 5 odst.5 zákona č.87/1991 Sb. Zároveň odvolací soud uvedl, že na danou věc nelze aplikovat ustanovení § 420 občanského zákoníku o náhradě škody ani § 451 o.z. týkající se vydání bezdůvodného obohacení. Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalobce včas dovolání k Nejvyššímu soudu ČR. V něm především uvedl, že: " je nesprávný právní závěr o nutnosti aplikace ustanovení § 13 zákona č.87/1991 Sb., neboť ustanovení § 5 odst.5 citovaného zákona vylučuje jeho použití, když zákonnou podmínkou jeho aplikace je

absolutní nemožnost věc vydat a nikoli situace, kdy věc již byla jiné oprávněné osobě vydána. Měl za to, že nelze připustit, aby stát z jednoho právního či faktického důvodu převzetí věci státem v rozhodném období z důvodů uvedených v ustanovení zákona č.87/1991 Sb. témuž původnímu vlastníkovi (případně na jeho místo nastupujícím dalším oprávněným osobám) poskytl náhradu dvakrát, jednak vydáním věci a jednak finanční náhradou." Dovolací soud nejdříve ve svém rozsudku vyslovil, že dovolání je přípustné ve smyslu ustanovení § 241 odst.3 pís.d) o.s.ř. V meritu věci pak Nejvyšší soud dospěl k tomuto závěru: "V rozhodnutí uveřejněném pod č.45/1998 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek bylo vyloženo, že nárok oprávněné osoby vůči osobám, kterým byla věc vydána (§ 5 odst.5 zákona č.87/1991 Sb.), je podmíněn tím, že osoba, jejíž nároky nebyly uspokojeny, vyzvala včas k vydání povinnou osobu, která věc držela k 1. dubnu 1991. Podle ustanovení § 5 odst.5 zákona č.87/1991 Sb., byla-li věc vydána mohou osoby, jejichž nároky uplatněné podle ustanovení § 5 odst.2 zákona č.87/1991 Sb. nebyly uspokojeny tyto nároky uplatnit u soudu vůči osobám, kterým věc byla vydána. V daném případě je žalobce podle shodných zjištění soudů obou stupňů oprávněnou osobu ve smyslu ustanovení § 3 odst.1 pís.c) zákona č.87/1991 Sb., která učinila včas výzvu k vydání věci u povinné osoby, ale její uplatněné nároky nebyly uspokojeny.....Při posuzování uváděného právního vztahu tedy vycházel dovolací soud z jiného právního názoru než odvolací soud. Nemohl proto přisvědčit tomu, že je rozhodnutí odvolacího soudu správné, pokud zamítl žalobu žalobce domáhající se peněžitého plnění vůči žalovanému."[8] Nejvyšší soud ČR tak potvrdil argumentaci žalobce (stejný názor zastává i Ministerstvo financí) a rozsudek odvolacího soudu zrušil.

Závěrem této kapitoly chci jen poznamenat, že postoj soudů v těchto sporech je velice jednotný a neměnný, což je dáno zřejmě tím, že velice brzy byla k disposici judikatura Nejvyššího soudu ČR. Výše citovaný spor tak potvrzuje to, co již bylo řečeno - tedy že obavy státu týkající se dvojího plnění za jednu nemovitost se nepotvrdily.

F. Nález Ústavního soudu č.153/1998 Sb.

Dalším a v pořadí posledním zásahem soudní praxe do zákona o mimosoudních je nález Ústavního soudu č.153/1998 Sb. ze dne 3. června 1998. Dá se říci, že tímto

nálezem Ústavní soud je napravil nedostatky, kterých se dopustil v nálezu č.164/1994 Sb. a o kterých již byla řeč výše. Nálezem č.164/1994 Sb. sice došlo k rozšíření okruhu oprávněných osob o ty, které nemají trvalý pobyt na území České republiky, zároveň však těmto novým oprávněným osobám nebyla dána možnost uplatnit své nároky podle ustanovení § 13 odst.3 věta první zákona. Jednoroční propadná lhůta, která běžela ode dne nabytí účinnosti zákona č.87/1991 Sb. totiž marně uplynula již 1. dubna 1992, tedy dávno před vydáním nálezu ÚS č.164/1994 Sb. Nálezem č.153/1998 Sb. tak byl tento nedostatek napraven, neboť došlo ke zrušení části ustanovení § 13 odst.3 zákona ve slovech: "ode dne účinnosti tohoto zákona".

Ke zrušení části ustanovení § 13 odst.3 zákona došlo na návrh Nejvyššího soudu ČR, který ve věci žalobce JUDr.O.K. měl za to, že osoby, které se staly oprávněnými na základě nálezu č.164/1994 Sb. jsou diskriminovány, neboť nemají možnost uplatnit své nároky podle § 13 odst.3 věta první. Ústavní soud ve svém nálezu konstatoval: "Nejvyšší soud správně dovodil, že citované ustanovení zůstalo nálezem Ústavního soudu č.164/1994 Sb. nedotčeno, takže k využití zákonné lhůty nemohly uvedené oprávněné osoby přistoupit ani po 1. listopadu 1994, kdy se stal tento nález vykonatelným. Tyto osoby byly proto fakticky vyloučeny z okruhu oprávněných osob, které se mohly domáhat finanční náhrady, a byly tedy - ve srovnání s jinými oprávněnými osobami - protiprávně znevýhodněny a ocitly se vůči nim v nerovném právním postavení. Ústavní soud se rovněž ztotožnil s názorem Nejvyššího soudu, že v případech, kdy nelze uvažovat o vydání věci, není možné na uvedených oprávněných osobách spravedlivě požadovat, aby zmeškání prvé z uvedených lhůt podle ustanovení § 13 odst.3 zákona č.87/1991 Sb., k čemuž došlo jejich protiústavním vyloučením z okruhu oprávněných osob, nahrazovaly vyvoláním fiktivního sporu o vydání věci jen proto, že jim zamítavý rozsudek umožní požadavek finanční náhrady založit na běhu druhé ze lhůt uvedených v citovaném ustanovení. Proto Ústavní soud shledal, že ustanovení § 13 odst.3 zákona č.87/1991 Sb. je ve slovech „ode dne účinnosti tohoto zákona" v rozporu s čl.1, čl.3 odst.1, čl.4 odst.2 a 3 Listiny". K nálezu však bylo připojeno i odlišné stanovisko soudce JUDr.Pavla Varvařovského, který s nálezem nesouhlasí a to proto, že má za to, že tímto nálezem ústavní soud v podstatě supluje zákonodárnou moc, což mu nepřísluší. Soudce je toho názoru, že zákonodárce měl zareagovat na nález č.164/1994 Sb. a jeho důsledky promítnou do pozitivní

právní úpravy. Proto se soudce domnívá, že návrh Nejvyššího soudu na zrušení části ustanovení § 13 odst.3 zákona č.87/1991 Sb. vyjádřeného slovy: "ode dne účinnosti tohoto zákona" měl být zamítnut.

S názorem soudce JUDr.Varvařovského se ztotožňuji. Nevyčítal bych Ústavnímu soudu, že zrušil část ustanovení § 13 odst.3 zákona o mimosoudních rehabilitacích, protože tím zamezil diskriminaci osob oprávněných podle nálezu č.164/1994 Sb. Výčitky bych směřoval zákonodárcům, kteří měli toto učinit namísto Ústavního soudu. A koneckonců zákonodárci neměli ani připustit, aby Ústavní soud vydával již nález č.164/1994 Sb. potažmo nález č.2/1997 Sb. Svou činností měli zákon č.87/1991 Sb. novelizovat sami v duchu citovaných nálezů dávno před tím, než celou věc řešil Ústavní soud.

Z hlediska soudní praxe i praxe Ministerstva financí nepřinesl nález Ústavního soudu č.153/1998 Sb. nic převratného. Jak již bylo řečeno - umožnil oprávněným osobám podle nálezu č.164/1994 Sb. uplatnit své nároky podle první lhůty stanovené v ustanovení § 13 odst.3 přímo vůči státu, aniž by tyto osoby musely absolvovat „zbytečný" soudní spor o vydání věci jen proto, aby se „vešly" alespoň do druhé lhůty v citovaném ustanovení zakotvené.

V praxi poskytování finančních náhrad se tak velmi rychle zabydlel princip tzv. kontinuity. To znamená, že osoby, které žádaly o finanční náhradu podle nálezu č.164/1994 Sb. a byly odmítnuty pro nedodržení první lhůty § 13 odst.3, nemusely podávat novou žádost ve smyslu nálezu č.153/1998 Sb., ale na jejich původní žádost bylo pohlíženo jako na žádost podanou za podmínek stanovených nálezem č.153/1998 Sb. Naopak Ministerstvo financí odmítalo princip kontinuity pokud se nákladů eventuelního již zahájeného soudního řízení týká a rovněž pokud se úroků z prodlení požadovaných za dobu před účinností nálezu č.153/1998 Sb. týká.

Jako důkaz k prokázání principu kontinuity podaných žádostí o finanční náhradu může sloužit například rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 18. května 1999 ve věci žalobce V.K. Městský soud ve svém rozsudku přímo uvádí: "..není správný závěr, že žádost žalobce o finanční náhradu ze dne 14. listopadu 1994 je opožděná, neboť tento závěr byl založen na ustanovení zákona, které účastníka v jeho právech protiústavně omezilo, což bylo veřejně deklarováno nálezem Ústavního soudu č.153/1998 Sb. . . . Nález Ústavního soudu nabyl účinnosti dne 8. července

1998, účinky předtím podané žádosti o finanční náhradu zůstaly zachovány. . .".[9]

Pokud se kontinuity nákladů řízení a úroků z prodlení, kterou Ministerstvo financí odmítalo uznat, týká, pak musím konstatovat, že ministerstvo nebylo při prosazování tohoto svého názoru úspěšné, jak již koneckonců bylo uvedeno v začátcích této práce. Takřka jedinou výjimkou je již citovaný rozsudek Městského soudu v Praze ve věci žalobce V.K., kterým sice městský soud uznává kontinuitu podané žádosti o finanční náhradu, ale v otázce nákladů řízení rozhodl tak, že žalobci přiznal pouze ty, které mu vznikly po 8. červenci 1998. Tento závěr odůvodnil takto: "Při rozhodování o nákladech řízení vyšel odvolací soud z úvahy, že do doby účinnosti nálezu ÚS č.153/1998 Sb. žalovaný nemohl uplatněný nárok uspokojit, neboť mu v tom bránila překážka spočívající v marném uplynutí zákonné lhůty.". Tento názor si většina soudů však za svůj nevzala a i v otázce kontinuity úroků z prodlení a nákladů řízení se držela kontinuity uplatněné žádosti o finanční náhradu i s argumenty, které již byly popsány výše. Záleží tak pouze na posouzení každého jednotlivce, jestli tento postup justice vůči státu lze považovat za spravedlivý. Je sice pravda, že stát postupoval podle zákonných ustanovení, která byla později jako protiústavní zrušena. Na druhou stranu ale stát nemohl sám od sebe tato ustanovení obejít a náhrady poskytovat, když by pro jejich poskytnutí nebyla opora v zákoně. Takový postup by bylo snadné označit za korupční. A v každém případě by nebyl akceptovatelný pro NKÚ.

Můj komentář a hodnocení

Jsem velmi rád, že na závěr této části nemusím práci české justice podrobit takové kritice jak tomu bylo v případě předchozích částí.

Především musím ocenit přístup soudů k žalobám vzešlých z novel restitučního zákona č.116/1994 Sb. a č. 2/1997 Sb. Velmi mne udivilo striktní vyžadování prokázání uplatnění nároků podle zákona č.128/1946 Sb. - to pokud jde o o žaloby podané po rozšíření okruhu oprávněných osob zákonem č. 116/1994 Sb. S ohledem na to, co bylo řečeno výše se domnívám, že tento přístup soudů je třeba ocenit, neboť v tomto případě se soudy nenechaly strhnout k bezuzdnému nadržování restituentům, jak to dokázaly v mnohých jiných případech. Důvodem bude zřejmě stanovisko

vyslovené velmi brzy Ústavním soudem, které vyznělo ve prospěch státu. I když vlastně i zde jde o překvapení, neboť jak bylo uvedeno v poznámce u předchozí kapitoly, i Ústavní soud je institucí stranící mnohem více restituentům než institucí snažící se o spravedlivý pohled na věc. Ve své podstatě totéž je možno říci i o kauzách plynoucích ze změny zákona vyvolané nálezem Ústavního soudu č.2/1997 Sb. I zde se soudy přiklonily ke stanovisku státu. Předpokládám, že tak učinily především proto, že spory, které po vydání tohoto nálezu vznikly, byly především spory mezi restituenty samými, než mezi restituenty a státem. Pokud však přeci jen došlo ke sporu mezi státem a restituentem, pak soudy poměrně striktně odkazovaly restituenty na podání žaloby proti jinému subjektu než státu - zpravidla proti tomu, komu byla vydána nemovitost celá.

Určitou nespokojenost však musím vyslovit pokud jde o spory, které se rozšířily po novele č.115/1994 Sb. a které souvisely s úročením finančních náhrad. Mám za to, že v tomto případě byl správný závěr Městského soudu v Praze, který jsem v této části citoval a ze kterého stručně řečeno vyplývá, že náhrada podle zákona č.87/1991 Sb. není obecným dluhem ve smyslu občanského zákoníku, ale že se jedná o speciální nárok stanovený restitučním zákonem. Souhlasím s argumentací odvolacího soudu, že jestliže není nijak sankcionováno opožděné vydání nemovitosti, pak by nemělo být sankcionováno ani opožděné poskytnutí finanční náhrady za ni. Myslím se, že tento postoj městského soudu je spravedlivý právě s ohledem na ty, kterým nemovitosti byly vydány třeba i s mnohaletým zpožděním. Pokud pak ostatní soudy dospěly k závěrům přesně opačným, trvám na tom, že věc nesprávně právně posoudily, což však vlastně není v případě naší justice nic výjimečného. Zde je tedy možné vidět nedostatek v práci zákonodárce. Bylo na něm, aby buď jasně deklaroval, že v případě poskytování finančních náhrad podle restitučního zákona nelze subsidiárně použít občanský zákoník, nebo aby stanovil, že opožděné poskytnutí finanční náhrady není nijak sankcionováno. Samozřejmě bylo možné zvolit i postup zcela opačný a v zákoně jasně uvést, že v případě nedodržení lhůty k poskytnutí finanční náhrady, náleží oprávněné osobě úrok z prodlení. Obě zmíněná řešení by jistě byla lepší než stávající poněkud vágní stav, který vedl k nejednomu soudnímu sporu.

Kriticky se musím postavit i k názoru soudu vyslovenému v souvislosti s nálezem Ústavního soudu č.164/1994 Sb., o kterém byla řeč v pod písmenem D. Zde

opět soud předvedl, že restituentovi je možné vyhovět i tam, kde se to zdá téměř nemožné. Stačí tvrdit, že podmínka trvalého pobytu není splněna přihlášením se k němu, ale že je naopak zapotřebí i vůle dotčené osoby se na místě trvalého pobytu zdržovat. Nejsem si vědom, že by zákon o hlášení a evidenci pobytu občanů platný v době rozhodování tohoto sporu vyžadoval k trvalému pobytu i vůli občana se na tomto místě zdržovat. Jedná se tak opět o velmi zvláštní výmysl soudu, nad kterým je, bohužel, možné jen kroutit hlavou.

Určitý nesouhlas musím vyslovit i s postojem soudů k tzv. kontinuitě uplatněného nároku, o které byla řeč při výkladu nálezu Ústavního soudu č.153/1998 Sb. Připustil bych tuto kontinuitu pokud jde o nárok samotný. To znamená, nevyžadoval bych po oprávněných osobách, aby o finanční náhradu znovu žádaly. Nemohu však souhlasit s tím, že soudy uplatňovaly kontinuitu i co se úroků z prodlení a nákladů řízení týká. Je nemyslitelné, aby žalované ministerstvo bylo v prodlení s poskytnutím náhrady i za období, kdy žadatel o finanční náhradu nebyl osobou oprávněnou, neboť lhůta k uplatnění nároku stanovená v § 13 odst. 3 restitučního zákona marně uplynula. Jak jsem již uvedl, není vinou ministerstva, že tato lhůta byla upravena až nálezem č.153/1998 Sb. Tím, že soudy uplatnily princip kontinuity, se podle mého názoru dopustily určitého druhu retroaktivity. Totéž platí i pro náklady řízení. Jestliže i v tomto případě byl princip retroaktivity uplatněn, mám za to, že bylo porušeno ustanovení § 142 o.s.ř., který hovoří o náhradě pouze účelně vynaložených nákladů. Přitom náklady, které žalobci vynaložili před tím, než se stali osobami oprávněnými podle restitučního zákona, resp. než došlo k úpravě lhůt k uplatnění nároku na finanční náhradu, nelze za účelně vynaložené označit. To však soudům rozhodně nebránilo, aby i náhradu těchto nákladů žalobcům přiznávaly. Důvod je myslím s ohledem na vše dosud řečené jasný - vyhovět restituentům za každou cenu. Že tím není dodržena litera zákona? To naše soudy zajímá velmi málo. Mohu říci, že za celou dobu, co se aktivně účastním jednání u soudu, jsem dospěl k závěru, že Česká republika má skutečně nezávislé soudce - bohužel však nezávislé i na právu.

Poznámky k ČÁSTI VI.

(1) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 10 C 174/95
(2) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 17 Co 59/99
(3) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 22 C 71/97
(4) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 20 Co 413/2000
(5) Ústavní soud: Usnesení sp.zn. IV. ÚS 497/99
(6) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 16 C 135/96
(7) Městský soud v Praze: Usnesení sp.zn. 13 Co 278/2000
(8) Nejvyšší soud ČR: Rozsudek sp.zn. 28 Cdo 1494/99
(9) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 16 Co 80/99

ČÁST VII. Další vliv justice

V této kapitole, která je zároveň předposlední z celé práce bude podán výklad v zásadě k poslednímu tématu, které zatím nezaznělo. I v předcházejících částech se výklad týkal toho, jak činnost soudů ovlivnila praxi výkladu a aplikace zákona č.87/1991 Sb., nicméně nebylo možné do tohoto výkladu zařadit následující téma. Tato část tak bude věnována takzvanému přirůstání podílů mezi jednotlivými oprávněnými osobami.

O co konkrétně jde? Lavinu soudních sporů vyvolal přístup ministerstva při poskytování finančních náhrad za věci nemovité více oprávněným osobám. Konkrétně situace vypadala tak, že se jednalo o osoby oprávněné ve smyslu ustanovení § 3 odst.4 restitučního zákona, tedy o osoby, které nebyly původními vlastníky věci, ale naopak byly dědici původního vlastníka, který však zemřel před uplynutím lhůty uvedené v § 5 odst.2. Jestliže tedy původní vlastník zemřel, pak jako oprávněné osoby vystupovaly jeho dědicové, kterých pochopitelně mohlo být více. A samozřejmě ne každý z dědiců musel splňovat podmínky restitučního zákona. Celkem běžně se stalo, že některý z dědiců, který o finanční náhradu požádal, se nemohl stát oprávněnou osobou proto, že neměl buď státní občanství České republiky nebo neměl na jejím území trvalý pobyt (tato podmínka vzala za své po účinnosti nálezu Ústavního soudu č.164/1994 Sb.). Ostatní dědicové, kteří tyto podmínky splňovali se domáhali toho, aby jim poměrnou částí podle velikosti jejich podílů přirostl i podíl toho dědice, který nesplnil zákonné podmínky a nestal se oprávněnou osobou ve smyslu restitučního zákona. Stejným případem byly i žádosti o finanční náhradu, ve kterých oprávněné osoby požadovaly, aby jim přirostl podíl za tu oprávněnou osobu, která sice všechny podmínky splňovala, ale žádost o finanční náhradu nepodala. Ministerstvo financí odmítalo toto přirůstání podílů především z toho důvodu, že chtělo respektovat velikosti dědických podílů, a proto oprávněné osobě vyplácelo finanční náhradu odpovídající její velikosti dědického podílu. Nezanedbatelným důvodem pro odmítnutí přirůstání podílů byla i obava z možných novelizací zákona, které by mohly jinak nastavit okruh oprávněných osob, rozšířit jej a tím umožnit uplatnit nárok na finanční náhradu i těm osobám, které jej dosud neměly právě z důvodu, že se nestaly osobami oprávněnými pro nesplnění některé podmínky stanovené restitučním zákonem. Konečně odmítnutí

přirůstání podílů pramenilo i z toho, že účelem zákona bylo zmírnění některých majetkových křivd a toho ministerstvo dostálo již tím, že oprávněné osobě poskytlo náhradu odpovídající velikosti jejího dědického podílu. Poskytnutí i poměrné části náhrady, která by náležela osobě, která se nestala oprávněnou by v podstatě znamenalo odčinění křivdy nad rámec, se kterým restituční zákon počítal. Tento postoj Ministerstva financí se však nesetkal u oprávněných osob s pochopením a vyvstala celá řada soudních sporů, jejichž výsledkem byla změna postoje ministerstva. Jak bude dále vysvětleno, postoj ministerstva se nezměnil najednou, ale postupem času. Nejprve totiž došlo ke změně postoje pokud šlo o oprávněné osoby ve stejné linii, tzn. o přímé sourozence, teprve později ministerstvo opět pod tlakem justice změnilo názor i pokud se jednalo o vztah například mezi bratranci, strýcem a synovcem či neteří apod.

První průlom tedy nastal v případě žalobce J.P. Jmenovaný se spolu se svou sestrou stal oprávněnou osobou ve smyslu restitučního zákona k poskytnutí finanční náhrady za nemovitost, kterou nebylo lze vydat a jejímiž původními vlastníky byli jejich rodiče. O finanční náhradu však požádal sám. Jeho sestra se svého dědického nároku, kterým byl myšlen nárok na poskytnutí finanční náhrady, vzdala v jeho prospěch a sama o poskytnutí finanční náhrady ministerstvo nepožádala. Ministerstvo žádosti vyhovělo v rozsahu odpovídajícímu podílu oprávněné osoby, tedy v rozsahu ½ a finanční náhradu poskytlo. Za druhou polovinu náhradu poskytnout odmítlo s tím, že oprávněná osoba v rozsahu druhé poloviny o finanční náhradu nepožádala a tento nárok přitom nelze platně postoupit. Pan J.P. se proto obrátil na soud. Obvodní soud pro Prahu 1 pak rozsudkem ze dne 17. února 1994 rozhodl tak, že žalobu zamítl. Přiklonil se k argumentaci Ministerstva financí, že postoupení nároku je právně neúčinné a že nárok v rozsahu spoluvlastnického podílu jeho sestry zanikl, protože nebyl uplatněn v zákonem stanovené lhůtě. Zároveň soud konstatoval, že: "Ustanovení § 5 odst.1 věty druhé restitučního zákona nelze v daném případě aplikovat, neboť upravuje právní vztahy pouze při fyzickém vydání věci a jeho cílem je zabránit vzniku spoluvlastnictví státu a oprávněných osob k vydávaným nemovitostem."(1) Žalobcem podané odvolání bylo Městským soudem v Praze dne 28. listopadu 1994 zamítnuto a rozsudek soudu I. stupně byl jako správný potvrzen, když odvolací soud se s názorem obvodního soudu jakož i s názorem Ministerstva financí ztotožnil. Soud v rozsudku uvedl:".....sestra žalobce nárok

neuplatnila a její prohlášení, že se zříká svých dědických nároků ve prospěch bratra, nemá z hlediska uplatnění restitučních nároků žádné právní účinky. Je proto nutno postupovat podle ust. § 3 odst.2 (později odst.4) pís.c) restitučního zákona s tím, že oprávněné osobě náleží rovný díl finanční náhrady, a to bez ohledu na to, zda byla nárok na zaplacení náhrady uplatněn všemi osobami oprávněnými podle tohoto ustanovení či nikoliv. Podíl těch, kteří nárok podle § 13 neuplatnili tzv. nepřirůstá k podílu oprávněných osob, které tak ve stanovené lhůtě neučinily."[2] Žalobce však podal dovolání k Nejvyššímu soudu České republiky, neboť odvolací soud toto dovolání připustil, když za otázku zásadního právního významu měl právě posouzení tzv. přirůstání podílů mezi oprávněnými osobami. Nejvyšší soud ČR pak rozsudkem ze dne 27. března 1997 rozhodl tak, že všechna předcházející soudní rozhodnutí zrušil a věc vrátil Obvodnímu soudu pro Prahu 1 k dalšímu řízení. Argumentoval takto: "Restituční zákon však výslovně neřeší, jak postupovat v případě, kdy nemovitost vydat nelze a nárok na finanční náhradu uplatní pouze jedna z více oprávněných osob. I když restituční zákon výslovně tuto situaci neřeší, není důvod, proč by na daný případ nemělo být analogicky aplikováno ustanovení § 5 odst.1 věta poslední rest. zákona ve spojení s § 5 odst.5 rest. zákona. Ačkoli je cílem restitučního zákona pouze zmírnění následků některých majetkových a jiných křivd, nikoliv jejich úplná náprava, neznamená to, že by při aplikaci tohoto zákona nemohla být použita analogie. Pokud třeba i jen jedna z více oprávněných osob má právo na vydání celé věci, jež přešla do vlastnictví státu, musí stejný princip platit i pro poskytování finanční náhrady za takovou věc."[3] Tímto rozsudkem Nejvyšší soud ČR předurčil, jak bude Ministerstvo financí postupovat v analogických případech. Po jeho rozsudku totiž žalobce spor samozřejmě vyhrál a tak jako již v minulosti v jiných případech, ministerstvo raději vyhověl i dalším oprávněným osobám, než by riskovalo vleklé soudní spory s krajně nejistým výsledkem a s vysokými náklady a eventuelně i úroky z prodlení.

Jak jsem však řekl, Ministerstvo financí změnilo svůj postoj jen v analogických případech. Tedy jen v těch, kdy podíly přirůstaly mezi nejbližšími příbuznými, tedy mezi sourozenci a to ještě jen tehdy, když tito sourozenci oba splňovali podmínky stanovené pro oprávněné osoby, ale jeden z nich o svůj díl finanční náhrady nepožádal. Nepostupovalo tak například tehdy, kdy sice jeden ze sourozenců o náhradu nepožádal, ale ne proto, že by

nechtěl či se nároku vzdal, ale nepožádal proto, že nesplňoval podmínky a nestal se oprávněnou osobou zejména proto, že nebyl státním občanem ČR a dříve i proto, že neměl na území ČR trvalý pobyt. I to se však zřejmě v dohledné době změní a ministerstvo bude muset uznat přirůstání podílů i mezi přímými sourozenci v případě, že jeden nebo více z nich není státním občanem ČR. Příslušný soudní spor však dosud není uzavřen, a proto v době, kdy je tato práce dokončována, nelze ještě jednoznačné stanovisko uvést.

Krom toho ministerstvo odmítlo přirůstání podílů mezi osobami, které nebyly příbuznými v přímé linii, ale byly například bratranci, sestřenicemi, strýci, synovci apod. I to se však změnilo. Ministerstvo financí totiž odmítlo poskytnout finanční náhradu neteři původního vlastníka nemovitostí s tím, že dosud žije dcera původního vlastníka, která však není státní občankou České republiky a tudíž není oprávněnou osobou. Ministerstvo vycházelo z tehdy platné judikatury, o které byla řeč výše. Odmítnutá restituentka J.V. však podala žalobu k soudu, který rozhodl dne 20. června 1997 mezitímním rozsudkem[4] tak, že základ nároku je opodstatněn. Tento rozsudek sice Ministerstvo financí napadlo odvoláním, Městský soud v raze však rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 dne 15. dubna 1998 jako správný potvrdil. Oba soudy dospěly k závěru, že: "není-li odvozené oprávněné osoby (§ 3 odst.4 restitučního zákona) na vyšším pořadí proto, že dcera původního vlastníka nemovitosti nesplňovala podmínku státního občanství České a Slovenské Federativní Republiky, nyní České republiky, a nemohla tak být odvozenou oprávněnou osobou podle § 3 odst.4 pís.c) restitučního zákona, je žalobkyně jako dcera sourozence původního vlastníka, splňující podmínku státního občanství, jedinou odvozenou oprávněnou osobou, byť na nižším pořadí, konkrétně podle § 3 odst.2 (správně 4) pís.e) restitučního zákona."[5] Proti rozsudku Městského soudu v Praze sice podalo Ministerstvo financí dovolání, když soudu zejména vyčítalo, že soudní judikatura není jednotná v tom, jak pohlížet na osobu, která je dědicem původního vlastníka, ale nemá státní občanství České republiky. Zda je na takovou osobu třeba pohlížet jakoby neexistovala, či jako na osobu, která nelze uspokojit pro nesplnění základní zákonné podmínky státního občanství. Pochopitelným argumentem ministerstva byl i fakt, že žalobkyně přímo a ani její právní předchůdce - bratr původního vlastníka - újmu neutrpěla, neboť zestátnění se týkalo nemovitosti, která jim nepatřila. Proto

ministerstvo namítalo, že by došlo k odčinění křivd vůči osobě, které se přímo nedotýkaly. Nejvyšší soud však názoru ministerstva nepřisvědčil a naopak se přiklonil k závěrům soudu I. stupně i soudu odvolacího a dovolání svým rozsudkem[6] zamítl. Nejvyšší soud rozsudek odůvodnil v zásadě stejně jako oba předchozí soudy a argumentaci doplnil i poukazem na rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 31. prosince 1993 sp.zn. 3 Cdo 63/93, ve kterém soud uvedl, že v jím souzené věci nepřichází v úvahu vyloučení navrhovatelky jako oprávněné osoby uvedené v § 3 odst.2 (později odst.4) pís.e) zákona, neboť dcera původní vlastnice věci nesplňuje podmínky, za nichž by mohla být považována za oprávněnou osobu, což má pro posouzení věci ten důsledek, že kromě navrhovatelky žádná oprávněná osoba ve vyšším pořadí právního nástupnictví neexistuje. Nejvyšší soud ČR uvedl, že se v podstatě jednalo o analogický případ, a proto není důvod rozhodnout jinak.

Uvedeným rozsudkem tak padla i praxe odmítání přirůstání podílů mezi osobami, které nejsou ve stejné příbuzenské linii.

Můj komentář a hodnocení

V poznámce k této části se musím kritiky soudů zcela vystříhat, neboť si myslím, že pokud jde o tzv. přirůstání podílů, odvedly dobrou práci.

Není důvod neztotožnit se s názorem Nejvyššího soudu ČR, který vyslovil, že v případě přirůstání podílů na finanční náhradě není důvod použití analogie platné pro přirůstání podílů při fyzickém vydání věci, které je zakotveno v § 5 odst. 1 restitučního zákona. Tento postup soudu považuji za logický.

Pokud Ministerstvo financí tento názor při poskytování finančních náhrad neuznávalo, pak se domnívám, že to rozhodně nebyl správný postoj. Obava ministerstva, že bude muset vyplácet duplicitní finanční náhrady v případech, kdy na základě případné novely restitučního zákona se stanou i další osoby osobami oprávněnými, je zcela lichá. Brání tomu jednak § 5 odst. 5 restitučního zákona a rovněž obecná úprava obsažená v občanském zákoníku a týkající se bezdůvodného obohacení.

Jako v předchozích kapitolách i zde je možné říci, že primární chyba je na straně tvůrců zákona. Pokud by poskytování finančních náhrad ve smyslu § 13 bylo řešeno obdobně jako vydání věci (§ 5), nemuselo vůbec docházet ke

sporům vyplývajícím z tzv. přirůstání podílů. Na příkladu ustanovení § 5 a § 13 je tak zřetelně vidět, že restituční zákon vznikal ve velkém spěchu. Odlišnost formulace těchto dvou ustanovení je tak evidentně výsledkem nepozornosti při přípravě zákona, než úmyslem vytvořit takovou disproporci, která je nežádoucí.

Jsem proto rád, že na základě tlaku soudů ministerstvo svůj postoj změnilo, neboť zastupovat stát a být přitom vnitřně přesvědčen o tom, že nezastupuji správný pohled na věc, je velmi obtížné.

Alespoň jednou tak česká justice ukázala, že ve svých úvahách je schopna dosáhnout závěrů, které jsou přínosem pro posuzování analogických sporů a nejsou jen zcela bezbřehou svévolí při výkladu právních předpisů, jak tomu bylo v mnohých jiných případech.

Poznámky k ČÁSTI VII.

(1) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 9 C 165/93
(2) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 22 Co 494/94
(3) Nejvyšší soud ČR: Rozsudek sp.zn. 2 Cdon 89/96
(4) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 13 C 640/93
(5) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 13 Co 106/98
(6) Nejvyšší soud ČR: Rozsudek sp.zn. 23 Cdo 2200/98

ČÁST VIII. Závěr

Závěrem této práce předkládám zhodnocení celého restitučního procesu jakož i malou statistiku, která dokumentuje průběh soudních sporů, o kterých byla řeč.

Je jisté, že po roce 1989 u nás docházelo a stále ještě dochází k mnohým změnám. Česká republika se zařadila mezi demokratické státy uznávající lidská práva a svobody. Je zde snaha o respektování vlastnického práva. S tím vším úzce souvisí i náprava majetkových a jiných křivd, které byly v minulosti napáchány. Je jasné, že všechny křivdy již odstranit nelze, ale domnívám se, že je naprosto nezbytné, pokusit se alespoň o jejich maximální zmírnění. Vždyť to, co se dělo po únoru 1948, vedlo k velké deformaci celé společnosti. Dnes je naším největším úkolem pokusit se napravit některé chyby, kterých se minulý režim dopustil.

Domnívám se, že v oblasti nápravy majetkových a jiných křivd se udělalo mnohé. Podařilo se zahájit proces odstátňování a v mnohém naplnit i preambule restitučních zákonů. V mnohých případech se podařilo odškodnit oprávněné osoby způsobem, za který se rozhodně nemusíme stydět. A i když v poslední době se ozývá stále více hlasů kritizujících privatizaci, myslím si, že ta kritika je často zlá a neoprávněná. Při pohledu na způsoby nápravy různých křivd je totiž v prvé řadě nutné mít na zřeteli dobu a okolnosti, za kterých restituční zákony vznikaly. Je třeba si uvědomit, že do té doby nikdo na světě neměl zkušenosti s tak rozsáhlými restitučními procesy.

Před našimi zákonodárci i před lidmi uplatňujícími zákony v praxi stál nelehký úkol - vypořádat se s minulostí. A ať se jim to povedlo tu lépe, tu hůře, je jisté, že výsledek není rozhodně špatný. Podle mého názoru ta část veřejnosti, která tvrdí, že restituční zákony napáchaly nové křivdy, nemá pravdu, alespoň ne úplnou. Restituční zákony daly dobrý základ k nápravě křivd a došlo-li ke křivdám novým, mohou za to lidé, kteří touhu po moci a majetku povznesli nad morálku a zásady slušného chování.

Ano, je pravda, že stále ještě zůstávají oblasti, ve kterých k nápravě křivd nedošlo v dostatečné míře. Přesto všechno je proces restitucí a privatizace správný a velmi potřebný. Především z hlediska mezinárodního postavení České republiky. Ale i z toho důvodu, že povinností každého demokratického státu je, aby jeho občanům nebyla v jakékoli souvislosti páchána byť jen sebemenší příkoří.

Ještě mi dovolte, abych zdůraznil, že v dnešní době je proces privatizace a restituce nezvratný. A tento fakt je myslím důležitý nejen pro nás, ale i pro zahraničí.

Při čtení vlastního obsahu této práce by bylo možné nabýt dojmu, že se jedná o soubor výhradně kritický a stranící jedné straně - tedy Ministerstvu financí. Tak tomu ale není. V žádném případě netvrdím, že práce ministerstva byla zcela bezchybná. Troufám si však tvrdit, že to, co občas presentovala jako výsledek své práce naše justice, nemá obdoby. A tím nemyslím nekonečné trvání jednotlivých sporů - vždyť výjimkou nebylo a není trvání sporu 10 let. Mám tím na mysli naprostou libovůli soudů při aplikaci a výkladu zákona č.87/1991 Sb. i předpisů souvisejících. Mám tím na mysli i naprostou názorovou roztříštěnost. Vždyť neplatí jen, že co soud, to jiný názor, ale dokonce platí co soudce, to jiný názor. Zcela nepochopitelná je slabá snaha soudů vyšších stupňů sjednotit praxi pokud jde o posuzování totožných kauz. Velmi překvapivé je i nerespektování názorů soudů vyšších stupňů soudy nižších stupňů. Zarážející je vzájemná nevraživost, která mezi soudy a soudci panuje.

Kapitolou samou pro sebe je Ústavní soud. Ačkoli na straně jedné je schopen vydat moudré rozhodnutí, často je výsledkem jeho práce rozhodnutí, které ani při nejlepší vůli není možné označit jinak než za špatné a neobjektivní. Zvlášť na práci tohoto soudu je znát, že soudy jsou opravdu nezávislé - bohužel ne v pozitivním slova smyslu.

Mám za to, že obraz české justice je velmi nelichotivý. Soudci samotní se však nemohou příliš divit. Jejich práce je velmi nekvalitní. Z vlastní praxe vím, že soudci se na ústní jednání často připravují jen minimální dobu a o projednávané věci vědí velmi málo. Není to však tím, že by měli tolik práce. Jak mnozí neoficiálně přiznávají je to tím, že k vyšším výkonům je nikdo a nic nenutí. Pak se opravdu nelze divit, že spory trvají tak dlouho. Obzvlášť v případech, kterým se věnovala tato práce, je to smutné, neboť mnoho žalobců zemře dřív než soud o jejich věci rozhodne. Tito lidé se tak i zásluhou justice demokratického státu nedočkají jakési satisfakce za příkoří utrpěná v období 1948-1989. Soudce však ani vysoký věk účastníka nepřinutí k tomu, aby se snažili věc alespoň zbytečně neprodlužovat nesmyslným mnohonásobným odročováním. Je totiž smutným faktem, že soudci věc často odročují ne proto, že by to bylo nutné, ale proto, že si s ní nevědí rady. V klidu svých kanceláří se pak snaží načerpat znalosti a vědomosti, které však již dávno měli

mít. Totéž platí i pro případ, kdy soudce o případu neví nic, resp. velmi málo a tak jednání raději odročí, než by se přímo v soudní síni znemožnil. Holou skutečností tak zůstává, že talár obléká mnoho málo kompetentních lidí

Nikoli okrajovou záležitostí je i samotné vystupování a jednání některých soudců. Známky slušnosti, korektnosti a úcty k často mnohem starším účastníkům sporu byste u nich hledali jen stěží.

Celkově tak mohu říct, že práce naší justice je neuspokojivá a veskrze nevyhovující. Řešením by bezpochyby byly mnohem častější kárné postihy soudců, kdyby však v současné době nebylo kárné řízení spíš úsměvnou procedurou. Vždyť o soudcích, kteří před kárný senát předstoupí, rozhodují vlastně jejich kolegové. O nezávislém a nestranném rozhodování tak nemůže být často řeč. Nechci popřít institut nezávislosti soudů. Myslím si však, že posílení kontroly jejich práce by bylo velmi žádoucí. Stejně jako rozšíření možností soudce za jejich špatnou práci postihovat. Dokud se na tomto poli nic nestane, bude práce soudů stále taková jaká je a s tím bychom se neměli v žádném případě smířit.

V předešlých částech této práce byl popsán proces nápravy majetkových a jiných křivd a průběh soudních sporů, které z toho vzešly. To vše byla teorie, i když s poukazy na praxi. Nebylo by ovšem správné, kdyby celý relativně obsáhlý výklad nebyl alespoň v některém ohledu opřen o konkrétní výsledky. Proto bych chtěl na úplný závěr uvést několik údajů, které v mnohém dokumentují průběh mimosoudních rehabilitací podle zákona č.87/1991 Sb.

Na Ministerstvo financí bylo podáno od nabytí účinnosti zákona č.87/1991 Sb., celkem bylo dosud doručeno **75.514** žádostí o finanční náhradu.

V průběhu roku 1997 došlo **192** nových žádostí. V letech 1998-1999 bylo podáno dalších **138** žádostí.

Celkem bylo dosud poskytnuto **10.157** finančních náhrad. Důvodem tak nízkého počtu je, že množství žádostí Ministerstvu financí vůbec nepříslušelo - spadaly pod jiný restituční zákon, popřípadě se jednalo pouze o dotazy nebo o žadatele, kteří nebyli osobami oprávněnými. Dalším důvodem je skutečnost, že zákon o mimosoudních rehabilitacích umožňuje nápravu pouze těch majetkových křivd, které jsou v zákoně výslovně uvedeny.

Dosud je ještě evidováno cca **1.980** nevyřízených případů.

Nelze odhadnout, kolik žádostí o naturální restituci v současné době řeší soudy a kolik tedy Ministerstvo

financí obdrží nových žádostí. Nicméně lze očekávat, že se už nebude jednat o nijak vysoké číslo.

Objem poskytnutých náhrad z prostředků Fondu národního majetku:

K 31.12.1994 **967.836.625**,-Kč
K 31.12.1995 **1 283.126.064**,-Kč
K 31.12.1996 **1.654.593.518**,-Kč
K 31.12.1997 **1.992.883.533**,-Kč
Od 1.1.1998 do 31.12.2000 **3.07 mld.**Kč

Celkem byly ovšem poskytnuty náhrady ve výši několika desítek miliard Kč a procento uspokojených žádostí se z celkového počtu blíží číslu 20.

Přehled soudních sporů:

Rok	Počet sporů
1993	295
1994	211
1995	179
1996	123
1997	117
1998	99
1999	94
2000	65
2001	58
2002	32

Úspěšnost Ministerstva financí v těchto sporech se celkově pohybuje okolo 83 % s tím, že zpočátku byla vyšší, přes 95 %, později se snižovala až k hranici kolem 60 %.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

(1) Čalfa - Mikloško - Luděk.: Důvodová zpráva k tvorbě zákona č. 403/1990 Sb., a zákona č.87/1991 Sb., Praha 1991

(2) Ministerstvo financí ČR,: Interní materiál čj. 03/92 - OOD, 1992, Správní archiv Ministerstva financí

(3) Svoboda, C. - Vodička, A. - Hofmann, J. - Přib, J.: Mimosoudní rehabilitace v otázkách a odpovědích, Manažerské poradenství, Praha, 1991, vydání I.

(4) Ministerstvo financí ČR: Interní materiál čj. 22/48310/1996, Praha 1996, Správní archiv Ministerstva financí

(5) Plíva, S.:Privatizace majetku státu, Prospektrum Praha, Praha 1991, vydání I.

(6) Rozhodnutí soudů ČR, příloha časopisu Soudní Judikatura, č. 3-12/1997, Praha 1997

(7) Ministerstvo financí ČR: Interní materiál čj. 22/28651/1993, Praha 1993, Správní archiv Ministerstva financí

(8) Kindl M.:Posudek Ústavu státu a práva, Akademie Věd ČR, čj. 71/1997, Praha 1997

(9) Ministerstvo financí ČR: Interní materiál čj. 22/48310/1996, Praha 1996, Správní archiv Ministerstva financí

(10) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 22 C 128/95

(11) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 20 Co 621/97

(12) Nejvyšší soud České republiky: Rozsudek sp.zn. 23 Cdo 1460/98, Soudní rozhledy, ročník 1999, č. 7

(13) Krajský soud v Hradci Králové: Rozsudek sp.zn. 22 Co 454/96

(14) Nejvyšší soud České republiky: Rozsudek sp.zn. 2 Cdon 894/97

(15) Krajský soud v Hradci Králové: Usnesení sp.zn. 25 Co 181/99

(16) Okresní soud v Hradci Králové: Rozsudek sp.zn. 10 C 227/94

(17) Nejvyšší soud ČR: Usnesení sp.zn. 28 Cdo 121/2001, www.nsoud.cz

(18) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 23 C 311/99

(19) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 20 Co 364/2000

(20) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 12 C 404/93

(21) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 22 Co 510/96

(22) Nejvyšší soud ČR: Usnesení sp.zn. 6 A 15/92

(23) Obvodní soud pro Prahu 1: Usnesení sp.zn. 24 C 185/2000

(24) Obvodní sou pro Prahu 1: Usnesení sp.zn. 12 C 99/2000
(25) Městský soud v Praze: Usnesení sp.zn. 18 Co 53/2001
(26) Ústavní soud: Nález sp.zn. I.ÚS 348/96, Sbírka nálezů a usnesení, sv. č. 9, nález č. 165, str. 419
(27) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 13 C 50/97
(28) Krajský soud Ostrava: Rozsudek sp.zn. 11 Co 633/98
(29) Okresní soud Ostrava: Rozsudek sp.zn. 38 C 387/93
(30) Krajský soud Ostrava: Rozsudek sp.zn. 42 Co 869/2000
(31) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 22 C 124/97
(32) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 20 Co 430/2000
(33) Okresní soud Litoměřice: Rozsudek sp.zn. 14 C 54/95
(34) Krajský soud Ústí nad Labem: Usnesení sp.zn. 10 Co 75/2000
(35) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 22 C 75/96
(36) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 20 Co 481/98
(37) Okresní soud Plzeň-město: Rozsudek sp.zn. 11 C 36/95
(38) Krajský soud Plzeň: Rozsudek sp.zn. 13 Co 110/2000
(39) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 13 C 259/96
(40) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 13 Co 143/99
(41) Obvodní soud pro Prahu 3: Rozsudek sp.zn. 21 C 280/97
(42) Městský soud v Praze: Usnesení sp.zn. 15 Co 541/99
(43) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 21 C 320/93
(44) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 30 C 125/98
(45) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 22 C 231/95
(46) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 55 Co 105/99
(47) Ústavní soud: Nález sp.zn. IV. ÚS 324/99, Sbírka nálezů a usnesení, sv. č. 16, nález č. 178, str. 297
(48) Ústavní soud: Odlišné stanovisko JUDr. Varvařovského k Nálezu sp.zn. IV. ÚS 324/99
(49) Krajský soud Brno: Usnesení sp.zn. 20 Co 582/99
(50) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 21 C 427/93
(51) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 13 Co 260/96
(52) Nejvyšší soud ČR: Rozsudek sp.zn. 2 Cdon 916/97
(53) Ústavní soud: Nález sp.zn. I. ÚS 246/98, Sbírka nálezů a usnesení, sv. č. 13, nález č. 43, str. 313
(54) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 13 C 290/96
(55) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 13 Co 130/99
(56) Nejvyšší soud ČR: Rozsudek sp.zn. 28 Cdo 2229/99, www.nsoud.cz
(57) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 10 C 174/95
(58) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 17 Co 59/99
(59) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 22 C 71/97
(60) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 20 Co 413/2000
(61) Ústavní soud: Usnesení sp.zn. IV. ÚS 497/99
(62) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 16 C 135/96
(63) Městský soud v Praze: Usnesení sp.zn. 13 Co 278/2000

(64) Nejvyšší soud ČR: Rozsudek sp.zn. 28 Cdo 1494/99, www.nsoud.cz
(65) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 16 Co 80/99
(66) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 9 C 165/93
(67) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 22 Co 494/94
(68) Nejvyšší soud ČR: Rozsudek sp.zn. 2 Cdon 89/96, Právní rozhledy, ročník 1998, č. 5, str. 254
(69) Obvodní soud pro Prahu 1: Rozsudek sp.zn. 13 C 640/93
(70) Městský soud v Praze: Rozsudek sp.zn. 13 Co 106/98
(71) Nejvyšší soud ČR: Rozsudek sp.zn. 23 Cdo 2200/98